

Tvůrčí život

ČASOPIS ČESKÝCH UNITÁŘŮ

ročník 14/2025

číslo 4

**Od dienních
štítků
k internetu**

**Potřebují
unitáři
teologii?**

**Unitářský
tábor pošesté**

**Zažít město
jinak**

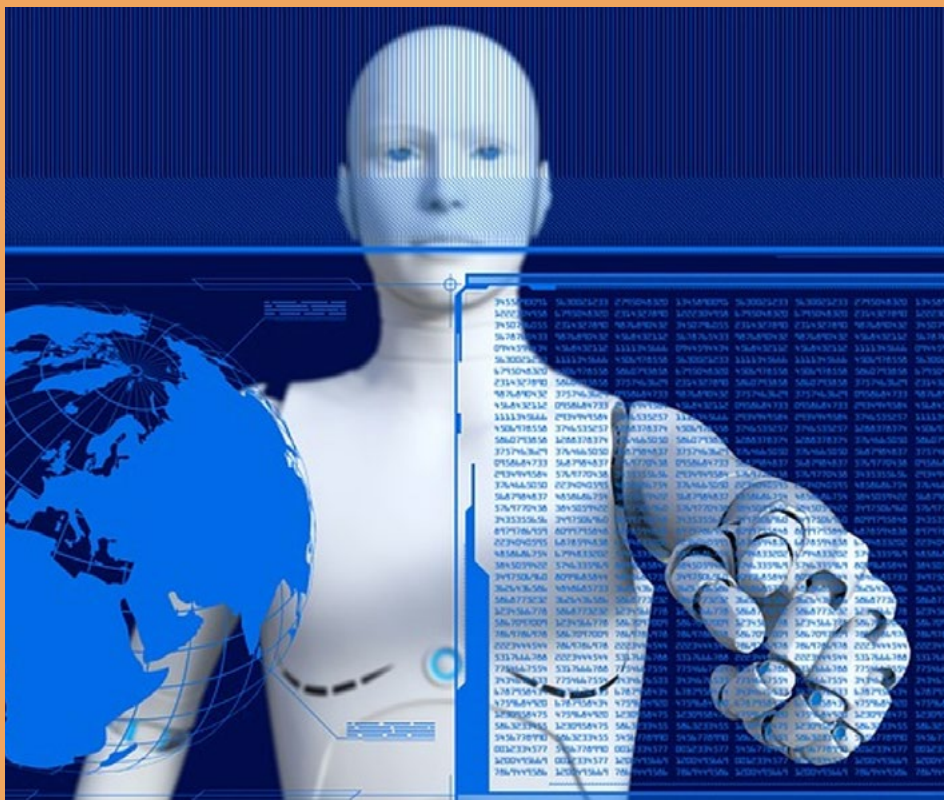
AI dětem

**Na prahu
nové éry**

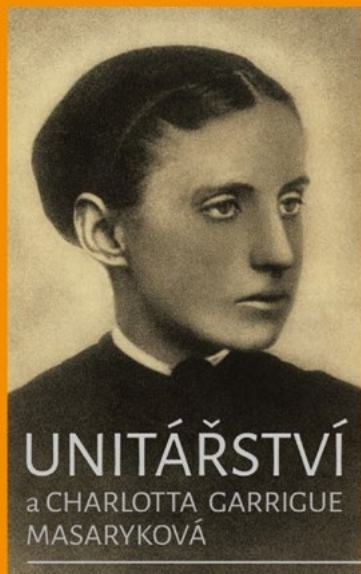
**Prague Pride
2025**

**AI jako dítě
Matky Země?**

**Všechno se
v dobré obrátí**

Práce pro mládež
Unitářská teologie
Spiritualita a nové technologie

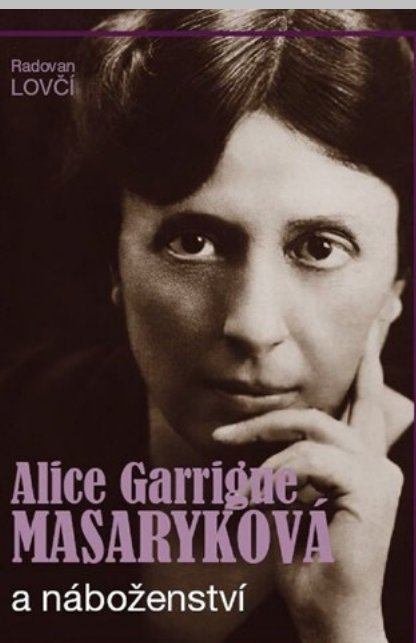
Vliv manželů Masarykových na genezi československé Unitarie

Unitářství a Charlotta Garrigue Masaryková

Radovan Lovčič

„Vliv manželů Masarykových na genezi československé Unitarie.“ Tento název nesla přednáška historika Radovana Lovčiča, která byla uskutečněna v roce 2013 v muzeu v Lánech u Prahy. Pojednávala o vztahu Charlotty a Tomáše G. Masarykových k unitářství a o jejich přímém i nepřímém vlivu na kontakty budoucího zakladatele československé Unitarie dr. N. F. Čapka s americkými unitáři i na následný zrod již řečené náboženské společnosti na půdě ČSR. Zmiňovala mimo jiné některé méně známé skutečnosti a uváděla na pravou míru i dílčí unitářské „mýty“.

Doporučená prodejní cena: 149 Kč.

UNITARIA BRNO

Alice Garrigue Masaryková a náboženství

Radovan Lovčič

Alice Garrigue Masaryková, nejstarší dcera prvního čs. prezidentského páru, zasvětila velkou část svého života humanitární a sociální práci pro druhé. Její jméno je spojeno především s Československým červeným křížem, v jehož čele stála v letech 1919–1938. Na rozdíl od svého otce nezanechala rozsáhlé teoretické dílo a její názory můžeme stopovat především v dochovaných projevech, deníkových zápiscích, článcích či drobnějších publikacích. Právě s jejich pomocí vytvořil historik Radovan Lovčič výběr náboženských a etických stanovisek této ženy, do nichž se promítá tolerance a svobodomyšlnost, které byly tolik typické pro členy rodiny Masarykovy.

Doporučená prodejní cena: 299 Kč.

Někdy si člověk při čtení novin nebo časopisu uvědomí, že se některá slova vracejí častěji než dřív. Vzdělávání. Mladí lidé. Komunita. Technologie. Umělá inteligence. Každé z nich má svůj význam, svou váhu i své napětí. A přesto se dnes stále častěji objevují vedle sebe – jako by patřila do jedné věty, jednoho příběhu.

Možná je to tím, že se mění způsob, jakým se učíme. Nejen ve školách, ale i mimo ně. Učení se odehrává v rozhovorech, ve sdílení zkušeností, v situacích, které nejsou předem nalinkované. Tam, kde se lidé setkávají a mají prostor zkoušet, ptát se a někdy i nevědět. Podobně i komunita vzniká spíš z otevřenosti než z plánů – z pocitu, že je kam přijít a že tam člověk nemusí nic dokazovat, klidně jen tak být a nemít obavy.

V tom všem hrají důležitou roli mladí lidé. Ne jako téma, o kterém se mluví, ale jako ti, kdo jsou přítomní tady a teď. Práce s mládeží není jen o programech nebo aktivitách. Je o vztazích, důvěře a bezpečí. O schopnosti naslouchat a brát vážně otázky, které možná nemají rychlé ani jasné odpovědi. Protože právě v těchto chvílích se často ukazuje, jak ve skutečnosti rozumíme odpovědnosti a společnému prostoru. Nejen ve slovech a formulacích, ale ve skutečných činech.

Do tohoto obrazu stále výrazněji vstupují nové technologie a umělá inteligence. Pro někoho spolu s nadšením, pro jiného s obavami. Nabízejí pomoc, zrychlení i nové možnosti, ale zároveň přinášejí otázky: co zůstává lidské, co předáváme strojům a co si chceme hlídat sami? Jak se učit používat technologie tak, aby nám pomáhaly, a ne nás nahrazovaly?

Možná právě tady se znovu ukazuje pravý význam komunity. Jako místa, kde se dá o těchto věcech mluvit bez tlaku na jedno správné stanovisko. Kde se technologie nestávají cílem, ale tématem rozhovoru. Kde se hledá rovnováha mezi tím, co je možné, a tím, co je smysluplné.

Celé toto číslo *Tvůrčího života* se dotýká jedné otázky: jak se učit společně v době, která se rychle mění? Ne odděleně – mladí a dospělí, škola a „zbytek světa“, lidé a technologie – ale ve vzájemném vztahu. S ochotou naslouchat, zpomalit a nechat si některé věci otevřené, netlačit na jasnou odpověď, na jedinou pravdu.

Neuzavírejte tedy témata, knihy ani cokoli jiného „po poslední stránce“. Zkusme raději navázat rozhovorem, přemýšlením. S někým blízkým, v komunitě, ve třídě, doma. Protože učení často nezačíná odpovědí, ale otázkou, kterou stojí za to sdílet.

OBSAH

PRÁCE PRO MLÁDEŽ

- 3 Jak využít komunitní prostory ke vzdělávání? (Monika Novosádová)
- 6 Jak se dělá reklama pro vzdělávání? (Bára Procházková)
- 9 Mýtus „budoucí generace“ (Kateřina Höferová)

SPIRITUALITA A NOVÉ TECHNOLOGIE

- 11 Flammarionovi Martani (Ruth Jochanan Weiniger)
- 17 Neustálé zdokonalování sebe sama: Nad knihou Marka Coeckelbergha (Ruth Jochanan Weiniger)
- 22 Od dierných štítků k internetu: Moja cesta s počítači (Pavel Balgavý)

UNITÁŘSKÁ TEOLOGIE

- 25 Teologie pro unitáře 21. století (Paul Rasor)
- 28 Potřebují unitáři stále teologii? (Ant Howe)

ČESKÉ UNITÁŘSTVÍ

- 32 Odkud jsi? aneb Společné putování časem (Jarmila Plotěná)
- 36 Být vidět a být: Cesty k otevřenosti ve skutečném i digitálním světě: Rozhovor s Bárou Procházkovou a Lindou Krajčiovou (Rozhovor připravila Kateřina Höferová.)
- 39 Unitářský tábor po šesté v řadě (Kristýna Ledererová Kolajová)
- 44 Unitářská pouť do Radomyšle (Linda Krajčiová)
- 46 Zažít město jinak (Pavel Skřivan)

SVĚTOVÉ UNITÁŘSTVÍ

- 48 Proč jsme tady? Rozpoznat unitářské poslání, když se svět zdá být vzhůru nohama (Jo James)
- 54 Kristofer Janson jako člověk, básník a náboženský reformátor (Amandus Norman)

VZDĚLÁVÁNÍ

- 65 AI dětem: jak se mění výuka v digitální době: Rozhovor s Peterem Zafkou, lektorem organizace AI dětem (Rozhovor vedla Kateřina Höferová.)
- 70 AI podle dětí: umí hodně, ale srdce nemá (Připravila a odpovědi shromáždila Kristýna Ledererová Kolajová.)

UNITÁŘSTVÍ A SPOLEČNOST

- 73 Na prahu nové éry: člověk, víra a umělá inteligence (František Štěch)
- 80 Prague Pride 2025: Kde domov náš? (Karen Ercolino)

ZELENÁ UNITARIA

- 87 Dvě šarecké studánky (Matěj Čihák)
- 92 AI jako dítě Matky Země? Glosa k akademickému článku o ekologickém myšlení a umělé inteligenci (Kateřina Höferová)

KALEIDOSKOP

- 94 Vyhrabávat zasypanou touhu: Sociálně-historický výklad Lukáše 2:1–20 (Dorothee Sölle)
- 96 Všechno se v dobré obrátí: Rozhovor s historikem a ukrajinistou Davidem Svobodou (Rozhovor vedl Matěj Čihák.)
- 101 Zprávy z unitářské knihovny v Praze: Dvacátý osmý díl (Bohdan Chlíbec, Kristýna Ledererová Kolajová)

Jak využít komunitní prostory ke vzdělávání?

Monika Novosádová

Někdy se stane, že máme k dispozici finanční zdroje i konkrétní prostory, které můžeme volně využívat, ale nevíme, jak přesně začít. I když třeba na první, druhou nebo třetí akci nikdo nepřijde, není to důvod házet flintu do žita. Pojďme se společně krok po kroku podívat na to, jak by se dal tento potenciál uchopit.

Klíčové je otevřít dveře a jít ven. Pokud jsem zavřený uvnitř, nikdo o mně neví.

(Foto
© Otvorená hra
Bratislava.)

Jak tedy začít něco dělat? Klíčové je nečekat uvnitř, ale otevřít dveře a jít ven, protože pokud jsme zavření za dveřmi, nikdo o nás neví. V Česku výzkumy potvrzují, že mezi lidmi panuje jakýsi strach z neznámého, a pokud jsou někde zavřené dveře, lidé se tam bojí aktivně vstoupit a prozkoumat to. Vyslovit pozvánku tedy musí ti, kdo jsou uvnitř, za dveřmi.

Prvním krokem, který se vyplatí nezanedbat, je tedy jednoduše se projít po ulicích kolem. Zní to možná úsměvně, ale klíčem k úspěchu je jednak se bavit s lidmi a dále pozorovat, co už se v okolí nachází. Často iniciativy píší, že jejich cílovou skupinou, pro kterou něco organizují, je „veřejnost“. Veřejnost ale není jedna jednotlivá cílová skupina, rozděluje se na mnoho subkultur,

na mnoho jednotlivých menších či větších skupinek. Něco jiného hledají mladiství, jiný program v jiné časy preferují rodiče s malými dětmi, jiný zase vyhovuje rodinám s dětmi už většími nebo třeba seniorům. Každou skupinu také můžeme oslovit s jinými tématy, s jiným obsahem. Nejprve bychom se tedy měli pozorně podívat kolem místa, kde máme naše prostory, co už se v okolí nachází.

Tady je pro představu jeden konkrétní příklad – v okolí se například nachází domov pro seniory. Pokud má tato instituce pro své obyvatele i volnočasový program, tak už by asi nemělo význam podobný program nabízet, protože by nejspíš nikdo nepřišel. Pokud by ale tato instituce volnočasový program nenabízela, pak už máme v lokalitě početnou skupinu lidí,

**Monika Novosádová
věří, že laskavé
provázení
pomáhá člověku
znovuobjevit vlastní
hlas.**

(Foto

© Otvorená hra
Bratislava.)

kteří bychom mohli s nějakým programem oslovit. A není cílem hned vymyslet nějakou komplikovanou řadu odborných přednášek, někdy na začátek úplně stačí, abychom nabídli něco jednoduchého – třeba můžeme servírovat kávu a sušenky a pouze dát k dispozici místo na setkávání a popovídání si. Z takových setkávání často samy vzejdou další nápady.

Druhým krokem by bylo najít a oslovit takzvané „gatekeepers“, to jsou osoby pevně zakořeněné v lokalitě, které fungují často jako multiplikátoři a dobře se ve svém okolí vyznají. Ti o našich aktivitách budou šířit informaci dál mezi místními. My od nich zároveň můžeme sbírat informace, kdo tam je a co v lokalitě zatím chybí.

NENÍ VZDĚLÁVÁNÍ JAKO VZDĚLÁVÁNÍ

Pokud jsme si první analýzou zjistili, kterou cílovou skupinu konkrétně chceme oslovit, měli bychom začít zjišťovat, co této skupině nabídneme tak, aby to pro ni bylo přínosné. Klíčové je si totiž uvědomit, jakou věkovou kategorii chceme oslovovat, protože v každém věku mají lidé jiné potřeby, případně řeší jiná témata.

Pojďme se opět podívat na nějaký příklad – cílem vzdělávacích aktivit například u těch nejmenších dětí je, abychom jim předali know-how a ukázali, jak se věci dělají, případně jaké věci jsou. Vzdělávání u starších dětí, tedy kolem 12 nebo 13 let, je daleko efektivnější, když jim dáme rámec a necháme dostatek prostoru pro jejich participaci, aby ony samy mohly hrát aktivní roli. Přesně tento aspekt naše klasické školství moc nezohledňuje. Znamená to tedy, že zatímco mladší děti potřebují konkrétní zadání typu „postavme si spolu balon, tady je materiál a toto jsou jednotlivé konkrétní kroky“, potřebují starší děti zadání spíše typu „postavte solární panel, aby byl ekologický“. A mladý dospělý ve věku kolem dvaceti let by neměl sestavovat balony podle zadání ani vymýšlet různé konkrétní předměty, ale zabývat se spíše hodnotovými otázkami, jak najít odpověď na to, kdo jsem. Přesně takové otázky, jak se zodpovědně zapojit do společnosti a podobně, mohou být propojeny se základními principy unitářství. Samozřejmě by se i mladí lidé v tomto věku mohli zabývat konkrétními situacemi, ale zase

jde spíše o postoje nebo o pocity. Průzkumy ukazují, že dnes mladí lidé neradi chodí do rizika a neradi zkoušejí nové věci. Takže si tento fenomén můžeme vzít jako téma a přesně s tímto můžeme pracovat. Zadáání konkrétní otázky by třeba mohlo znít: jak pracovat se strachem překonávat překážky nebo jak pracovat se strachem z vlastního selhání.

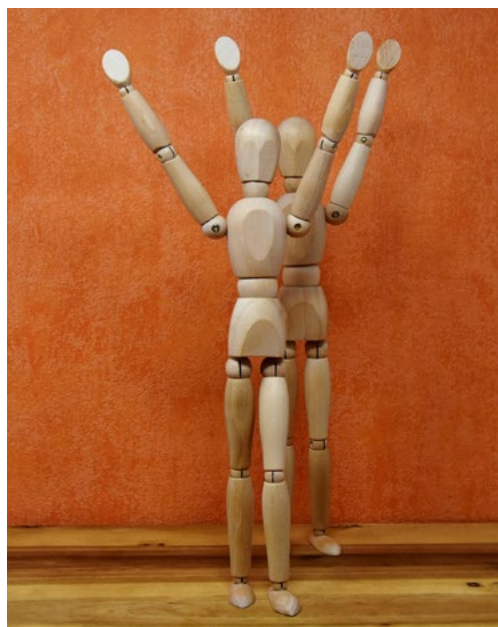
Dalším velkým tématem, které se ve veřejném prostoru málo objevuje, ale které je velmi důležité, jsou role, v nichž se nacházíme, a konflikt mezi těmito jednotlivými rolemi. Takových podobných přechodových témat je nespočet – například mladá dospělost, rodičovství, dále odchod dospělých dětí z domova, vrchol kariéry bez možnosti se dále posunout nebo přechod z pracovního světa do penze. Přechod do důchodu je velmi důležitý v tom, že člověk ztrácí svou sociální roli a navíc získává najednou mnoho volného času, který do té doby neměl, a může se stát, že se člověk v té situaci ztratí. Ale daleko bolestnější může být, že ztrácí najednou svou hodnotu. A někdy stačí otevřít takové skupině lidí prostor a poskytnout jim možnost sdílení ve skupině. V dalším kroku by se samozřejmě nabízel najít nějakého experta, který by setkání vedl.

Musíme si ujasnit, jaké máme my jako organizátoři cíle. Jestli jde o to, abychom nabídli lidem inspiraci, jak se na téma dívat jinak, nebo zda chceme dávat lidem praktické tipy. Ale také jim můžeme jen poskytnout prostor, kde mohou zkoumat sami sebe.

K ČEMU TO VEDE?

Posledním ze základních bodů je poznání, jestli jsou naše aktivity přínosné a má smysl v nich pokračovat. Paradoxně je klíč k tomu schován už na začátku. Je totiž klíčové si na začátku pojmenovat cíle. Podle toho se dá aktivita nejen naplánovat, ale je možné na konci také zjistit, zda jsme v ní byli úspěšní. Toho lze docílit několika způsoby; většinou záleží na tom, jak moc detailní vyhodnocení potřebujeme a jak jsme vůbec schopni ji zanalyzovat.

Během průběhu akce můžeme pozorovat na místě, jestli jsou lidé do aktivity zapojeni, jestli ji sdílejí, zda se na něco doptávají. Pro potřeby hlubší evaluace si můžeme s účastníky sednout

Stačí nabídnout prostor — kávu, sušenky a možnost potkat se. (Foto © pixabay.com.)

a otázky s nimi probrat. Mimochodem – moc se nedoporučuje rozesílat před akcí dotazníky, protože lidé mají tendenci se nadhodnocovat a není výjimkou, že před akcí si dají lepší známku než po akci, když se jich zeptáte, co se během semináře naučili. Maximálně se doporučují otevřené otázky, kam se chtějí účastníci posunout a odkud se chtějí posunout.

Jedna věc je provést evaluaci a druhá je využít ji pro budoucí práci. Jak tedy s tímto obsahem pracovat? Pro dlouhodobý sběr dat je důležité vědět, jestli a na co bychom data využili. Může se jednat o velký objem dat, tedy musíme vědět, jak velká data jsme schopni vyhodnocovat. A ještě poznámka na závěr – při anonymních dotaznících lidé nad obsahem moc nepřemýšlejí a anonymně vydají spíš negativnější než pozitivnější hodnocení. Neexistuje také možnost se dodatečně na něco doptat, pokud by to bylo potřeba v hodnocení doplnit. Proto je v tomto kontextu nejprínosnější hodnocení na místě během akce.

Autorka působí jako lektorka a metodologická podpora bratislavské vzdělávací organizace Otvorená hra.

Jak se dělá reklama pro vzdělávání?

Bára Procházková

Komunitní centrum Unitaria, které se nachází v centru Prahy, je místem, kde se setkávají lidé různých generací, zájmů a životních zkušeností. Původně vzniklo s cílem vytvářet bezpečné, vstřícné a inspirativní prostředí pro všechny, kdo hledají prostor pro osobní rozvoj, komunitní život či jen přátelské setkání – a to vše s důrazem na oblast vzdělávání. V hlavním městě se toto setkává se dvěma hlavními překážkami. Jednak není tato nabídka zdaleka jediná a konkurence je velká, je tedy velkou výzvou, jak informaci rozšířit a jak motivovat veřejnost k návštěvě některého z programů komunitního centra. A jednak se Komunitní centrum Unitaria nachází v místě velké koncentrace turistů, kam z tohoto důvodu místní obyvatelé příliš často nechodí.

„Rodičovská kavárna se koná jednou měsíčně a doplňuje ji i Rodičovská knihovna.“
(Fotografie jsou převzaty z KC Unitaria.)

Základním pilířem nabídky komunitního centra jsou programy pro rodiče – Rodičovské kavárny, Rodičovská knihovna a Festival dětské knihy o emocích. Pojďme si ukázat na těchto příkladech, jak komunitní centrum hledá cesty ke své propagaci.

RODIČOVSKÉ PROGRAMY

Myšlenka Rodičovských kaváren vychází z potřeby sdílení informací, zkušeností a podpory mezi rodiči v různých situacích. Rodičovská

kavárna je proto prostorem pro setkávání, předávání zkušeností a rozšiřování obzorů. Komunitní centrum Unitaria otevřelo tento program proto, že věří v hodnotu sdílených znalostí a komunitní vzájemnosti. Věřící, že rodiče, kteří mají přístup k ověřeným informacím a podpoře, lépe zvládají každodenní výzvy rodičovství a mohou dělat kvalifikovaněji důležitá rozhodnutí, jako například jakou vybrat základní školu pro prvňáčka nebo střední školu pro náctiletého. Rodičovská kavárna se koná

„V prvních letech se testovaly i různé termíny, dnes už je jasné, že na prosincové nebo červnové setkání přichází minimum lidí.“

jednou měsíčně a doplňuje ji i knihovna pro rodiče. To je knihovnička, kde jsou k dispozici knihy a časopisy zaměřené na témata spojená s rodičovstvím, vývojem dítěte, komunikací v rodině, vzdělávacími směry jako například Montessori a dalšími oblastmi emočního vývoje dětí i náctiletých. Knihy jsou vybírány s ohledem na aktuální potřeby rodičů a často zahrnují i tipy na aktivity s dětmi, pohádky nebo návody na zvládání náročných situací. Návštěvníci si mohou knihy nejen prolistovat na místě, ale i vypůjčit domů.

NAJÍT, CO RODIČE NEJVÍC PÁLÍ

Propagace aktivit Komunitního centra Unitaria probíhá různými cestami, aby zasáhla co nejširší spektrum obyvatel nejen Prahy 1, ale i jiných částí města. Komunitní centrum k tomu využívá klasické komunikační kanály: spravuje svůj web a je aktivní na sociálních sítích. Důležité jsou i tištěné plakáty a letáky. Tímto způsobem se informace o aktivitách dostávají k cílovým skupinám i k široké veřejnosti.

Nejprve proběhla první testovací fáze, o jaký obsah má cílová skupina zájem. Tím se například zjistilo, že rodiče těch nejmenších dětí jen stěží přijedou do centra Prahy na nějaký program – v centru se špatně pohybuje s kočárkem, pozdější cesta domů komplikuje

je navyklou večerní rodinnou rutinu, a navíc pro tuto cílovou skupinu nabízejí lokální komunitní centra mnoho podobných programů. Testováním se také ukázalo, že rodiče přijdou na program v případě, že jim obsahově pomůže řešit jejich aktuální situaci, jako například když mají nadané dítě a hledají cesty, jak komunikovat se školou, nebo možnosti, jak dítě dále podpořit v jeho rozvoji. V prvních letech se testovaly i různé termíny. Dnes už je jasné, že na prosincové nebo červnové setkání přichází minimum lidí, proto už v těchto měsících program pro rodiče nenabízíme.

Když si komunitní centrum testováním vytipovalo oblasti, které rodiče osloví a pro které jsou ochotni osobně na místo přijet, začala fáze reklamy. Velká část rodičů je k dostižení na sociálních sítích, například na Facebooku, kde se Komunitní centrum Unitaria přihlásilo do několika desítek relevantních skupin, jako například „Maminky Praha“, „Akce pro děti v Praze“ nebo „Pro děti z Prahy“. Skupiny byly vyhledávány podle relevance té konkrétní cílové skupiny – rodičovské, volnočasové, s důrazem na dětské knihy a čtení nebo sdílení informací o Festivalu dětských knih o emocích a podobně. Jako ukázkou specializované skupiny pro knižní veletrh jmenujme například „Dětské knihy plné respektu“ nebo „Knížky po děti“.

Všechny akce tedy komunitní centrum sdílí průběžně na svém profilu, ale přibližně jeden až dva týdny před samotným termínem především v těchto konkrétních tematických skupinách. Při jednotlivých akcích jsou také zmínky o událostech následujících. Pro důležitější akce typu knižního festivalu se využívá placená inzerce podle specifické cílové skupiny rodičů. U přibližně prvostupňových dětí jde tedy o ženy ve věku mezi 30–40 lety, s bydlištěm v Praze a okolí do 30 kilometrů. Na Facebooku je možné inzerci i detailněji specifikovat podle zájmů (knihy, děti a podobně).

Komunitní centrum využívá i klasické tištěné letáčky, na kterých je program Rodičovských kaváren na celý školní rok. Letáček si návštěvníci komunitního centra mohou nejen volně vzít, ale dostanou ho s vysvětlením do ruky i během různých akcí nebo do tašky při koupi knihy na Festivalu dětských knih. Tato forma propagace se ukazuje i nadále funkční, rodiče si tak návštěvu mohou předem naplánovat.

ONLINE, NEBO OFFLINE?

Komunitní centrum Unitaria musí však stejně jako všechny ostatní organizace neustále bojovat o pozornost publika. I přes atraktivitu různých online programů a webinářů se snažíme i nadále nabízet akce s osobní účastí. Věříme totiž, že osobní sdílení a setkávání se má ve společnosti svou nezastupitelnou hodnotu.

RODIČOVSKÉ KAVÁRNY V KC UNITARIA V ROCE 2026, VŽDY OD 17 HODIN:

- 21. 1. 2026 Děti a technologie
- 11. 2. 2026 Výběr střední školy na poslední chvíli + individuální konzultace
- 25. 3. 2026 Jak mluvit s dospívajícími o výběru povolání
- 29. 4. 2026 Rozvíjíme nadané dítě
- 27. 5. 2026 Mindfulness v každodenním životě s dětmi

FESTIVAL DĚTSKÝCH KNIH O EMOCÍCH

- 11. 4. 2026 (9:00–18:00)

I přes atraktivitu různých online programů a webinářů se snažíme i nadále nabízet akce s osobní účastí.

Mýtus „budoucí generace“

Kateřina Höferová

O mládeži často říkáme, že je „nadějí zítřka“, „rezervoárem potenciálu“, „kapitálem budoucnosti“. Tyto fráze mohou být na první pohled pozitivní, ale skrývá se v nich i jisté nebezpečí. Mluvíme sice o naději, ale odsouváme ji do budoucnosti. Jako by mládež zatím nebyla plnohodnotným účastníkem společnosti, nás přítomných tady a teď.

Život se odehrává několikrát v prostoru „mezi“ – mezi dětstvím a dospělostí, mezi převzatými postoji a rodící se vlastní zkušeností, mezi autoritou druhých a vznikající autoritou vlastního nitra. (Foto © pixabay.com.)

„Až dorosteš, pochopíš.“ Podobný výrok se objevuje v rodinách, ve školách, ve veřejné debatě, a tak nějak se vznáší nad hlavami dospělých. A důsledek bývá tichý: mladý člověk přestává mluvit nahlas, protože se necítí být součástí. Nemá pocit, že jeho otázka má váhu. Ale mládež není k dispozici na později. Je k naslouchání dnes. Pokud ji uvidíme jako rovnoprávnou část současnosti, ne jako „ještě nedokončený projekt“, možná zjistíme, že její otázky nejsou hrozbou – ale darem, který znovu probouzí naše vlastní přítomné vědomí.

HLEDÁNÍ JAKO FORMA DUCHOVNÍHO ŽIVOTA

Každý mladý člověk prochází obdobím, kdy „staré“ způsoby přemýšlení už neplatí, ale „nové“ ještě nemají pevné obrysy. Není to chyba vývoje – je to samotná podstata dospívání. Život se odehrává několikrát v prostoru „mezi“ – mezi dětstvím a dospělostí, mezi převzatými postoji a rodící se vlastní zkušeností, mezi autoritou druhých a vznikající autoritou vlastního nitra. Filozofie pro tento stav používá pojem liminální prostor – z latinského „limes“, hranice. Jedná se o prahový okamžik, kdy se člověk ocitá mezi

Nejistota nemusí znamenat chaos, může být pozváním k hlubšímu hledání. (Foto © pixabay.com.)

jistotami. Už není tím, kým býval, a ještě není tím, kým bude. Přesto se právě v tomto prostoru nejistoty může objevit něco velmi zásadního – nová svoboda.

Mladý člověk se tak ocitá ve stavu, který možná může působit zranitelně, ale zároveň je plný duchovního potenciálu. Nejistota totiž nemusí znamenat chaos – může být pozváním k hlubšímu hledání. Mnohdy právě v tuto chvíli vznikají vnitřní otázky: „Co je pro mě skutečně pravdivé? Čemu chci věřit? Co má v mém životě hodnotu?“ Otázky, na které nelze odpovědět za jeden den ani je opsat z učebnice. Rostou pomalu a potřebují prostor, kde mohou dozrát.

Dospělí však někdy reagují nejistotou vlastního strachu. Místo doprovázení nabídnou poučku, místo dialogu výklad, místo porozumění varování. Tím nechtěně promarní chvíli, kdy se rodí nová citlivost a nové myšlení. „Až budeš starší, pochopíš,“ říkají. Jenže pochopení se nerodí čekáním, ale nasloucháním. Zvláště tehdy, když se starší i mladší nechají překvapit tím, že pravda

se objevuje uprostřed rozhovoru – ne na jeho začátku.

JAK TEDY PRACOVAT S MLÁDEŽÍ?

Některé tradice měly tendenci předávat mládeži hotové pravdy s dobrým úmyslem: „aby měli pevný základ“. Ale úplné základy se staví až poté, co je prozkoumána půda. A tou půdou je u mladých často právě nejistota. Nikoliv jako projev slabosti, ale jako začátek autentického hledání. Mladí lidé v ní nehledají chaos, hledají pravdivost.

Možná bychom se měli méně ptát „Jak předat tradici?“ a více „Jak probudit citlivost?“. Tradice sama o sobě nepřežije, pokud nezapustí kořeny v nitru člověka. V opačném případě nebude tradice žítá. A taková přestává existovat. Zní to náročněji než zažité předávání vědomostí? Ano. Ale je to také hluboce lidské.

Zkušenost ukazuje, že mladí lidé nepotřebují další autority, které jim říkají, jak se mají chovat a čemu mají věřit. Potřebují spíše průvodce, kteří přiznají, že i oni hledají.

Flammarionovi Mart'ani

Ruth Jochanan Weiniger

Proč se dnes vracet k příběhu hvězdáře, který zemřel před sto lety? K čemu probírat jeho život a dílo, když skoro na každé stránce vidíme, že se mýlil? Protože některé omyly jsou inspirativnější než mnohé pravdy. Narazit na takový plodný omyl znamená příležitost povšimnout si ošidností myšlení, které jsou nám vždycky blíží, než si chceme přiznat.

Camille Flammarion.
„V pěti a půl letech
se naučil číst a psát,
v deseti začal
s latinou a jeho
zbožní katoličtí
rodiče jej předurčili
pro kněžskou
dráhu.“
(Fotografie převzata
z commons.
wikimedia.org.)

Na Flammarionovy knihy narazíte nejspíš v antikvariátech nebo ve velmi starých rodinných knihovnách. Nebo se podíváte do digitalizovaných dokumentů v databázi Národní knihovny. Kdo si je vyhledá, vidí v nich obvykle jen kuriozitu. Jedinečným způsobem pojí několik různoběžných žánrů: popularizaci vědy, sci-fi, zasvěcovací

či magický román, červenou knihovnu, spiritistická svědectví i filozofické úvahy. Toto neorganické spojení pak vyvolává v čtenářstvu (včetně autorky tohoto textu) nezřídka smích až chechtot. A mezi tím občas probleskne nějaké „aha“.

Tím „aha“, kvůli němuž je Flammarion důležitý pro otázky kolem nových technologií, není

to, že některé z nich ve svých dílech celkem realisticky předvídal (třeba „telefonoskop“), ale to, jak se u něj znalosti a používání špičkové technologie jeho doby pojily s naprosto archaickými představami. Dokonce natolik, že některé bychom mohli označit za znovuoživení „překonaných“ myšlenek, a to paradoxně právě díky vědecko-technickému pokroku, jehož byl svědkem, účastníkem i propagátorem.

Camille Flammarion (1842–1925) byl „wunderkind“. V pěti a půl letech se naučil číst a psát, v deseti začal s latinou a jeho zbožní katoličtí rodiče jej předurčili pro kněžskou dráhu. V jedenácti byl přijat do přípravného semináře, ale když rodina zchudla, stal se cizelérským učněm. Přesto navštěvoval večerní školu, aby mu zůstala otevřena cesta k vyššímu vzdělání. V patnácti odmaturoval a téhož roku napsal svoje první dílo, nazvané „Univerzální kosmologie“, později vyšlo pod názvem *Svět před stvořením člověka. Původ země: původ člověka: počátky lidstva*.

V šestnácti letech jej rodinný lékař seznámil s ředitelem Pařížské observatoře, Urbainem Le Verrierem (1811–1877). Ten jej přijal do práce na provádění výpočtů, což byla tehdy nudná práce prováděná jen za pomoci tužky a papíru. Měla však jednu výhodu: ve volném čase mohl dělat „druhé ruce“ při pokusech a pozorováních slavného Jeana Charconaca (1823–1873).

Abychom pochopili, co to znamenalo, zkusme si představit, že by někdo z nás byl jako náctiletý zaměstnan v některém ze špičkových světových pracovišť v rámci ESA/ASE nebo NASA a pracoval tam vedle něko-ho z opravdových „machrů“ v oboru. Flammarion se mezitím stal dospělým, mohl se naplno oddat astronomii, která ho odmalička fascinovala, a zároveň, jak víme z jeho vzpomínek, to vnímal jako svého druhu zasvěcení. Není divu: vždyť v tehdejší Francii bylo nepočítaně zasvěcovacích, iniciačních spolků slibujících odhalit tajemství a přinést poznání, ale onen dům s kupolí skýtal Flammarionovi vhledy „do nebe“ a přístup k nejaktuálnějším vědeckým objevům. Věda pro něj byla přesvědčeni-m, posláním i svého druhu náboženstvím.

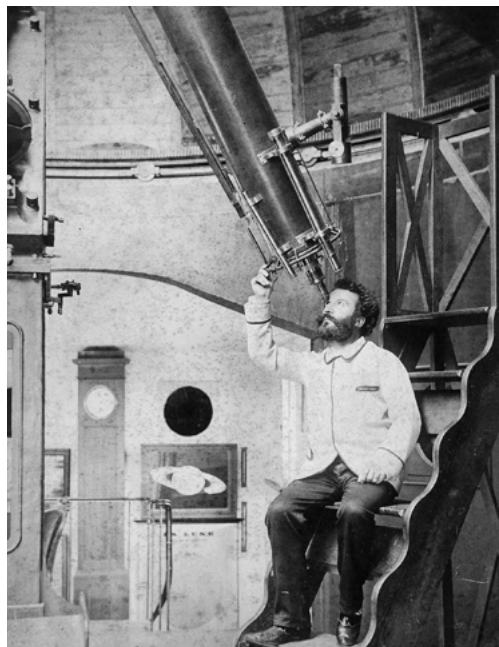
Tehdy zřejmě nabyl přesvědčení o nesmírném významu astronomie pro další vývoj lidstva. A třebaže nám jeho způsob vyjadřování

může připadat úsměvný – neměl tu a tam i pravdu?¹

„Přijde den, a ten je zcela blízký, poněvadž je ti určeno jej vidět, kdy toto studium životních podmínek v různých oblastech vesmíru bude pokusným předmětem – i velkým půvabem – Astronomie. Brzo, místo aby se prostě zajímali na př. o vzdálenost, pohyb a materiální množství vašich sousedních planet, astronomové počnou odkrývatí jejich fysickou konstituci, jejich geografické vzezření, jejich klimatologii, jejich meteorologii, vniknou do tajemství jejich životní organizace a budou rozmlouvati o jich obyvatelích. [...]“

Astronomie bude tedy zvláště a především ředitelkou filosofie. Ti, již budou uvažovat bez astronomických znalostí, pravdu minou. Ti, kteří budou věrně její pochodeň sledovat, proslaví se v řešení velikých problémů.

Astronomická filosofie bude náboženstvím velikých duchů.“ [Říká Flammarionovu alter egu múza Uranie.]

„Dnes dobře víme, že nevíme, i jak ošidné je vyslovovat jakékoli domněnky.“ (Fotografie převzata z commons.wikimedia.org.)

¹ Všechny úryvky z českých překladů Flammarionových děl jsou citovány v původní podobě včetně pravopisu.

„Budeš přisluhovat,“ připojila, „u této dvojité přeměny vědy. Než opustíš pozemský svět, astronomická věda, kterouž obdivuješ již tak opravdově, bude úplně obnovena, jak ve své formě, tak i ve svém duchu.“²

Flammarion si od vědy sliboval pochopení základních životních otázek, včetně takových jako: Co je to smrt? Existuje posmrtný život? Jak vznikl život a v čem spočívá? Je Bůh, a pokud ano, jak a co je? Tak jako mnozí před ním a po něm se domníval, že cesta k pochopení naší reality vede přes důkladné poznání hmoty až po energii, která „hmotu drží pohromadě“. (Na samém konci života mohl zahlédnout prvopočátky kvantové fyziky a teorii relativity.)

Z této vědecké pozice se začal zajímat o různé podivné jevy, jimiž se dnes zabývá řada oborů buď jako přírodními úkazy (odrazy na nebi, kulový blesk), nebo v rámci psychologie, psychiatrie

a neurologie (sny, náměsíčnost, změněné stavy vědomí), eventuálně je zkoumají humanitní vědy jako projevy lidské kultury. Při tehdejší úrovni zaznamenávací techniky nebylo možné řadu těchto jevů doložit jinak než ústním či písemným svědectvím, které od vyprávění „jedna paní povídala“ odlišovala vlastně jen důvěryhodnost svědčících. Část vědců se jimi proto odmítala vůbec zabývat, nebo dokonce jejich existenci rovnou popírala (tomu se někdy říká vědecký dogmatismus).

A je to vlastně pochopitelné, protože k těm, kdo tyto jevy byli ochotni, a někdy naopak přímo dychtivi zkoumat, patřili lidé nejrozumnějšího ražení a motivace a pokusy byly zatíženy silným „wishful thinking“. Vždyť pravidla verifikace a falzifikace, jimiž se řídí dnešní vědecké zkoumání (tedy pokud je seriózní), byla položena až neopozitivisty Vídeňského kroužku (1929) a jejich kritikem Karlem Popperem (1934).

Když se Flammarion roku 1861 seznámil se spiritistou Allanem Kardecem (1804–1869) a zapojil se do jeho seancí, ocitl se v ožehavé situaci. Pro spiritisty byl jeho zájem vítanou podporou reprezentanta vědecké obce, zatímco pro členy Pařížské observatoře – ostudou. To, co by se ještě dalo přijmout jako neškodný vrtoch či hřích mládí (vždyť Flammarionovi nebylo ještě ani dvacet), přerostlo o rok později, po vydání knihy *O mnohosti světů obydlených*, ve skandál a roztržku.

Když se na tu knihu díváme dnes, kdy je astrobiologie interdisciplinárním univerzitním oborem, nepřipadá nám tak „škodlivá“ ani neseriózní jako Flammarionovým kolegům. Jde víceméně o přehledovou studii různých představ o obyvatelích jiných „světů“ od starověku po 19. století, argumentů pro a proti možnosti života na jiných planetách, samozřejmě s tím, že autor favorizuje argumenty pro. Určitou potíží samozřejmě bylo, že se rozhodl rozvést problém, který by pro křesťanskou teologii znamenal život na jiných planetách, pokud by byly obydleny lidmi.

Pro ředitele Pařížské observatoře však problém spočíval v tom, že si jeho zaměstnanec vůbec dovoluje pouštět se do takových polemik a spekulací! Celá věc skončila – nebo možná začala – Flammarionovým propuštěním. (Otázka, nakolik v tom mohly sehrát roli osobní vztahy

„Flammarionův dřevoryt“ od neznámého autora, který byl publikován jeho knize *Atmosféra: Lidová meteorologie v roce 1888*. (Fotografie převzata z commons.wikimedia.org.)

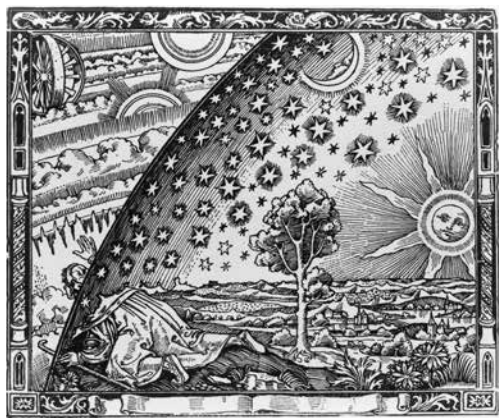
2 Camille Flammarion, *Uranie*, překlad B. M. Weigert, Praha: Hejda a Tuček [1907 nebo 1908], s. 32–34.

na vědeckém pracovišti, eventuálně žárlivost ředitele na to, že se všeználkovský mladíček stal přes noc známým autorem, je tématem Flammarionových životopisců.)

Tehdy se stalo, že šéf z počítařské kanceláře vzal propuštěného Flammariona zpátky a pověřil jej výpočty lunárních efemerid. Díky jeho zásahu neztratil mladý spisovatel přístup do vědeckého prostředí a k zázemí observatoře. Dva roky nato se pak stal jedním z vědeckých novinářů, o víc než století před tím, než se prosadilo toto označení. Tak se jako redaktor a zároveň badatel mohl zúčastňovat astronomických konferencí, k jeho práci patřilo sledovat objevy a polemiky v širokém spektru přírodních věd a zbývalo mu ještě dost času na psaní knih. Za svůj život jich vydal přes padesát.

Trvalo pak dalších jedenáct let, než se v Pařížské observatoři mohl z výpočetní kanceláře přesunout na vysněnou pozici astronoma. V roce 1878 vydal své nejvýznamnější vědecké dílo *Dvojhvězdy, katalog vícenásobných hvězd v pohybu* a roku 1882 založil časopis pro populární astronomii. V roce 1887 založil Francouzskou astronomickou společnost (stal se jejím prvním prezidentem) i vědecký časopis *L'Astronomie*, do něhož přispíval až do své smrti. Zkrátka pro současníky byl a zůstal vědcem a jeho kosmologicko-spiritistické spekulace pardonovatelným koníčkem podivínského génia.

Pro nás jsou ale v mnohem zajímavější Flammarionovy omyly než to, v čem měl pravdu. Když se podíváme na jejich „anatomii“, vidíme,

„Telefonoskop“ z knihy *Konec světa* (1894).
(Fotografie převzata z commons.wikimedia.org.)

že některé z nich by vůbec nevznikly, kdyby neměl k dispozici tehdejší „high-tech“.

To, že od dětství slyšíme a čteme o Martěnech, všechny ty sci-fi, komiksy, vtipy a povídky, je z velké části právě „dilem“ Flammariona a jeho vědeckých i beletristických spisů. Jak to?

Když v roce 1877 italský astronom Giovanni Virginio Schiaparelli (1835–1910) pozoroval jedním z nejlepších tehdejších dalekohledů povrch Marsu, povšiml si na něm rovných linií. Šlo o zkreslení některých útvarů, jejichž původ by mohl (ale nemusel!) být pozůstatkem vodních koryt. Dnes dobře víme, že nevíme, a tudíž víme i to, jak ošidné je vyslovovat jakékoli domněnky. Tehdy však Schiaparelli označil temné části metaforicky jako „moře“ (mare), a světlé jako „země“ (terra). A pro dlouhé linie, dnes většinou označované jako „kaňony“, si vybral termín „kanály“ (canali).

Flammariona a mnoho dalších to nadchlo. Pustil se do jejich pozorování s dvacetiletým kolegou Eugènem Antoniadem (1870–1944). A nebyli jediní, kdo se domnívali, že vidí gigantická vodní díla. Taková, jež mohla vytvořit jediné vyspělá civilizace, pravděpodobně vyspělejší než pozemská. Starší dalekohledy tak detailní pozorování Marsu neumožňovaly – a až pozdější zas dokázaly odhalit omyl.

„Wishful thinking“ však bylo veliké. Flammarion si přál, aby na jiných planetách našel důkaz o mimozemském životě a měl velmi dobrý důvod si přát, aby tento život byl vyspělejší.

Proč? V mládí se seznámil s dílem Jeana Reynauda (1806–1863) *Náboženská filosofie. Země a nebe* (1854), které je dnes už víceméně zapomenuté, ale dost možná patří ke kořenům dnešních spritualit, označovaných někdy souhrnně jako New Age. Jsou tací, kteří „reynaudismus“ označují přímo za jedno z mnoha náboženství Francie 19. století.³ Reynaud tvrdil, že duše se po smrti rodí znovu, ovšem ne nutně do nového těla na Zemi. Vzhledem k tomu, že existuje množství dalších obydlených planet, může se znovu narodit i jinde ve vesmíru. Zjednodušeně řečeno, Reynaud ovlivnil Kardec

3 Guillaume Cuchet, *Utopie et religion au XIXe siècle: L'œuvre de Jean Reynaud (1806–1863), théologien et saint-simonien*, *Revue historique* n. 631, Paris: Presses universitaires de France 2004, s. 577–599.

„Myšlenka, že mimo světelné spektrum může existovat ledacos, co nevidíme, se propojí s ryzí duchařinou.“

(Foto
© pixabay.com.)

a další osobnosti z volně prostupné oblasti spiritismu a dalších hnutí, a jedním z důsledků bylo, že některá spiritistická média přinášela poselství nejen zesnulých, ale i mimozemských bytostí. A z Nové Paky a odjinud máme mediijní kresby květín ze Saturna a podobně.

Flammarion-vědec sepsal a shrnul pozorování a vyslovil hypotézu. Flammarion-literát zas popisoval snové výpravy na Rudou planetu (Uranie) a snové setkání s Martánem, který navštívil Zemi:

„Navrátiv se do laboratoře, zabýval jsem se po jistou dobu radiografickým studiem, při čemž jsem do detailů probádal svou vlastní kostru, jasně viditelnou skrze maso těla i šaty. Když pak nadešel večer a hodina průchodu planety Marsu poledníkem, pozoroval jsem bedlivě dalekohledem ony zvláštní kresby na Marsu, tak často se měnící, a kreslil jsem je pečlivě do svého zápisníku.“

Když pak vědec znavený celodenní prací usne, zjeví se mu obyvatel Marsu, připomínající bronzovou sochu Jupitera, a začne se ho vyptávat na smysl válečných lodí, které spatřil, když letěl nad mořem. Pozemšťan mu vysvětluje, že jde o nástroje zabíjení, a celá povídka dostává vysloveně pacifistický, antinacionalistický ráz. Martán vysvětluje, jak jiné je smýšlení na jeho planetě. Na otázku, čím se tam zabývají, odpovídá:

„Užitečnou prací, užíváním života, studiem přírody, obdivováním jejich zázraků, luštěním velkých problémů životních, snažením se porozumět Stvořiteli, pozorováním obrovitosti vesmíru, v jehož lůně se rozvíjí naše určení. Zastvěujeme své síly plodným dílům, která zvětšují

naše vědění nebo naše štěstí a jsme velmi bohatí, neboť nevynalézáme žádných ničivých výdajů. Jsme šťastni bez zabíjení a nemáme jiné touhy, než touhy po všeobecném pokroku humanity.“⁴

V Uranii mu médium během seance zprostředkuje informace o kolegovi a jeho snoubence, kteří před lety zahynuli při pádu balónu. Později jej spatří jako zjevení během noční práce v observatoři.

„Byl jsem zde po dobu tvého pokusu,“ odpovéděl, „a já jsem to byl, jenž ti vnukl myšlenku srovnávaní rychlost světelných vln pomocí nejkrásnější barvy fialové s nejkrásnější červení. Byl jsem jedině neviditelný, jako paprsky ultrafialové.“⁵

Myšlenka, že mimo světelné spektrum může existovat ledacos, co nevidíme, se propojí s ryzí duchařinou. Zesnulý přítel po obšírném vysvětlení poměrů na Marsu zmizí stejně jako přízraky z krejcarových románů.

„Nepůsobím ani na tvou sítnici,“ odvětil, „ani na tvůj oční čiv, nýbrž na tvou bytost duševní a na tvůj mozek. V tom okamžiku jsem ve spojení s tebou a přímo mám vliv na mozkové sídlo tvého pocitu.“⁶ Toto vysvětlení by bylo sotva možné, kdyby Flammarion nevěděl o pokusech s elektrickou stimulací mozku (Bartholow 1874). Ovšem v „informacích“, které mu bývalý kole-

4 Camille Flammarion, *Setkání s Martánem*. In: *Filosofické povídky*, překlad F. Štěpánek, Smíchov: Otto Girgal 1921, s. 3–4 a 15.

5 Camille Flammarion: *Uranie*, překlad B. M. Weigert, Praha: Hejda a Tuček [1907 nebo 1908], s. 142.

6 Tamtéž, s. 149.

„Přijde doba, kdy i na vaší oběžnici nebude ani jiné víry ani jiného náboženství než jen vědomí vesmíru a pevné přesvědčení o nesmrtnosti v jeho nekonečných prostorách, v jeho věčném království.“ (Foto © pixabay.com.)

ga poskytuje, zaznívá archaická představa o přerozování duší na planety a hvězdy, jak ji známe z různých kultur světa.

„Mezi lidmi vaší oběžnice jest velká většina buď nevědomců neb indifferentních, skeptických a nepřipravených pro život duchový. Jsou připíati k Zemi, a to na dlouho. Dosti duší úplně spí. Ti, kdož žijí, přičiňují se, kdož touží po poznání pravdy, toť jediní, kteří jsou povoláni k vědomé nesmrtnosti, jediní, které vábí svět duševní a kteří jsou způsobilí jej pochopiti. Tito duchové mohou opustiti Zemi a opět oživnouti na světech jiných. Mnozí dostanou se na dočasný pobyt na Mars, první to zastávku na cestě nadzemské, vzdalující se od Slunce, nebo na Venuši, první to pobyt v onu stranu; než Venuše je svět analogický se Zemí a ještě méně přírodou obdařený, neboť má velmi rychlé změny roční, které působí na tvorstvo, jemuž jest podléhati náhlým protivám teploty. Někteří duchové vzletí přímo až ve kraje hvězdné. Jak je ti známo, prostor [pro duše] neexistuje. Zkrátka, spravedlnost vládne v systému světa mravního jako rovnováha ve světě fysickém a osud duchů jest jen stálou výslednicí jich způsobilosti, jejich snah a následně tedy

jejich činů. Dráha nebeská jest otevřena všem, ale duše není vpravdě pro ni schopna, leč když se docela vyprostí z tíhy života materiálního. Přijde doba, kdy i na vaší oběžnici nebude ani jiné víry ani jiného náboženství než jen vědomí vesmíru a pevné přesvědčení o nesmrtnosti v jeho nekonečných prostorách, v jeho věčném království.“⁷

Kdyby žil Flammarion dnes, možná by do svých vizí zapojil černé díry, teorii strun, temnou hmotu, antihmotu. Něco z toho by nejspíš zkoumal, s pomocí nejvýkonnějších softwarů a s využitím AI. Dospíval by k jiným poznatkům i k jiným omylům. Dost možná by se nevyjadřoval dualisticky, nevedl by tak ostrou dělicí čáru mezi hmotou a duší, ale soustředil by se na energie a informační toky. Místo románů o stěhování duší by možná vytvářel 3D animace a multimediální projekty o přenosech lidského vědomí. A vyprávěl příběhy, které by se zas týkaly základních témat lidského života. Protože by byl zase člověk – a člověk nemůže jinak.

⁷ Camille Flammarion: Uranie, překlad B. M. Weigert, Praha: Hejda a Tuček [1907 nebo 1908], s. 155–156.

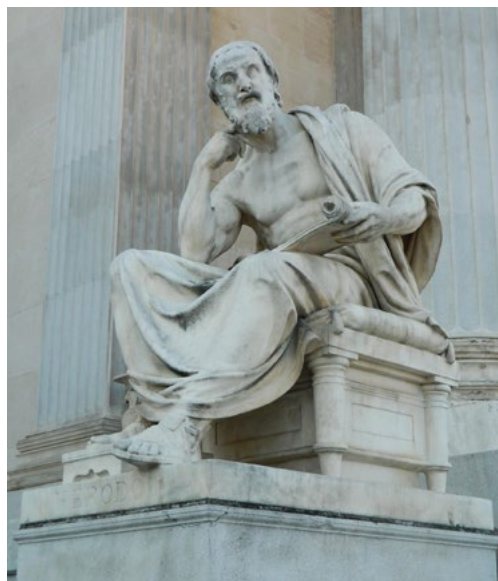
Neustálé zdokonalování sebe sama: Nad knihou Marka Coeckelbergha

Ruth Jochanan Weiniger

Jsme posedlí zlepšováním sebe samých: mileniálové (Gen Y) a zoomerši (Gen Z) na každý pád, ale i boomeři a příslušníci generace X cvičí, meditují, chodí na terapie a používají ke zlepšování sebe samých a svého wellbeingu různé aplikace. – To jsou první slova, jimiž Mark Coeckelbergh popisuje dnešní společnost.

Mnoha unitářům to asi zní povědomě. Důraz na seberozvoj a práci na sobě znají často právě ze svých sborů i jako vlastní spirituální praxi. A jsou pro to dobré důvody. Unitářství (a univerzalizmus) se jako svobodné náboženství neuzavírá podnětům odjinud, naopak se snaží čerpat inspiraci z blízkého i vzdálenějšího okolí. Podporuje v tom jednotlivé členy a ti, stejně jako jejich neunitářští sousedé a známí, dostávají nejrůznější nabídky, jak se rozvíjet a zlepšovat. Je jen přirozené, že své zkušenosti a tipy sdělují dalším unitářům a unitářkám, třeba u kávy po shromáždění.

A hlavně, unitářství přímo vychází z těch prvků západní kultury, které podle Coeckelbergha přispěly k našemu dnešnímu pojetí sebe sama (self) a k tomu, že dnes považujeme za potřebu, a dokonce povinnost, neustále se zlepšovat. Jsou to antická filozofie s výzvou „poznej sebe sama“ a Sokratovým tvrzením, že člověk nemůže vládnout jiným, pokud nedokáže vládnout sám sobě. Je to křesťanství s různými formami tříbení zbožnosti a přibližování duše k Bohu. Je to humanismus se svým důrazem na zdokonalování člověka. Je to osvícenství, které přineslo dva koncepty vlastního já – jako autonomního a podřízeného vlastnímu svědomí (I. Kant) na straně jedné a jako tvořeného společností a disciplinovaného (autor v této souvislosti jmenuje A. Comtea) na straně druhé. A potom důraz na zdraví, sebeurčení a dosahování plného lidského uskutečnění (nejen

Od antické výzvy „poznej sám sebe“ po moderní seberozvoj: kořeny dnešní kultury sebezdokonalování. (Foto © pixabay.com.)

šťěstí) na tomto, nikoli až na onom světě, jak jej v plné síle přineslo 19. století. Mark Coeckelbergh píše o vlivu protestantské etiky a amerického snu; ani tyto aspekty nejsou v unitářství zanedbatelné.

Když se podíváme specificky na české unitářství, vidíme, že bylo na rozvoj a sebezdokonalování člověka orientováno už od svých prvopočátků. Pozor: na rozvoj každého člověka, což v první polovině 20. století zdaleka nebylo typické. Když čteme Čapkovu knihu

Nálada a její vědomé tvoření (1925) anebo jeho promluvy, dovídáme se, že sebezdo-konalovat se mají i lidé staří (ne, že „na nich už nesejde“) či ženy v domácnosti (a to ne v první řadě kvůli rodině a dětem, ale kvůli sobě samým). Ani drobný živnostník nebo úředník nemá ustrnout v rozvoji, i slovný profesor má na sobě co zlepšovat. Společně s odkazy na americkou zkušenost, s důrazem na péči o zdraví těla i duše, a především na záměrné utváření vlastního naplněného života zapadá prvorepublikové unitářství dosti přesně do Coeckelberghova popisu moderního přístupu, bez něhož bychom dnes nebyli tam, kde jsme (v tom dobrém i v tom špatném).

Jakou roli v tom ale hrají nové technologie? Copak není dost kurzů starých řemesel, stravování „bez chemie“ a „návratů ke kořenům“? Nemluví právě tyto aspekty sebezdo-konalování proti představě, že v něm hraje nějakou zásadní roli technologický rozvoj?

Mark Coeckelbergh ukazuje, že toto propojení existuje nejen na řadě úrovní, ale

Mark Coeckelbergh se zabývá novými oblastmi filozofie, jako jsou filozofie technologií anebo životního prostředí. (Foto © pixabay.com.)

i v tom, jak probíhají praxe našeho sebezdo-konalování: jak se o nich dovídáme, jak mezi nimi vybíráme, jakým způsobem je na sebe uplatňujeme, jak je dokumentujeme a jak se stávají součástí naší sebe prezentace. Jakým způsobem porovnáváme a měříme své výkony (i ve sférách, kde to ještě přednedávnem nebylo možné). A ať se snažíme sebevíc, vždycky nakonec zjišťujeme, že by to mohlo být lepší, že my sami bychom mohli (a tedy asi i měli...) být lepší.

O nových možnostech sebezlepšování se nejčastěji dovídáme prostřednictvím médií, jaká před sto lety ještě neexistovala. Televize v tom má dnes už jen doplňkovou roli. Hlavní jsou sociální sítě, internetové vyhledávače. Vlastně – jaké doporučení při kávě po shromáždění. Pokud jste s dalšími členy sboru propojeni přes Instagram, X nebo Reddit, už vaše fotky z ústraní nejen viděli, ale nejspíš i „olajkovali“ a okomentovali.

A možná na tentýž kurz dostali pozvánku jen proto, že vás mají v přátelích. Pokud přidali k vašim fotkám lajk, nejspíš jim brzy přijde nabídka podobného produktu. Jelikož ty workshopy, kurzy a tréninky jsou vždy také zboží (a pokud jsou nabízené zadarmo, váží na sebe prostřednictvím algoritmů jiné nabídky, které už stojí peníze).

Je skoro zbytečné dodávat, že takové množství snímků by nevznikalo bez chytrých mobilů. Chytré hodinky nám umožňují nejen spočítat, kolik kroků jsme za den ušli, případně jak dobře nám šel pravidelný běh, ale i sledovat kvalitu dechu a srdeční tep během zenové meditace. Meditací nás provádí hlas mistra, který pro „předplatitelstvo“ podcastu vytvořil celou sérii nahrávek. Když chceme vedení „naživo“, stačí se připojit na (často opět placené) online setkání.

Při tom všem, upozorňuje autor, neustále přispíváme do obrovského množství statistických údajů, které jsou shromažďovány, vyhodnocovány a prodávány. Údajů, podle nichž „trackujeme“ sami sebe a podle nichž jsme také stopovatelní. Údajů, které ovlivňují to, jaké podněty k nám budou směřovat a jak budou usměrňovány naše

**Sdílení tipů
a zkušeností:
seberozvoj jako
téma rozhovorů
i společné praxe.**

(Foto

© pixabay.com.)

potřeby a touhy – včetně touhy zlepšovat se a překonávat sebe sama.¹

Nabídka na sebezlepšování přichází téměř nepřetržitě ze všech stran: knihy a návody na dokonalý úklid, na získání finanční gramotnosti, nabídky zlepšení vzhledu, kondice, imunity, vztahů k druhým, spánku i pohody. Řada přístupů, které nám nabízejí, by opět nebyla možná bez novodobých technologií, dostupnosti spotřebního zboží a s tím souvisejícího volného času. Například dnes tak opěvovaná minimalistická domácnost je možná jen v podmínkách, kdy si nemusíte dělat zásoby a opatrovat nástroje na spravování šatstva a zařízení. Zlepšování těla plastickou chirurgií, jak je dnes známe, by před sto lety bylo nemyslitelné, stejně jako dnešní kvalitní tetování (které bývá někdy „záznamem“ kroku na duchovní cestě, uvědomění apod.).

Samozřejmě se nabízí možnost z celé té vřavy aspoň na chvíli uniknout, dát si „detox“ od sociálních sítí, od internetu. Coeckelbergh ale upozorňuje, že i to už patří mezi doporučené seberozvojové techniky.

¹ Česká filmová tvorba má takového hrdinu ještě z analogové éry. Je jím „jezeďák“ Turek z filmu *Vesničko má, středisková* (1985), který překonává sám sebe ve výdrži pod hladinou. Tu si nechává stopovat od své manželky. Ta se mezi stopováním líbá s milencem, který ji Turkovi nakonec odloučí. Dnes by tento truchlosměšný hrdina používal chytré hodinky, které by mu poskytly přesnější údaje, ovšem jeho vztah by mu zachránil nepomohly.

S tím, že slovo „techniky“ je tu zvlášť důležité: zatímco katolická spiritualita klade důraz na trpělivost a vytrvalost (temná noc duše může trvat řadu let), zatímco tibetský buddhismus předpokládá, že „plody meditace“ nedozrají hned, ale dost možná v některém z mnoha dalších životů, máme dnes čím dál víc sklon postupovat i v duchovní oblasti technicky. Uplatnit techniku podle vlastního výběru a očekávat výsledky pokud možno rychle. A nejsme tak úplně připraveni na to spokojit se s jejich dosažením. I po dosažení cíle dál soutěžíme jak s druhými, tak se sebou samými (self-competition).

Není divu, říká autor, že to všechno vyvolává únavu, pocity marnosti a deprese. „Ze zlepšování se stává břímě. A toto břímě je příliš tíživé.“ Zvláště, jak zdůrazňuje, když se požadavek na zkvalitňování nevyhýbá ani odpočinku, snění a spánku.

A KDYŽ TO NESTAČÍ...

Pořád jsme víceméně u humanistického zdokonalování, tedy u snahy o maximalizaci lidských dovedností a ctností v rámci možností daných lidskou existencí. Nyní se však zdá, že technický pokrok nám v bližší či vzdálenější budoucnosti umožní postoupit k tomu, čemu se říká „vylepšení člověka“ (human enhancement), tedy ke zkvalitnění fyzických i duševních kapacit technickými možnostmi.

Mark Coeckelbergh se naštěstí nesnižuje k běžnému shazování transhumanismu (pro-

tože o ten tu jde) jako sci-fi pábení, ani k pohoršování se nad tím, že se transhumanisté a tranhumanistky pokoušejí narušit podstatu člověka a hrát si na Boha (koneckonců není teolog). Místo toho poukazuje na jiný, těžko řešitelný paradox: touha po zdokonalování člověka (jako individua i jako druhu) v míře znamenající překročení dosavadních lidských omezení může být dobře míněná a legitimní. Jenomže o tom, co je zdokonalování, se kdokoli bude nutně rozhodovat ze své, dosud nezdokonaleně lidské pozice.

Nejde tu však zdaleka jen o představy lidí s umělými částmi těl a znalostmi jazyků nahraných do mozku „jako program“. Jde o to, že AI může přinést „vylepšení“ tam, kde zatím očekáváme specificky lidské a osobní kvality.

První je rozšíření toho, co tu už v omezených podobách máme, totiž vytvoření technické „zkratky“ pro dosahování prožitků změněného vědomí. Ty by mohly začít hrát podobnou roli, jakou mají látky, pro něž se vžil označení psychedelika. A podobně jako u nich by vyvstala otázka „pravosti“ takového prožitku.

Druhou oblastí jsou pokusy přenechat AI nezávislé rozhodování tam, kde lidem v rozhodnutí brání „přirozená psychická omezení“, jak cituje výzkumníky Juliana Savulesca a Hannah Maslenovou.

Kromě nejrůznějších rizik, která se nabízejí, vyzdvihuje Coeckelbergh zvláště následující: takové použití techniky by podle něj připravilo člověka o možnost zrání, v prvním případě duchovního, ve druhém morálního. „Je to způsob, jak tvrdou práci zlepšování sebe sama outsourcovat na stroj. To pak ze ‚self-improvement‘ vyškrtává to ‚self‘.“

JAK Z TOHO VEN?

Řešení, která autor nabízí, nejsou technicistní, takže určitě nebudou rychlá. Rozhodně nespočívají v tom, že by zavrhl zlepšování kvality života anebo přišel s n-tou radou, jak se oprostit od „techniky“ (podobně jako od „chemie“ v kuchyni) a „navracet se k přirozenosti“.

Doporučuje ujasnit si, jaké „sebe“ (self) se tu vlastně snažíme zlepšovat. Ono „sebe“, k jehož zdokonalování a vylepšování současná kultura a společnost (Coeckelbergh výslovně

Nejen soutěž, ale spolupověření: jak s technologiemi vyprávět lepší příběh o nás.

(Foto © pixabay.com.)

píše o „self-improvement culture“ a „self-improvement society“) vyzývá, je individualistické „já“, zaměřené na zlepšování vlastních kvalit, vlastního sociálního statutu a hledající vlastní štěstí. Upozorňuje, že v této kultuře a společnosti je výrazně přítomný narcistní vzorec chování: „já“ se perfekcionistačně snaží dosahovat co největší dokonalosti v porovnání se sebou samým i s druhými, tato dokonalost však vede k čím dál větší osamělosti.²

Není to však jediná možnost. Naše „sebe“ (či „já“ – self) totiž není dané jednou provždy, ale je stále nehotové. „Jak říká Nietzsche v knize *Mimo dobro a zlo*: jsme ‚das noch nicht festgestellte Tier‘ – živočich, jehož typ nebyl dosud určen, fixován. V tomto smyslu máme volnost: člověk nemá pevně dané hranice. V tom má posthumanismus pravdu.“

Naše současná egocentrickost, jak to nazval v rozhovoru pro středisko Wellington Square Bookshop (2. 8. 2023), je dnešními technologiemi, zejména sociálními sítěmi, sice spoluvytvářena, ale nikoli způsobena. A tak jako jsou technologie nyní součástí problému, mohou být součástí řešení.

² Zjednodušeně to ilustruje kniha Arnolda Lobela *Kvak a Žbluňk jsou kamarádi*, v níž má ropušák Žbluňk sen o tom, jak předvádí na divadle stále lepší a dovednější kousky, a čím dokonalejší kousky provádí, tím víc se mu ztrácí žabák Kvak, až úplně zmizí... Coeckelbergh ji sice necituje, ale pro vysvětlení tohoto vzorce dětem a dospívajícím je geniální.

Vztahové „já“:
úcta k propojené
síti existence
jako alternativa
k individualistickému
výkonu.

(Foto © pixabay.
com.)

Potřebujeme technologie měnit tak, aby nám pomáhaly spoluvytvářet jiné „sebe“ (self), totiž vztahové. Tak, aby s námi vytvářely jiný příběh (nativ) nás samých, než je neustálé sebezdokonalování. Takový, který nám umožní vnímat sebe ve vztahu k druhým lidem a ke svému prostředí. Tady se Coeckelbergh mimochodem přibližuje současnému unitářství a Sedmému principu UU, jímž je „úcta k vzájemně propojené síti veškeré existence, jejíž jsme součástí“.

Začít ale musíme my, lidé. Příběh, který potřebujeme, zahrnuje technologie včetně AI. Naše kultura už je (také) technokultura. „Můžeme měnit své narativy a technologie, abychom tvořili lepší svět, v němž mohou vyrůstat lepší „já“ (selves) a lepší společnosti. Svět, v němž jsou důležité vztahy k druhým lidem i mimolidským bytostem. Svět, v němž lepší, a možná i šťastnější „já“ (selves) budou vítaným vedlejším účinkem lepších příběhů, vyprávěných lidmi, jejich kulturami a technologiemi.“

Pokud jde o AI, navrhuji, abychom ji pozměnili nebo vyvinuli novou AI takovým způsobem, který nám bude o nás vyprávět lepší příběh než ta nynější. Lepší příběh, než je neoliberalní nativ o soutěži a trzích. Lepší příběh, než je nativ transhumanistického dataismu, propagovaný současnou AI technologií a jejími proroky. Příběh, v němž se můžeme dále rozvíjet a růst s pomocí druhých i s pomocí

nových technologií. Příběh, v němž můžeme dávat jiný a lepší smysl světu, který spoluutváříme a v němž na sebe můžeme brát odpovědnost za to, čím se stává. Příběh, v němž jako jednotlivci a jako lidstvo nemusíme být nezbytně jedinými protagonisty a v němž uznáváme, že sebe samy plně neznáme a ani se nemůžeme dokonale poznat; ale také příběh, v němž nemusíme mít pořád pocit, že ve srovnání s druhými nejsme nikdy dost dobří anebo že jsme zcela bezvýznamní v porovnání s novými datovými bohy, kteří nás mají přemoci. Lidé často dělají hloupé věci. Mnohé je potřeba zlepšit a mnohé vylepšit lze. Ale často děláme věci, které jsou dobré, nebo aspoň dostatečně dobré. Potřebujeme příběh pro lidi a smrtelníky, a ne pro stroje či bohy.“

Mark Coeckelbergh (narozen v Leuvenu) se zabývá novými oblastmi filozofie, jako jsou filozofie technologií anebo životního prostředí. V roce 2020 se proslavil knihou *Etika umělé inteligence* (AI Ethics; česky vyšlo v roce 2023). V minulosti byl členem odborného výboru Evropské komise pro AI.

Letos vydal dvě nové knihy: „Komunikativní AI“ (Communicative AI – spoluautor David Gunkel) a „Úvod do etiky vznikajících technologií“ (Introduction in the Ethics of Emerging Technologies – spoluautoři Wessel Reijers a Mark Thomas Young).

Od diernych štítkov k internetu: Moja cesta s počítačmi

Pavel Balgavý

Nasledujúci text je moja osobná spomienka na polstoročie spolužitia s počítačmi. Ako sa menila technika, práca vedcov aj bežný život a čo všetko sa pritom dá naučiť o ľuďoch samotných.

„Niečo som aj napísal a nadieroval to na štítky, ktoré odišli niekam na sálový počítač a po čase prišiel výsledok.“
(Fotografie převzata z commons.wikimedia.org.)

Doteraz som písal výlučne odborné práce z mojej úzkej špecializácie, prosím preto čitateľa o prepáčenie, že môj text zďaleka nedosahuje úroveň bežnú pre *Tvŕčí život*. Bude to veľmi skratkovite o mojich prvých skúsenostiach s počítačmi. Boli triviálne.

V rokoch 1961–1963 som študoval matematiku a fyziku na PFUK v Bratislave a potom fyziku tuhých látok na Fyzikálnej fakulte Lomonosovej univerzity v Moskve (1963–1968). Mali sme tam aj predmet Výpočtová technika a programovanie. Zachovali sa mi dodnes poznámky z prednášok a aj z učebnice ruských autorov A. I. Kitova a N. A. Krinického *Elektronnyje cifrovyye mašiny i programmirovanie*. Okrem všeobecných vecí sme sa naučili aj trochu programovať v jazyku ALGEM. Niečo

som aj napísal a nadieroval to na štítky, ktoré odišli niekam na sálový počítač a po čase prišiel výsledok. Bolo to niečo s hľadaním minima funkcie metódou najmenších štvorcov.

Potom som dlhšiu dobu žiadny počítač nepotreboval, ale od priateľov som sa dozvedal, čo je u nás v tejto oblasti zaujímavé. Spomínam si, že niekedy krátko po okupácii v roku 1968 som debatoval s JZ, ktorý ako vedľajší produkt svojej práce na Ústave fyziky kovov v Slovenskej akadémii vied (SAV) napísal algoritmus pre výpočet sférických Besselových funkcií. Testoval ho na dánskom sálovom počítači GIER v SAV. Svoje znalosti a skúsenosti s počítačom využil za podstatne lepšiu plat vo výpočtovom stredisku Východoslovenských železniarní v Košiciach. Zaoberal sa tam okrem

iného počítačovým overovaním správnosti rozhodovacích tabuliek. Krátko potom emigroval. V Bratislave krátko po roku 1968 otvorili Výskumné výpočtové stredisko OSN, kde inštalovali počítač CBC-3300 za viac ako milión dolárov. Zamestnali sa tam aj moji známi APM a PV a od nich som sa občas dozvedal, kam smeruje svet. Otrávení normalizáciou ale čoskoro tiež navždy odišli do sveta. Emigroval aj môj brat VB, ktorý v Košiciach pracoval vo viacerých podnikových výpočtových strediskách. Takže svet veľkých sálových počítačov je pre mňa spojený s emigrovaním mnohých mojich priateľov. Vedel som od nich, že ako fyzik by som mal vedieť Fortran, aj som sa ho začal učiť, ale keďže som ho k práci nepotreboval, zakrnel som na elementárnej úrovni.

Od roku 1974 som z SAV prešiel na Univerzitu Komenského (UK) a tu som sa najprv venoval NMR spektroskopii vysokého rozlíšenia. Na

interpretáciu niektorých zložitejších spektier sa používal program LAOCOON. V podstate opäť išlo o metódu najmenších štvorcov, ktorá hľadala najlepšiu zhodu medzi zmeraným a vypočítaným spektrom. Výsledkom bolo zopár parametrov. Nebol som autorom programu – bol zdarma od autorov z Univerzity v Pittsburghu –, ale skúsenosť zo školy mi pomohla, že som vedel minimálne to, že treba nadierovať dierne štítky, ako sa to robí, a že po ich odnesení k sálovému počítaču po čase prídu na papieri vytlačené výsledky. Výhodou bolo aj to, že vo vedľajšej miestnosti sedel kolega PB, kvantový chemik, ktorý nerobil takmer nič iné, len k počítaču nosil štítky a odtiaľ hory potlačených skladačiek papiera. Bol oveľa skúsenejší ako ja, tak mi občas s praktickými vecami poradil.

Na UK som sa spriatelil s kolegom PF, ktorý pracoval s neurónovými sieťami. S PF som niekoľko rokov viedol na UK biofyzikálny seminár, kde odznali jeho viaceré prednášky. Na náš seminár chodilo veľa ľudí nielen z UK, ale aj z SVŠT a SAV. My sme chodili zase k nim. O umelej inteligencii, ale aj o stave vo vývoji počítačov sme sa dozvedali od kamarátov a bývalých spolužiakov a spolužiačiek, ktorí pracovali na Ústave technickej kybernetiky SAV pod vedením prof. I. Plandera. Pracovali tu aj budúci minister vnútra ČSFR JL, budúci predseda NR SR FM a mnohí iní podobní. V Bratislave kto chcel, mal možnosť byť informovaný, i keď v týchto oblastiach profesionálne nepracoval – tak ako ja.

V roku 1978 som v rámci jedného cca 8ročného projektu pre VÚCHVU Litvínov meral XPS spektrá na ÚFCH JH ČSAV v Prahe. Výstup z aparatury bol na diernu pásku. Namerané údaje sme potrebovali vyhodnocovať na sálovom počítači opäť metódou najmenších štvorcov. „Nouze naučila Dalibora housti“ a mňa konečne začať používať Fortran. Napísal som program sám, samozrejme s výdatnou pomocou mojich schopnejších priateľov. Ako perlička – z tej diernej pásky museli ísť údaje na štítky, lebo sálový počítač na našej UK nemal vstupy z pásky. V tomto nám pomohol kamarát fyzik JP z Ústavu polymérov SAV, ktorý mal pred nami podobný problém a vyriešil ho.

„Študenti mi počítač vrátili nepoškodený, ale infikovaný vírusom pôvodom z Bulharska, ktorý každý deň presne o 17:00 začal hrať melódiu Yankee Doodle. Odstránil som ho ručne.“

(Foto © pixabay.com.)

O necelých päť rokov pozdejšie sa začala éra osobných počítačov. V práci to bola najprv hračka PMD-85 (skratka z piešťanský mikropočítač displejový). Kolega EŠ z môjho laboratória ju využil na zostrojenie počítačom riadeného potenciometrického titrátora s uchovávaním údajov tuším v magnetofóne. Takáto vec sa dala hotová aj kúpiť na tzv. Západe, len sme na ňu nemali tzv. západné peniaze. EŠ sa na tom hodne naučil, naučilo sa niečo aj zopár mojich diplomantov a jeden doktorand (vtedy ašpirant) FA z Madagaskaru (dnes vedúci jednej katedry na UK) a popri nich aj ja. Rok 1985 som strávil v Anglicku, odkiaľ som ako darček priviezol synovi ZX Spectrum+. Spomínam si, že sa na ňom dalo programovať v jazyku BASIC, aj som to ešte v Anglicku vyskúšal. Prvý skutočný osobný počítač a nie hračky sme v mojom laboratóriu dostali roku 1988 z JZD Slušovice. Bol to TNS-PC AT 286-12MHz s ihličkovou tlačiarňou. Nestačili nám naň tzv. „investičné“ peniaze (stál vtedy až 300 tisíc Kčs), tak sme ho kúpili bez pevného disku. Operačný systém sme spúšťali z 5¼" 360 kB diskety. V novembri 1989 som ho požičal na pár mesiacov študentom. Tlačili na ňom rôzne svoje veci, ale najmä na disketách dopravovali rôzne texty do všetkých kútov Slovenska. Krátko po Novom roku 1990 sme doň konečne namontovali pevný disk. Študenti mi počítač vrátili nepoškodený, ale infikovaný vírusom pôvodom z Bulharska, ktorý každý deň presne o 17:00 začal hrať melódiu Yankee Doodle. Odstránil som ho ručne.

Potom sa všetko rozbehlo veľmi rýchle. Tuším roku 1991 sme sa pripojili na sieť SANET, sŕaho-

vali sme si všeličo z FTP serverov, používali sme vyhľadávač Gopher, začala sa používať elektronická pošta atď., atď. Začali sme jazdiť do sveta na experimenty do veľkých centier pôvodne jadrovej fyziky (SÚJV Dubna, ILL Grenoble, LLB Saclay, DESY Hamburg atď.), kde už dávno sa prístroje riadili a namerané údaje registrovali počítačmi. Domov sme si vozili namerané údaje na disketách a tu ich počítačovo vyhodnocovali. Postupne začali byť počítačmi vybavované aj menšie prístroje a dnes je takýto v mojom bývalom laboratóriu na UK prakticky každý. Nikdy ale nezabudnem na pôvab ladenia homogenity magnetického poľa ručne pomocou cca 10 gombíkov v CW NMR 80 MHz spektrometri od firmy Tesla Brno roku 1974. Dnes to počítač zariadi za vás a ani neviete, čo robí.

Samozrejme, že používam počítač (a mobil) dodnes denne, samozrejme aj všemožné sociálne siete. Samozrejme ma to často úplne zbytočne oberá o čas a musím s tým vedome bojovať. Možno som s mojim názorom osamotený, ale cítim, že ľudské kontakty sprostredkované týmito technikami sú ochudobnené o neprenositelné fluidum a neviem si predstaviť, že by som mal študentom takto prednášať. Ako by som zistil, že sa im únavou či nudou začínajú zakalať oči a privierať viečka? Ja sám nerád počúvam takto prednášky a o videotelefonátoch ani nehovorím. Pripadá mi to príliš sterilné, bez iskry. Je pravda, že všetky tieto techniky nám prinášajú neuvěřiteľné množstvo informácií, ale ako povedal majster Lasica: „Kedysi pred internetom sme si mysleli, že za ľudskú hlúposť môže nedostatok informácií. Tak v tom to nebolo.“

**Nejen soutěž, ale
spoluvtvoření: jak
s technologiemi
vyprávět lepší
příběh o nás.**

(Foto

© pixabay.com.)

Teologie pro unitáře 21. století

Paul Rasor

Náboženská společnost českých unitářů mě požádala, abych napsal krátkou reflexi o významu teologie pro unitáře ve 21. století. Jsem vděčný za tuto příležitost. Rád bych také řekl, že jsem vděčný, že jsem mohl přispět k českému unitarismu v posledním desetiletí, zejména pak být pravidelným lektorem na české Unitářské akademii v posledních pěti letech.

Naše víry a hodnoty nejsou samozřejmé – pocházejí z tradic, zkušeností i vztahů, které nás formují. (Foto © pixabay.com.)

Chci svou reflexi začít ne teologií, ale několika otázkami, které byste měli zvážit. Za prvé, co je pro vás důležité? Které věci mají ve vašem životě největší váhu? Dokážete říci, jak se tyto věci staly pro vás důležitými?

Za druhé, když musíte činit těžká životní rozhodnutí, jaké víry a hodnoty vás vedou? Jaké víry a hodnoty vám pomáhají překonávat osobní krize ve vašem životě? Odkud tyto víry a hodnoty pocházejí? Jak dobře fungují ve vašem životě?

Za třetí, když přemýšlíte o mnoha krizích ve světě dnes, co vás nejvíce znepokojuje? Ne-

rovnost? Hladomor dětí? Válka? Změna klimatu? Dokážete říci, proč vás tyto věci rozrušují? Rozrušujeme se nad věcmi, které jsou pro nás důležité, nad věcmi, které jsou v konfliktu s našimi nejhlubšími vírami a hodnotami. Světové skutečnosti, které jsou v rozporu s našimi hodnotami, nám připadají nesprávné. Když říkáme, že něco je špatné, děláme morální soud. Ale na čem jsou tyto druhy soudů založeny? Řekl bych, že naše morální soudy jsou vždy založeny na našich nejhlubších vírách a hodnotách.

Ale jak se rozhodujeme, které víry a hodnoty pro nás mají význam? Odkud pochá-

zejí a jak o nich můžeme přemýšlet? Tady přicházejí na řadu náboženské tradice, jako je unitářství, a také teologie.

Uvědomuji si, že teologie může být pro mnoho lidí, zejména pro unitáře a jiné náboženské liberály, těžkým a nepříjemným tématem. Měl jsem několik spolužáků z Unitaristické univerzalistické školy, kteří si mysleli, že teologii studovat nemusí. Mysleli si, že teologie je většinou o abstraktních doktrínách a vysoce technických konceptech, které nemají nic společného s realitou, a že pro někoho, kdo se školí na unitářského duchovního, prostě není důležitá. Vždy jsem si myslel, že tento pohled na teologii je chybný. Teologie dnes, zejména liberální teologie, není primárně o abstraktních a irelevantních doktrínách. Ve skutečnosti je teologie pro naše životy velmi relevantní. Pokud o ní přemýšlíme správně, může nám pomoci formovat a prohlubovat naše životy. Jsem také rád, že moji protiteologičtí spolužáci nakonec změnili názor.

Je běžné v diskusích, jako je tato, začít definicí, ale já to neudělám. Jedním problémem je, že většina tradičních definic

teologie jednoduše pro unitáře nefunguje. Dalším problémem je, že existuje příliš mnoho definic, se kterými by bylo třeba se vypořádat. Mezi teology koluje starý vtip, že pokud se zeptáte deseti teologů na definici teologie, dostanete jedenáct různých odpovědí. Já vám podám svou vlastní definici teologie, ale chci začít tím, že se zaměřím na náboženství.

Náboženství se týká mnoha věcí – mimo jiné rituálů, sdílených hodnot a komunity. Jednou z těchto věcí je hledání významu. Nacházení smyslu v životě je jednou z nejzákladnějších lidských potřeb. Naše náboženské tradice nám pomáhají tím, že nám poskytují náhled na svět, široký obraz reality. Tyto náhledy nám pomáhají pochopit, kdo jsme v souvislosti s širším světem a které věci mají v našich životech největší význam. Pomáhají nám orientovat se ve světě a dávat smysl našim životům v širším kontextu vesmíru a pohybu historie. Pomáhají nám dát smysl a cíl. Poskytují nám místo, kde stát. Všichni máme tyto široké náhledy na svět. Všichni si vytváříme určité představy o světě nebo vesmíru a o našem

Teologie není jen pro odborníky. Děláme ji pokaždé, když se ptáme, proč nás něco dojíká, bolí nebo hněvá. (Foto © pixabay.com.)

místě v něm. Někdy o nich nepřemýšlíme vědomě, ale vždy působí na pozadí, někdy na nevědomé úrovni.

Dokonce i jako děti absorbujeme tyto náhledy na svět z našich kultur a rodin. To platí, ať jsme vyrůstali v náboženské rodině, nebo ne. Jak rosteme a začínáme přemýšlet sami za sebe, máme tendenci upravovat ty náhledy, s nimiž jsme byli vychováni. Postupně si vytváříme svůj obrázek o světě a o našem místě v něm. Učíme se světu důvěřovat, nebo k němu být podezřívaví. Učíme se považovat svět nebo vesmír za v podstatě dobrý, nebo v podstatě zlý, nebo možná lhostejný. Přicházíme na to, co je důležité, co má v našich životech největší váhu. A přicházíme na to, co si myslíme o sobě – o sobě jako jednotlivci a o lidské přirozenosti obecně. Jsou lidé v podstatě dobří, jen občas dělající špatné věci? Jsou v podstatě špatní, ale občas dělají dobré věci? Nebo nejsou přirozeně ani dobří, ani špatní, jsou pouze biologickými organizmy, které se snaží uspokojit své nejzákladnější touhy? Jsou milující? Sobecky? To jsou otázky, které náboženské tradice zkoušejí řešit, a naše odpovědi na ně tvoří důležitou součást našich náhledů na svět.

Teologie se týká mnoha věcí a jednou z nich je hledání významu. Abych byl přesný, pokud je náboženství o širokých náhledech

na svět, které pomáhají dávat našim životům smysl a cíl, pak teologie je o zkoumání těchto náhledů a předpokladů, které do nich vkládáme. Je to o zpřehlednění našich implicitních vzorců hledání smyslu, o tom, že je vytáhneme na povrch a záměrně, upřímně a kriticky je zkoumáme. Je to o snaze dát těmto vzorcům smysl tím, že je budeme zpochybňovat, upřesňovat a znovu formulovat.

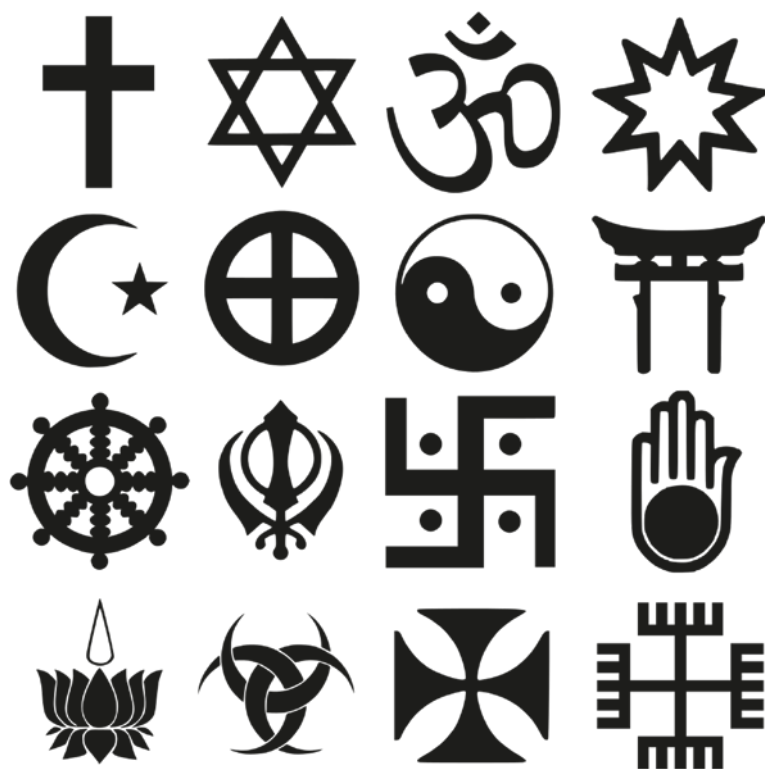
Pro unitáře tato reflexe čerpá z mnoha zdrojů, ze zdrojů naší vlastní tradice stejně jako z filozofie, vědy, literatury, umění a dalších oblastí lidského poznání. Také čerpá z našich vlastních životních zkušeností a zkušeností druhých. Teologie není jen abstraktní akademické cvičení. Když se věnujeme teologické reflexi, zkoumáme základní myšlenky a hodnoty, jež dávají našim životům smysl. A to znamená, že teologie není pouze záležitostí akademiků a náboženských profesionálů. Je to něco, co děláme všichni. Když přemýšlíme o věcech, které jsou pro nás důležité, když se snažíme dát smysl tragédii v našich rodinách nebo komunitách, když nás rozruší sociální nespravedlnost, zabýváme se otázkami smyslu. Děláme teologickou reflexi a tento druh teologické reflexe může obohatit naše životy. Teologie je všude kolem nás!

Přeložila Kateřina Hoferová.

Potřebují unitáři stále teologii?

Ant Howe

Potřebují unitáři teologii – nebo si vystačí bez ní? V době, kdy se víra i hodnoty vyjadřují mnoha různými způsoby, zní tato otázka možná provokativně. Rev. Ant Howe ukazuje, že teologie nemusí být uzavřenou dogmatickou disciplínou, ale může se stát otevřeným dialogem, kompasem pro hledání smyslu a pojmenovávání toho, co je pro nás skutečně nejdůležitější.

Teologie nám umožňuje vyjádřit naše přesvědčení a víru a smysluplně se zabývat tradicí ve světle současných výzev.

(Foto © pixabay.com.)

„... s posvátnou úctou uvádějte svou spásu ve skutek.“

(Filipským 2:12)

„... proměňujte se obnovou své mysli...“

(Římanům 12:2)

Jinými slovy: Zamyslete se nad tím, čemu věříte a proč tomu věříte! Nedělejte to jen jednou, ale pokračujte v tom znovu a znovu.

Dobře si pamatuji, jak jsem před mnoha lety nastoupil na Manchesterskou univerzitu, abych začal studovat teologii! Na první přednášce, které jsem se zúčastnil, nám byla dána základ-

ní definice teologie: „Teologie je rozumový diskurz o Bohu.“ To se mi zdálo jako docela dobrý začátek a naprosto v pořádku, pokud věříte v Boha. Ale co my, unitáři? Pokud je teologie rozhovorem o Bohu, kam to odkazuje unitáře, kteří nemají o Bohu žádnou jednotnou představu? Je teologie pro nás nějak užitečná?

Naštěstí jsem nemusel dlouho čekat, než jsem dostal jinou definici. Našel jsem ji v první učebnici, kterou jsme měli přečíst: *Křesťanské teologii* od Alistera McGratha. Alister McGrath definuje teologii jako „trvalou a kritickou reflexi

„Kdykoli mluvíme o lásce, pravdě nebo spravedlnosti jako o náboženských hodnotách, mluvíme teologicky – vyjadřujeme své nejvyšší zájmy.“

(Foto

© pixabay.com.)

víry, praktik a zkušeností věřícího společenství¹! Myslím, že tato definice je pro unitáře přijatelnější! McGrath poznamenává, že teologie nám umožňuje vyjádřit naše přesvědčení a víru a smysluplně se zabývat tradicí ve světle současných výzev.

Všiml jsem si však, že jsme již narazili na další slovo, které může být pro některé unitáře problematické: víra. Možná nemáme víru v tradičním smyslu, ale unitářství nás vede k životu se závazkem k lásce, spravedlnosti, společenství a (pro některé z nás) k Bohu. Snažíme se být těmto hodnotám a vztahům věrní. – A když o těchto věcech přemýšlíme, je to teologická práce!

Teologie je také to, co se děje, když vážně a upřímně uvažujeme o nejhlubších otázkách, jež nám přicházejí na mysl. Co je nejdůležitější? Čemu věříme? Jak bychom měli žít? Co dává našemu životu smysl? Myslím, že když si klademe velké otázky a necháváme prostor pro spiritualitu jako možnou součást odpovědi, pak se zabýváme teologií! Ale vraťme se na chvíli k otázce Boha. Musí teologie vždy zahrnovat Boha?

S postupem času jsem začal čím dál víc oceňovat spisy Paula Tillicha, jehož dílo bylo a je velmi důležité pro ty, kdo k náboženství přistupují svobodomyšlně. Paul Tillich mimo jiné uvádí: „Náboženství je stav, kdy nás ovládá nejvyšší zájem, zájem, který všechny ostatní zájmy kvalifikuje jako předběžné.“²

Pro Paula Tillicha tedy použití slova Bůh nutně neznamená potvrzení existence nadpřirozené bytosti, ale pojmenování toho, co je pro nás nejdůležitější: našeho nejvyššího zájmu, který se nachází v hloubi našeho vlastního bytí.

Když se podíváme na dnešní svět, spatříme mnoho věcí, které nás znepokojují! Tolik věcí, které nás trápí. A samozřejmě i v unitářství je spousta toho, co nás zneklidňuje, když uvažujeme o budoucnosti. Snažíme se naše náboženství posouvat vpřed, čelíme však při tom mnoha výzvám. Pomůže nám snad teologie s nízkým počtem členů, se stárnoucími sbory a všemi dalšími problémy, s nimiž se jako unitáři v současnosti potýkáme?

U unitářů napříč světem jsem si povšiml jedné věci: milujeme unitářství, myslíme si, že je úžasné, ale máme potíže vyjádřit, co to vlastně je! Netvrdím, že v tom tkví jádro všech našich problémů, ale některých možná ano. A právě v tom nám může teologie pomoci: může nám

1 Alister E. McGrath a Matthew J. Thomas, *Christian Theology: An Introduction*, Oxford: Wiley Blackwell 2011. Dostupné též z: https://www.google.cz/books/edition/Christian_Theology/bus5TyjTfxYC?hl=cs&gbpv=1&dq=inauthor:%22Alister+E.+McGrath%22&printsec=frontcover

2 Paul Tillich, *Dynamics of Faith*, San Francisco, CA: HarperOne 2009.

**Teologie není klecí,
ale kompasem.
Ne dogmatem, ale
dialogem.**

(Foto
© pixabay.com.)

dát slova, abychom mohli sdílet to, co je na unitářství skvělé!

Alister McGrath napsal: „Teologie nám pomáhá pochopit smysl naší víry. Umožňuje nám držet se jí s integritou i ve chvílích, kdy stojíme tváří v tvář výzvám, a doporučovat ji ostatním.“³ Osobně mám za to, že obecně se nám unitářům daří držet se své víry s integritou, ale ne vždy ji bohužel dokážeme doporučovat ostatním. Přesto si dovoluji tvrdit, že unitáři (bez ohledu na jejich rozmanitá osobní přesvědčení o Bohu) jsou od své přirozenosti teology! Kdykoli mluvíme o lásce, pravdě nebo spravedlnosti jako o náboženských hodnotách, mluvíme teologicky – vyjadřujeme své nejvyšší zájmy. Víme, že existuje mnoho lidí, kteří zastávají podobné hodnoty jako my unitáři, ale zatím

nejsou součástí našich obcí. Mohli by se k nám přidat, kdybychom s nimi byli schopni navázat dialog. Možná by nám potřebná slova dala právě teologie!

Když jsem začal se studiem teologie, nebyl jsem si vůbec jistý, zda je akademická dráha pro mě to pravé. Ale jedna věc mě na tom okamžitě zaujala – nejen to, že jsem měl povoleno klást velké otázky, ale že jsem k tomu byl dokonce povzbuzován! To mě tak nadchlo, že když jsem získal titul, zůstal jsem ještě na postgraduálním studiu! Po dokončení univerzity a následném výcviku pro unitářskou duchovenenskou službu jsem čtrnáct let sloužil v jedné obci. Počet jejích členů za tu dobu vzrostl natolik, že se stala jednou z největších unitářských kongregací ve Velké Británii. Myslím, že jedním z důvodů tohoto růstu bylo to, že se členové téhle obce naučili dobře hovořit o unitářství – nejen o tom, čím je, ale především o tom, jak změnilo a obohatilo jejich životy. Naučili se doporučovat svou víru ostatním. Ne nátlakem, ale způsobem, z něhož si mohli ostatní sami

3 Alistar E. McGrath a Matthew J. Thomas, *Christian Theology: An Introduction*, Oxford: Wiley Blackwell 2011. Dostupné též z: https://www.google.cz/books/edition/Christian_Theology/bus5TjTfxYC?hl=cs&gbpv=1&dq=inauthor:%22Alistar+E.+McGrath%22&printsec=frontcover

vyvodit, že by pro ně naše náboženské společenství mohlo být atraktivní. Doufám, že jsem lidem v tomto sboru poskytl alespoň v malé míře některé teologické nástroje, aby mohli svou víru jasně vyjádřit.

V současné době mám tu čest být členem vedení a lektorem Unitarian College ve Velké Británii, instituce, kde vzděláváme budoucí unitářské duchovní i laické vůdce. Bylo mi také ctí být několikrát hostem na vaší Unitářské akademii a na sněmu. Ve Velké Británii musí studenti, kteří studují na unitářskou duchovní službu, dosáhnout univerzitní teologické kvalifikace. Systém v České republice je odlišný, teologie je začleněna přímo do výcviku duchovních, který nabízí Akademie. Ale v obou případech, v obou výukových systémech se stále říká, že potřebujeme, aby naši unitářští duchovní byli v teologii vzdělaní a dokázali teologicky argumentovat.

Lidé odedávna přicházejí do našich obcí s tím, že kladou bytostné otázky, na něž očekávají odpovědi. Například: Proč lidé trpí? Jak mohu najít naději? Je tento život vše, co existuje? Jak mohu najít smysl? Unitářský duchovní musí být schopen tyto otázky vyslechnout a nabídnout odezvu! Ano, vím, že na ně nemáme jasné a jednoznačné odpovědi... To ale neznamená, že nemáme žádné odpovědi!

Paul Tillich napsal, že „teologie, má-li být užitečná, musí být existenciální – musí odpovídat na skutečné otázky existence“.⁴ Jinými slovy, teologie musí mít co říci k životu, má-li mít nějaký význam. Britský unitářský teolog James Martineau uvádí, že „teologie není vědou o Bohu o nic více, než je etika vědou o ctnosti: obě jsou interpretacemi toho, co vnitřně cítíme a o co usilujeme, po čem toužíme“.⁵ Teologie nám tedy může pomoci vyjádřit přesvědčení a hodnoty, které jsou v nás, a vybízet nás, abychom žili v souladu s těmito hodnotami a přesvědčeními.

Unitaristická teologie neposkytuje jednoznačné odpovědi na velké otázky života, ale vyžaduje, abychom to, co se učíme, zkoumali

ve světle svého svědomí a zkušeností. Teprve pak můžeme něco přijmout jako pravdu. Věřím, že unitáři mají co nabídnout současné teologické debatě a že pokud se jí neúčastníme, připravujeme svět o svůj jedinečný přístup k spiritualitě.

Všichni se asi shodneme, že naši duchovní musí být teologicky vzdělaní, ale co ostatní členové našich obcí? Potřebují všichni unitáři teologii? Vyjdu zase z citace Paula Tilliche, totiž že „teologie je odpověď na otázky vyplývající z lidské situace“.⁶ My unitáři rozhodně nejsme vyňati z lidské situace, ať už jsme duchovní nebo laici! Ve skutečnosti mnoho unitářů naopak věří, že lidská situace je vše, co existuje. Pokud má Tillich pravdu v tvrzení, že teologie nám dá některé odpovědi na otázky spojené s lidskou situací, pak je teologie něco, o co se všichni budeme chtít zajímat!

Vlastně si myslím, že my unitáři se teologií zabýváme neustále, i když ji tak nenazýváme. Neustále si klademe velké otázky, držíme se svých náboženských hodnot a snažíme se podle nich žít a přispívat společnosti. Možná ne všichni mluvíme o Bohu, ale všichni máme své nejvyšší zájmy. Věřím, že všichni unitáři se musí na určité úrovni zabývat teologií – ne jako klecí, ale jako kompasem. Ne jako dogmatem, ale jako dialogem. Ne jako něčím, co nám je vnucováno zvenčí, ale jako něčím, co společně vytváříme, když se scházíme v jakémkoli z našich společenství.

Pro unitáře není teologie o konečných odpovědích. Je o upřímném a setrvalém kladení otázek a ochotě následovat pravdu, ať už vede kamkoli. Až se příště uvidíme při nějaké z mých návštěv České republiky, těším se, že si s vámi při pivu popovídám o teologii!

*Přeložila a úvodním slovem opatřila
Kristýna Ledererová Kolajová.*

Rev. Ant Howe je členem vedení a zároveň lektorem Unitarian College ve Velké Británii a pravidelně spolupracuje s Unitářskou akademií a obcí IUCP.

4 Paul Tillich, *Systematic Theology*, sv. 1, Chicago: University of Chicago Press 1973.

5 James Martineau, *Types of Ethical Theory*, sv. 1., Whitefish, MT: Kessinger Publishing 2010.

6 Paul Tillich, *Systematic Theology*, sv. 1, Chicago: University of Chicago Press 1973.

Odkud jsi? aneb Společné putování časem

Jarmila Plotěná

Ohlízím se, kde jsme minule ukončili naše vyprávění. Bylo to v listopadu a těšili jsme se na jarní měsíce. Čas rychle uběhl a můžeme vzpomínat na další brněnské pátky mimo prostory naší obce. V rámci cyklu Odkud jsi? jsme byli pozváni do míst, které Brňané znají jako Žlutý kopec. Shodou okolností jsme tato místa navštívili dvakrát, pokaždé sice za zcela jiným účelem, ale obě návštěvy nám z poněkud jiné stránky předvedly určité zastavení v čase.

Mahenův památník – pracovna, pokoje a zahrada – navozují dojem, že se tu každou chvíli můžeme s manželi Mahenovými setkat. (Fotografie převzata z commons.wikimedia.org.)

Mahenův památník se nachází na Mahenově ulici č. 8 ve vile brněnského spisovatele, novináře, dramaturga a ředitele brněnské městské knihovny Jiřího Mahena. Po náročné rekonstrukci byl opět zpřístupněn veřejnosti na jaře před šesti lety. Ve vile je patrná snaha zprostředkovat pohled do pracovního i rodinného života manželů Mahenových. Návštěvníkům se naskytne k pokochání prostor stylové vily, kde Jiří Mahen žil od roku 1935 až do své tragické smrti v roce 1939. V souladu s odkazem jeho manželky paní Karly Mahenové slouží od roku 1992 vila jako památník, knihovna a kulturní a komunitní centrum. Citlivě zrekonstruovaný interiér vily nás přivedl do míst, kde se čas zastavil ve třicátých letech. Pracovna, pokoje a zahrada navozují dojem, že se tu

každou chvíli můžeme s manželi Mahenovými setkat. Bohaté sbírky beletrie lákají k usednutí s knihou třeba ve vkusně upravené zahradě. Chodby a půdní prostory slouží jako galerie obrazů. Vše tvoří jedinečnou atmosféru.

Náš průvodce, pracovník Mahenovy knihovny, nám podal zasvěcený výklad a trpělivě odpovídal na naše zvědavé otázky. Po prohlídce jsme se shromáždili na zahradě a poté navštívili zajímavou secesní kavárnu poblíž Filozofické fakulty dnešní Masarykovy univerzity – alma mater několika našich členů. Mohli jsme tak zůstat déle v atmosféře kulturního Brna let dvacátých a třicátých a zamyslet se nad plynutím a proměnami času. Rozcházeli jsme se až pozdě večer a jen pomalu procítali do současnosti.

Zájem veřejnosti o tuto památku vzbudila prý návštěva amerických filmařů.
(Fotografie převzata z commons.wikimedia.org.)

V blízkosti Žlutého kopce jsme se ocitli i koncem března. Dne 28. 3. jsme se nechali pozvat do fantastického podzemního světa brněnských vodojemů. V letáčku jsme se dočetli, že jde o „mysteriózní podzemní katedrály z let 1874, 1894 a 1917. Dva cihlové a třetí betonový vodojem, které nemají v Evropě obdoby a jejichž návštěva vyrazí dech“. Ti brněnští unitáři, kteří už ve vodojemech byli, významně mlčeli či tu a tam jen prohodili něco o „neskutečném zážitku, který stojí i za opakovanou návštěvu“. Někdo pravil něco o chrámech dávných civilizací či podzemním „neskutečnu“, takže zvědavost byla značná. Přesto se odvážných tentokrát sešlo méně. Snad je odradila hlubina podzemí nebo výška vstupného, někdo zůstal na povrchu v zeleném areálu revitalizovaného parku a čekal, zda a v jakém stavu nás vydá podzemní svět. Kdo však nezaváhal a vešel, zůstal v naprostém úžasu. Zpravidla nepřijemné a nebezpečné podzemí ho uvítalo tajemným světlem a úchvatně vznešeným prostorem, nádhernou složitou architekturou i obdivuhodnou čistotou.

Průvodkyně, která nás čekala již u vchodu do nejstaršího vodojemu, nám ukázala pozůstatek původních povrchových nádrží na vodu, kterou bývalo Brno zásobováno

před rokem 1874, tedy před dokončením stavby prvního vodojemu. Poznamenala, že ke stavbě vodojemu vedla špatná kvalita vody z povrchových nádrží. Nejnovější vodojem byl obdivuhodně postaven za první světové války. Vodojem sloužily prakticky až do roku 1997 a v roce 2014 byly dokonce určeny k likvidaci. Zájem veřejnosti o tuto památku vzbudila prý návštěva amerických filmařů, kteří nemohli uvěřit, že nejde o kulisy, a divili se zanedbanému stavu unikátní památky, do níž bylo obtížné se i jen dostat neudržívaným vchodem. Roku 2019 byly vodojemy prohlášeny za kulturní památku a 21. března 2024 po náročné opravě slavnostně otevřeny. Jejich skvělá akustika a tajemná a posvátná atmosféra připomínající fantastické katedrály je určují k pořádání koncertů, obřadů, divadelních představení a jiných kulturních událostí.

Okouzleně jsme procházeli všemi třemi vodojemmi. Vnímali jsme rozdíly v jejich architektuře i odlišnou atmosféru, jako by každý z nich byl chrámem jiného neznámého kultu. Ozvaly se i naše písně, neboť do chrámu patří hudba. Při odchodu jsme si ještě někteří koupili upomínkový předmět z těchto míst – praktickou kabelu s pohledem do nejstaršího vodojemu, termosku

V červenci jsme od historie přešli k ekologii a nechali se pozvat do okolí Špilberku, do Otevřené zahrady v Údolní ulici.

(Fotografie z archivu OUB.)

nebo magnetickou kachli. Do naší oblíbené secesní kavárny jsme šli nápadně tiše. Ještě stále jsme byli v představě v dobách, kdy zcela jednoduchými prostředky, bez současného technického vybavení budovali naši předkové tyto úžasné stavby.

V dubnu jsme žádné pozvání neplánovali, neboť se koncem měsíce konal sněm NSČU v Liberci, a v květnu jsme společně navštívili různé církve v rámci Noci kostelů. Přicházeli jsme s kytičkou a pozdravem od brněnských unitářů. Také v červnu jsme se mohli přenést do staré doby. Naše Květinová slavnost byla tentokrát v důstojných barokních prostorrách sálu a atria Staré radnice na Mečové ulici č. 5.

Naše Odkud jsi? pokračovalo i v horých letních měsících, v červenci a srpnu. Dne 18. července jsme od historie přešli k ekologii a nechali se pozvat do okolí Špilberku, do Otevřené zahrady v Údolní ulici č. 33. Tedy do míst, kde ekologie není jen prázdné slovo, kde si všichni, děti i dospělí mohou odpočinout v krásné přírodě a nechat se inspirovat úžasnými nápady na úpravu zahrady a na ekologický přístup k její údržbě, k pěstování a ochraně stromů, květin a bylin. Nápadité interaktivní úkoly na jednotlivých místech zahrady poskytují

zábavu i poučení. V Otevřené zahradě jsem kdysi oddávala. Tehdy jsem si tam povšimla dřevěných sedátek v podobě jednotlivých světadílů, která jsme tentokrát při naší návštěvě nenašli, zato jsme objevili mnoho nového. Bylo krásné počasí, zůstali jsme proto v zahradě až do setmění. Prostředí vybízelo k vděčnosti za krásu přírody a k uvědomění si, že zásahy člověka do jejího života by měly být co nejšetrnější a že existuje jemná hranice mezi neošetřovaným a zanedbaným prostředím a zdravě udržovanou přírodní oázou.

V srpnu jsme pokračovali v našem putování časem při návštěvě městské části, tentokrát Brno-jih, tedy Dolní Heršpice. Navštívili jsme Retro muzeum Na statku, jedinečnou a nejucelenější expozici běžného života z 50. až 90. let 20. století s více než 25 tisíci exponáty na rozloze dva a půl hektaru. Muzeum vzniklo ze sběratelské záliby, snahy uchovat staré věci v dobrém stavu a vyvolat vzpomínky setkáním s předměty, které ještě v nedávné minulosti byly svědky a pomocníky našeho běžného života.

Do Dolních Heršpic jsme přijeli z Komárova. Ačkoliv v pátek bývá Retro muzeum zavřené, domluvili jsme s majitelem návštěvu jen pro naši obec. Při našem příchodu

byla bytelná vrata muzea pevně zavřená a vypadala jako nepřekonatelná překážka. Ozvaly se obavy, že na nás v muzeu zapomněli. Jeden z návštěvníků se opřel zády o zavřená vrata připraven na případné delší čekání. Vtom se vrata začala sama automaticky otevírat, sotva stačil rychle uhnout, aby neupadl. Byli jsme očekáváni a přivítáni. V expozici jsme byli sami a mohli si povídat a vzpomínat do sytosti. Mohli jsme muzeu darovat nějaký předmět z daného období. Přinesla jsem bílou háčkovanou kabelku z umělého lýka – viskocelu, která byla velmi moderní hlavně koncem šedesátých a začátkem sedmdesátých let. Byla vděčně přijata, že takovou v expozici dosud neměli.

Mohli jsme si prohlédnout dobové interiéry bytů, obchody různým zbožím i s figurínami dobově oblečených zaměstnanců, na dvoře statku pak staré automobily všech možných značek, dokonce i autobus, také stany, rybářské pruty, jiné volnočasové předměty apod. Z množství věcí až oči přecházely. Věděla jsem, že až přijdu domů, budu mít dojem, že mám úplně prázdný byt.

Po prohlídce jsme se usadili na dvoře statku, kde byl i stánek s občerstvením. Nejprve jsme se věnovali našemu tématu týkajícímu se proměnám času a významu vzpomínání, pak již následovala debata o tématech současnosti. Prostředí poněkud připomínalo venkovskou hospůdku. Objednali jsme si různé nápoje, například i skvělou domácí borůvkovou limonádu a jiné občerstvení. Řeč přišla na volby i na to, kdo má v oblíbené kterou politickou stranu. Názory různé, hlasitost hovoru sílila a zprvu pohodová

V expozici Retro muzea jsme byli sami a mohli si povídat a vzpomínat do sytosti.

(Fotografie z archivu Jarmily Plotěné.)

atmosféra dosti zhoustla. Prohodila jsem něco o zbytečných hádkách dobrých lidí a očekávala s trochou obav, co bude následovat. Debata ještě pokračovala. Stmívalo se a naše návštěva se chýlila ke konci. Pomalu jsme opouštěli muzejní statek a cestou na zastávku autobusu si prohlíželi Heršpice. Pak jsme se loučili – a všichni jako nejlepší přátelé. Takhle by to mělo být všude, řekla jsem si s pocitem vděčnosti.

Být vidět a být: Cesty k otevřenosti ve skutečném i digitálním světě

Rozhovor s Bárou Procházkovou a Lindou Krajčiovou

Žijeme zároveň online i offline. Klikáme, lajkujeme, sledujeme – a zároveň hledáme místa, kde si můžeme opravdu popovídat, potkat se tvář v tvář. Duchovní společenství dnes stojí před otázkou, jak být vidět, aniž by ztratilo hloubku. Bára Procházková a Linda Krajčiová hledají odpověď – každá jinou cestou. Jedna otevírá dveře komunitního centra, druhá se stará o digitální stopu na sítích. Společně ukazují, že být vidět může znamenat prostě být otevřený.

„Unitářství má široký zásah do všech oblastí života a tím pádem je v komunitním centru i možnost se šířeji rozkročit a zkoušet nové věci.“

(Fotografie z archivu Báry Procházkové.)

VIDITELNOST V PROSTORU (BÁRA)

Už několik let vedeš Komunitní centrum Unitaria. Jaká byla tvoje cesta k této roli?

Když jsem byla šéfredaktorkou magazínu o vzdělávání EDUzín, pronajímala si redakce pravidelně kavárnu v KC Unitaria pro svá

setkání se čtenáři. Šlo o rodičovská témata týkající se vzdělávání. A tento magazín dnes už neexistuje, ale Rodičovské kavárny běží stále. Teď už pod hlavičkou KC Unitaria. Moc se mi líbila myšlenka unitářů, aby se tento prostor na jedné z nejlepších adres v hlavním městě nabídl veřejnosti, pro dobrou věc.

Co považuješ za největší specifikum této práce ve srovnání s klasickým kulturním nebo marketingovým managementem?

Velkým specifikem a zároveň velkou výhodou je volnost v šíři témat a aktivit. Unitářství má široký zásah do všech oblastí života a tím pádem je v komunitním centru i možnost se šířeji rozkročit a zkoušet nové věci. Když někdo dělá marketing třeba pro divadlo, je to velmi specifická zacílená činnost. My můžeme hodně věcí zkoušet. A toho využíváme, protože jsme v Anenské ulici relativně nově a ještě úplně nevíme, co v té lokalitě bude dobře fungovat a co naopak.

Jaké způsoby komunikace – třeba i na sociálních sítích – se ti osvědčily při přibližování duchovních, kulturních nebo vzdělávacích témat lidem?

Programy Komunitního centra Unitaria jsou pestré, jedná se o různé cílové skupiny. Ale v zásadě se mi osvědčilo nabídnout lidem řešení pro jejich problém – pro to, co oni právě řeší.

Co tě osobně na unitářství nebo na komunitě kolem Unitarie nejvíc oslovilo či překvapilo?

Komunitní centrum Unitaria je otevřené všem, a tím pádem ho samozřejmě využívají nejen unitáři. V celém spektru programů a pronájmů je to dokonce jen malá část, proto v rámci provozu komunitního centra tolik kontaktu s unitářstvím nemám. Ale všeobecně – pozitivně mě překvapila soudržnost a aktivita komunity s přesahem do různých oblastí života.

Jaké hodnoty nebo poselství by podle tebe mělo Komunitní centrum Unitaria přinášet lidem, kteří patří mezi jeho návštěvníky?

Zastáváme postoj, že vzdělání je jedna z nejdůležitějších hodnot, proto bychom chtěli nabízet programy především v této oblasti. Oslovujeme tedy děti, žáky a žákyně, studenty a studentky, budoucí učitele a učitelky, rodiče a vlastně kohokoliv, kdo se chce sám posunout dál nebo se chce posunout náš vzdělávací systém. Bez vzdělání a vzdělávání se prostě jako společnost dál nedostaneme.

Predať ľuďom myšlienku o hľadaní vlastnej cesty bez toho, aby mali pocit, že im niečo vnucujeme, je naozaj výzva.

(Fotografie z archivu Lindy Krajčiové.)

Když se ohlédneš za svou dosavadní zkušeností ve vedení komunitního centra, na co jsi nejvíc hrdá a co tě na téhle práci dokáže potěšit?

Těší mě návštěvníci, kteří se na naše programy vrací. Těší mě klienti, kteří si prostor opakovaně pronajímají se slovy, že je u nás příjemná atmosféra a že ten prostor mají moc rádi. Ráda si beru služby v kavárně, protože tam si mohu s návštěvníky povídat. A v naprosté většině mají dobrou náladu, protože se přišli pobavit nebo se něco naučit – nejsou u nás z povinnosti. A to je moc fajn.

DIGITÁLNÍ STOPA (LINDA)

Můžeš se krátce představit a přiblížit čtenářům, jakou roli v Náboženské společnosti českých unitářů zastáváš?

Působím ako asistentka oddelenia duchovnej správy v Náboženskej spoločnosti českých unitárov. Prakticky to znamená, že pomáham, kde je treba, starám sa o náš blog a Facebook.

Propagace náboženství je přece jen trochu jiná disciplína než klasický marketing. Jak ji vnímáš ty – v čem se podle tebe liší a jaké jsou její specifické výzvy?

Na rozdiel od klasického marketingu, ktorý hovorí „Kúp si toto a budeš šťastný“, my človeku povieme: „Skús sa zamyslieť nad tým, čo ťa robí v živote šťastným, a pod' o tom porozmýšľať s nami.“ A verte mi, predať ľuďom myšlienku o hľadaní vlastnej cesty bez toho, aby mali pocit, že im niečo vnucujeme, je naozaj výzva.

Jaké přístupy na sociálních sítích se ti osvědčily při komunikaci duchovního obsahu?

Všimla som si, že ľudia majú radi autenticitu a humor. Príbehy zo skutočného života alebo krátke fejtóny dokážu zaujať viac ako upravené, formálne texty. A samozrejme, keď je odozva, tak ma písanie baví ešte viac.

Co tě osobně na unitářství oslovilo nebo překvapilo?

Najviac ma oslovila tá sloboda byť sám sebou. Či je niekto taký alebo onaký, každý je tu vítaný. Taktiež je to spoločenstvo, kde sa človek cíti normálne a môže sa rozprávať aj o témach, ktoré sú možno inde tabu.

Jaké poselství by podle tebe mělo v propagaci unitářství zaznívat nejvíce, aby oslovilo lidi?

Myslím si, že najdôležitejšie je ľuďom pripomínať, že sa tu nikoho nesnažíme presviedčať alebo vnucovať nejakú vieru. Skôr vytvárame bezpečný priestor na hľadanie svojej vlastnej cesty bez zbytočných pravidiel či predsudkov.

MEZI KAVÁRNOU A OBRAZOVKOU

Viditeľnosť nemusí znamenať len reklamu, ale i pozvaní – tiché gesto otvorenosti, ktoré hovorí: „jsme tady.“ Smysl má len tehdy, keď za ním stojí skutočný priestor a ľudia ochotní privítať hosty. Pretože teprve tam, kde sa setká pozvaní s hľadaním, vzniká živé spoločenstvo – ať už na obrazovke, alebo u kávy.

Rozhovor připravila Kateřina Höferová.

Unitářský tábor pošesté v řadě

Kristýna Ledererová Kolajová

Tábor Viriditas dokazuje, že prázdninové týdny mohou být víc než jen zábava. Na malém prostoru se tu tvoří přátelství napříč generacemi, hledají se nové cesty k přírodě a otevírají se otázky, které mají co říct i dospělým.

Spirituální akcent tábora je možné dělat rok od roku výraznější, protože samotní účastníci mentálně rostou a dokážou o světě, jeho smyslu, smyslu naší existence a podobných otázkách uvažovat mnohem hlouběji než před lety. (Všechny fotografie z archivu Kristýny Ledererové Kolajové.)

Od doby, kdy jsme s letními tábory začínali, se několik věcí zásadně proměnilo. Tou hlavní a z mého hlediska nejlepší na celém tomto podniku je, že nyní máme pevné jádro starších účastníků, z nichž mnozí již byli na několika (nebo i všech) táborech a také se scházejí v rámci možností během roku. Dalo by se tedy říct, že jsme získali velkou výhodu v tom, že mnohem lépe víme, pro koho tábory vlastně připravujeme – a někteří z nich už s námi na přípravách i spolupracují.

Druhou věcí, jež stojí za zmínku hned v úvodu, je neustálé zvětšování věkového rozpětí dětí, které na tábor jedou. Letos jsme měli účastníky od šesti do šestnácti let (a shodou okolností jsme měli naplněnou i maximální kapacitu – což je dlouhodobě opět číslo šestnáct – táborníků).

Ovšem tím, jak vzrůstá věkový rozdíl mezi nimi, se výrazně zvyšuje i náročnost příprav,

a hlavně realizace programu. Je jasné, že jsme se ocitli v bodě, kdy je nutné udělat výrazné změny, abychom dokázali udržet nastavenou úroveň táborů. Letos jsme bohužel ještě nenašli dostatek zdrojů (lidských ani finančních),¹ abychom mohli realizovat záměr, který máme už od letošního ledna: totiž rozdělit tábor na dva – jeden pro menší děti a druhý pro takzvaný Unitaria team, unitářskou mládež. Nicméně od příštího roku je to již nezbytné: pro menší děti² je dvoutýdenní tábor příliš dlouhý a předčasné odjezdy i pozdější příjezdy výrazně komplikují soužití celého společenství, sestavování táborových družin i funkčnost

1 Většina vedoucích jsou dobrovolníci, kteří tábor připravují během roku a pak v létě vedou účastníky zdarma a ve svém volném čase, s poměrně velkou zodpovědností.

2 Letos jsme měli tři šestileté, jednoho sedmiletého a dva osmileté účastníky.

„Čtyřčlenné skupiny průběžně řešily každá dva badatelské projekty.“

programu. Díky Unitářské akademii, která si práci s dětmi a mládeží vzala pod patronaci, se však naštěstí už nyní rysují nějaká řešení.

Samotný tábor byl letos opět uskutečněn ve spolupráci s OŠS a jako hlavní motiv jsme použili „viriditas“, tedy téma, k němuž tato obec kromě tábora realizuje komplexní dvouletý projekt.

Hlavní cíle táborů jsou od počátku jejich organizování stejné: posilování spirituality jednotlivců i celé skupiny, rozvíjení blízkých vztahů a vazeb k přírodě a prostředí, v němž žijeme, důraz na pospolitost a rovné vztahy, a v neposlední řadě práce na sobě samých: sebepoznávání, rozvoj osobnosti, rozšiřování obzorů. Tyto čtyři oblasti jsou v pozadí všech aktivit, které na táborech děláme, od příprav jídla po hraní her. Když tábor vyhodnotíme (ať už průběžně, každý den poté co jdou děti spát, nebo celkově po celých dvou týdnech), vždycky se snažíme dívat na vše prožité optikou těchto čtyř základních cílů. Zkusím se tedy v dalším textu o nové, čerstvé zkušenosti podělit.

Spirituální akcent tábora je možné dělat rok od roku výraznější, protože samotní účastníci mentálně rostou a dokážou o světě, jeho smyslu, smyslu naší existence a podobných otázkách uvažovat mnohem hlouběji než

před lety; stávají se pro ně relevantnější. Díky tomu to pak připadá přirozené i těm mladším, kteří se přidávají automaticky a berou práci se spiritualitou jako nedílnou součást tábora. Proto jsme mohli během letošních dvou společně strávených týdnů (v podstatě poprvé) začínat každý den de facto duchovním shromážděním v unitářském „sendvičovém“ stylu, byť bylo samozřejmě výrazně kratší, než je obvyklé (cca 15 minut), a zcela přizpůsobené nejmladším generacím. Během předchozích roků jsme mívali vždy alespoň zapalování (a zhasínání) kalicha, postupně se přidávalo cosi jako krátká slova pro zapalování a letos to už myslím mohu směle nazvat i promluvou, byť v miniformátu do tří minut. Z mého hlediska je na tom pak obzvlášť cenné to, že až na první, druhou a závěrečnou, o něž jsme se podělili Petr Samojský a já, je měli sami členové Unitaria teamu. To v důsledku znamená, že se týkaly témat, o nichž přemýšlejí, a zároveň byly pojaté tak, jak to oni vnímají jako důležité. Náměty si mohli připravit již před táborem. Zaznělo sedm takových mikropromluv: Světlo, Ztráta, Cestování a pocit vděčnosti za to, co mám, O smyslech, smyslu a dvojsmyslu, Změna, Rovnováha a Svoboda; všechny úžasné (a pozitivní!) vypointované, všechny přínosné. Kromě toho jsme nově kaž-

Snažíme se hledat smysluplné kompromisy a třeba i chod tábora v jeho průběhu upravit, pokud se to ukáže jako možný přínos.

dé ráno při zahájení dne zpívali dva čanty. Díky loňskému a letošnímu táboru už jich máme v repertoáru třináct.

Další chvíle, které jednoznačně patřily k duchovně laděným, jsme věnovali pravidelným zakončováním dne. Během nich udělujeme ocenění těm, kteří pracovali pro druhé, hodnotíme den z hlediska vlastních prožitků a emocí a čteme poděkování, které účastníci (autoři jsou anonymní) chtějí někomu projevít – bývají jich už denně desítky.

S většími se už druhým rokem během každého dopoledne věnujeme rovněž meditacím v přírodě (malí měli ve stejném čase letos čtení pohádek kombinovaných s lehkým autogenním tréninkem) a pak takzvaným čajům o páté,

což je vlastně pravidelný odpolední, hodinu trvající kruh sdílení.

Propojení s přírodou mělo letos na táboře celý pravidelný vzdělávací blok nazvaný Viriditas. Čtyřčlenné skupiny průběžně řešily každá dva badatelské projekty. Jedna skupina se zaměřila na ptáky a počasí, další na zkoumání půdy a na rostliny na louce, jiná si vybrala mechy a lišejníky plus opylovače a mravence a poslední čtveřice stromy v táborové zahradě a další bezobratlé, hlavně brouky. Na počátku tábora dostaly skupiny deset vstupních otázek, na něž se měly v rámci bádání zaměřit, ale kromě toho jsme je podněcovali, ať si během hledání odpovědi zkouší formulovat i další vlastní otázky. Vybavení pro tyto projekty

zabralo dost táborových beden. Průběžná zjištění ke svým tématům týmy postupně formulovaly na kartičky A6 a vlepovaly do velké tabulky, kterou si samy před táborem vytvořily a vyzdobily. Pro tyto účely směly používat nejen různé nástroje a přístroje (jako fotopasti, vlhkoměry, smýkačky), ale i mobily půjčené od vedení (kvůli kompasu a dalším podobným aplikacím) a táborovou knihovnu, kterou vždy vozíme s sebou.

Mimoto jsme se jeden půlden intenzivně věnovali mokřadům a vodě v krajině, protože je letos rok mokřadů. Ostatně v táboře s námi bylo i dost obojživelníků. A k utváření vztahu k přírodě patří i každodenní sbírání a sušení bylin: jednak pro čaje o páté, jednak pro přípravu táborové čajové směsi, kterou poslední den nabízíme rodičům v rámci tiché aukce. Pozornost věnujeme i šetrnému hospodaření s vodou a nakládání s odpadem. Důsledně kompostujeme, třídíme a veškerou vodu pro celý provoz tábora si nosíme ze studny na dvoře. Její recyklace je pak pochopitelně žádoucí, až nezbytná.

Pospolitost utužujeme už tím, na jak malé ploše se všichni během dvou týdnů pohybujeme. Velcí sdílí pokoj v osmi (kluci i holky dohromady) a kromě jejich zavazadel a matrací se tam už nevejde naprosto nic dalšího (vyjma minilampičky ve tvaru vánočního stromčku uprostřed všech těchto matrací). Malí mají zase pokoje průchozí, takže ani tam moc soukromí není. (Zkuste si představit běžné venkovské stavení z přelomu 19. a 20. století, jak v něm žije v těch lepších dnech pouhých devatenáct, dvacet, v těch intenzivnějších až dvacet pět lidí.) Družiny jsou důsledně namíchané od nejmenších po největší a vzájemně pomáhání si je samozřejmost. Malí mají na starosti přípravu snídaní, velcí zas obědů a večeří. Společné vaření je velice funkční tmelící prvek! A musím dodat, že mě už roky moc mile překvapuje, jak se na táborech netvoří žádné separované skupinky, které by spolu kamarádily víc než s druhými. A to ani mezi malými, ani mezi velkými.

Jako poslední ze zmíněných cílů tábora zbývá rozvoj a růst nás samotných: všech jedinců, co spolu travíme dva týdny prázdnin.

Upřímně řečeno, tohle se mi velmi těžko hodnotí – i proto, že mnohé cenné věci se projeví až třeba za spoustu dalších let. Určitým vodítkem může být, jak moc se všichni na každý další tábor těší(me). Doufám, že se v tomto smyslu může pozitivně úročit i relativně malý počet účastníků. Limitem je pro nás šestnáct dětí bez ohledu na věk. Mám dlouhodobě vyzkoušeno, že to je maximální počet, v němž si tři vedoucí dokáží po celou dobu tábora udržovat a prohlubovat osobní vztah s každým z nich a účastníci totéž mezi sebou navzájem. V takovém prostředí se daří včas zachycovat, pokud se někdo zrovna cítí diskomfortně, dotčený, zraněný, osamělý – a dokážeme si udělat čas a prostor, abychom tomu mohli věnovat potřebnou péči.

Témata tábora, pojetí her, zaměření tvůrčích i badatelských programů i rozvrh dne jako celek pochopitelně některým „sedí“ více, jiným méně. Někdo by uvítal víc dynamických aktivit, další se naopak co do vynaložených fyzických sil ocitají na svém limitu. Někdo si o poledním klidu stěžuje, najde zábavu a v podstatě by ho nepotřeboval, ocenil by vedený program po celý den, jiní zase touží po větší dotaci osobního volna. Snažíme se hledat smysluplné kompromisy a třeba i chod tábora v jeho průběhu upravit, pokud se to ukáže jako možný přínos (ostatně v tomto roce se to zrovna stalo).

Letos jsem na poslední běžný táborový den v rámci čaje o páté zařadila poměrně rozsáhlý evaluační projekt pro všechny větší (devět účastníků, 9 až 16 let). Ptala jsem se na hodnocení, názory a konstruktivní návrhy změn či posunů v devíti oblastech tábora, od vaření po spiritualitu. Odpovídali písemně, abych zachytila a postřehla opravdu vše důležité. Pak jsme ve vedení nad jejich podněty strávili několik hodin pečlivým pročítáním. Byla jsem ohromená důkladností a vážností, s jakou každý z nich k tomuto úkolu přistoupil, byť to muselo být hodně náročné na soustředění i formulování myšlenek. Někteří popsali i tři strany A4.

Výsledek, který nyní máme k dispozici, je výborný. Vypsala jsem si sedmáct různých navržených inovací, od celkového konceptu

Protože schopnost všimát si koncepčních věcí, uvažovat o nich a dokázat k nim zaujmout vlastní stanovisko včetně nápadů, jak co zlepšit, je přesně to, co chceme v našich nejmladších generacích podporovat a kultivovat.

po detaily, které rozhodně chceme příští rok zohlednit, vyzkoušet. Všechny je vymysleli sami účastníci. A ještě zajímavější je, že o mnoha z nich jsem během tábora sama přemýšlela velmi podobně. Tohle vyhodnocení mi dává důležitou zpětnou vazbu nejen ohledně samotného tábora, ale druhotně právě i k tomu, jak jednotliví členové v rámci tábora mohou růst. Protože schopnost všimát si koncepčních věcí, uvažovat o nich (a to z pohledu jak svého, tak i společenství) a dokázat k nim zaujmout vlastní stanovisko včetně nápadů, jak co zlepšit, je přesně to, co chceme v našich nejmladších generacích podporovat a kultivovat. Že se to děje, nám tímto vyhodnocením dokázali zcela jednoznačně – a na úrovni, jaké neumí docílit leckterý z dospělých.

Vrátím se ještě k jednomu společně strávenému víkendu s Unitaria teamem v květnu před táborem. Naši mladí mě tehdy požádali o promítání fotek z letních táborových škol, které unitářská mládež dělala mezi lety 1926 až 1928 a poté v první polovině 30. let. Chtěli vědět, jak jezdili tábořit jejich předchůdci. Byl z toho moc zajímavý večer. Obecně máme tehdejší dobu v Unitarii za jeden z vrcholů českého unitářství, kterým se dnes ani neblížíme. Ale myslím, že právě co se týče těchto intenzivních několikátýdenních letních aktivit (při srovnání všech dochovaných materiálů o tehdejších táborech a na základě prožitých táborů současných), naše současná mladá generace z toho nevychází vůbec špatně.

Unitářská pouť do Radomyšle

Linda Krajčiová

Ve středu 23. července se skupina členů pražské Unitarie vydala na návštěvu městyse Radomyšl, který se nachází jen pár kilometrů jižně od Strakonice. Jak víte, Radomyšl je rodným místem Norberta Fabiana Čapka a to také dalo hlavní motiv naší cesty.

V okolí muzea bylo kdysi objeveno středověké upírské pohřebiště. (Obě fotografie z archivu NSČU.)

Na místo jsme dorazili třemi plně obsazenými auty. První zastávka byla na radnici u pana Peterky, starosty Radomyšle. K jednání jsme měli několik bodů – památník v podobě informačního sloupku, který bychom rádi umístili v centru obce u muzea (naproti kostelu sv. Martina, ve kterém svým způsobem začala Čapkova duchovní pouť), vyhlídkovou lavičku, informační ceduli o Čapkovi a unitářství a návštěvu mládeže z naší partnerské obce v Paramus.

Předpokládáme, že naši američtí přátelé, pokud jejich pobyt v Radomyšli vyjde, si místo oblíbí. Jako minule, i tentokrát by rádi pomohli s údržbou židovského hřbitova (zde se nabízí hřbitov mezi Radomyšlí a Osekem). A Radomyšl má i dále co nabídnout. Kromě krásného okolí (na něž by měla v budoucnu vyhlížet naše lavička) má jednu zajímavost – velké čapí hnízdo na komíně, o které se starají místní obyvatelé. Každoročně zde celé městečko očekává příchod nové generace čápů.

I historie je tu zajímavá, v okolí muzea bylo kdysi objeveno středověké upírské pohřebiště. Archeologické nálezy jsou vystaveny ve vitrínách radomyšlského muzea (před nímž bychom chtěli umístit onen informační sloupek).

Po rozloučení s panem starostou jsme se společně vydali k domu s pamětní deskou Norberta Fabiana Čapka. Na místě dnešního domu kdysi stála chalupa, kde se narodil a prožil své dětství. Díky kreativní iniciativě unitářských dětí (z Unitaria teamu NSČU) jsme na pamětní desku mohli zavěsit krásnou, ručně vyrobenou keramickou kytici. Při této příležitosti jsme vyslechli krátké zamyšlení duchovního Petra Samojského, který nám připomněl, že důležitější než vyzdvihoval památku N. F. Čapka je žít podle jeho slov, tedy tvůrčím duchovním životem, a symbol toho je také právě v naší keramické kytici, čímž také děkujeme dětem za jejich příklad.

Na místě dnešního domu kdysi stála chalupa, kde se narodil a prožil své dětství Norbert Fabian Čapek.

Pokračovali jsme procházkou kolem rybníku Vražda až ke kostelu sv. Jana Křtitele, který na Radomyšl shlíží na konci poutní stezky. Pak už byl čas na oběd, a to jsme samozřejmě nemohli odolat lákadlu místní hospůdky, kde jsme společně sdíleli dojmy z celého dne. Poslední zastávkou byl již zmíněný židovský hřbitov, k němuž vede kouzelná lesní cesta.

A to bylo vše. Další práce je však tím zřetelněji před námi: vytvořit návrh pa-

mátníku, informační cedule a lavičky, vyřešit a domluvit jejich výrobu a umístění, s židovskou obcí domluvit možnosti úprav hřbitova a s naší partnerskou obcí začít připravovat jejich návštěvu na jaře příštího roku. O práci není nouze!

Tak to byl náš výlet. Slunečné počasí, poklidná atmosféra a nádherné výhledy dodaly našemu výletu výjimečnou tečku.

Zažít město jinak

Pavel Skřivan

Anenské náměstí, jedno z nejstarších na Starém Městě, bývá poklidné. Přitom jen pár desítek metrů odtud tepe život města a valí se davy turistů. Tady obvykle ne. V neděli po ránu, kdy mířím na naše unitářská shromáždění, pokud se tu objeví někdo mimo nás nebo zaměstnanců divadla Na zábradlí, máte pocit, že sem nutně zabloudil. V sobotu 20. září to však bylo jiné. Anenské náměstí, stejně jako jiná místa v Praze, nabízelo možnost „zažít je jinak“. Zažít město jinak.

Návštěvníci si užili pestrý program, poznali místní iniciativy a objevili Anenské náměstí v přátelské atmosféře bez aut. (Obě fotografie z archivu KLK.)

Byl teplý slunný den velmi pozdního léta a malé, útulně sevřené náměstí nabízelo nejen příjemný stín, ale především sebe. Sluneční svit na střechách domů a jejich stíny na úzkém prostranství. Ty domy již zdaleka nejsou původní, ale v proměnách časů byly postupně s citem a porozuměním přetvořeny do dnešní podoby.

Náměstí toho sobotního dne ožilo společnými silami několika organizací: Národního divadla, Divadla Na zábradlí, kavárny U zábradlí, Galerie Fotografic a také nás, unitářů. A bylo tu od všeho – dlouhý stůl pro občerstvení, pingpongový stůl, plocha pro dětské hry a tvoření, zadní kout náměstí pro hudební vystoupení. Lavičky a židle se pomalu od dopoledne plnily lidmi z oněch společenství a jejich dětmi a dalšími příchozími. Bar divadla Na zábradlí poskytoval dobré pivo, limonády, víno, Unitaria (zdarma) džusy, jablečný mošt, vodu s citrusy a kávu, chlebičky, jednohubky s domácími pomazánkami a koláče (a že se toho za celý den

vypilo a snědlo!). Nabízely se knihy z našeho nakladatelství, křest měla nová kniha Andrease Webera *Oživení*. Divadlo Na zábradlí připravilo vlídný bazárek šatů a dalších věcí, často zbytných, leč půvabných. A děti zaplnily dlažbu části náměstí kartóny a vodovkami a tvořily obrázky z usušeného mechu.

Náměstí postupně plnil ruch, ovšem nejspíš díky genu loci ovládajícímu prostor to byl ruch laskavý a příjemný, jako jindy zasněné a poklidné náměstí samo. Ale jako vždy, genius loci je sice mocný, ale hlavní jsou lidé. Tady to byla Kristýna Ledererová Kolajová alias Týna, která unitářskou částí společenství na náměstí vládla s úsměvem a lehkostí, a především spolu s dětmi náš program připravila a vytvořila. My ostatní jsme si, pravda, spíš užívali dne. Ale i to má svůj význam a smysl. Příležitost prohodit pár slov nebo si jen vychutnávat paprsky slunce a jejich třpyt ve sklenici s pivem nebo vínem. Nebylo by to však bez laskavé péče naší Týny a jejího týmu.

Akce Zažít město jinak na Anenském náměstí přinesla den plný hudby, tance, jídla a sousedské pohody v srdci Prahy.

Přišel také Norbert Racz, duchovní unitářské obce z Kluže. Norbert alias Norbi v sobě pojí na jedné straně několikasetletou tradici unitářství v Transylvánii, na straně druhé podmanivou otevřenost a vřelost. To obojí ostatně předvedl v neděli ve své brilantní promluvě a následné přednášce u nás v Unitarii. Říká se „nice to meet you“. V Norbiho případě to z mé strany nebyla jen zdvořilostní fráze. A nebyl jsem sám, koho tenhle milý chlapík okouzli.

Odpoledne plynulo poklidně a mile, kolemjdoucí a příchozí se probírali šaty a tretkami bazárku divadla, děti tvořily své akvarely i dekorace z kousků uschlého mechu, i naše „čechopensylvánská“ sestra Karen vzala do ruky štětec a vodovky. Tedy nikoli na dlažbě náměstí, ale u mého stolku, takže jsme si mohli popovídat o Česku, Americe i věcech příštích, k nimž se přese všechno snažíme hledět s nadějí.

A pak se rozpoutal Kolorej. Mám rád to, čemu se kdysi u nás začalo říkat big beat. Kolorej je svůj, osobitý a dobrý. Zpěvačka Tereza Kyndlová s výrazným příjemně folklórně jazzovým hlasem a Petr Samojský; vystřídal kytaru i sitár. Zvuk sitáru podporuje specifičnost téhle kapely podobně jako texty, které nutí k hlubšímu zamyšlení. A zase platilo, že tak jako celý odpolední pohyb a zároveň klid na Anenském náměstí, i Kolorej zapadl do atmosféry téhle mimořádné soboty. I píseň, kterou složili pro tuto událost a doprovodili transparentem Všechno je jinak. Do sobotního odpoledne, kdy u dlouhého stolu uprostřed starého náměstí zobali jednohubky, popíjeli a klábosili herci a další lidé z divadla Na zábradlí spolu s unitáři a těmi, kteří šli jen kolem. Zkrátka v sobotu 20. září jsme zažili Anenské náměstí jinak, ale ono, tak jako posledních sedm staletí, přes všechny proměny zůstalo samo sebou.

Proč jsme tady?

Rozpoznat unitářské poslání, když se svět zdá být vzhůru nohama

Jo James

„Kaleidoskop se zachvěl. Sklíčka v něm se přeskládávají. Brzy se zase uspořádají. Než na to dojde, pojďme změnit uspořádání světa kolem nás.“

Naše tradice rozkvétá právě v dobách, kdy se svět otřásá – v časech proměny a nejistoty.

(Foto © pixabay.com.)

Po chaosu pandemie covidu-19 jsme si jistě všichni přáli začít nějak znovu, postavit to, co bylo zbořeno, tak, aby to bylo lepší. Dát věcem nové uspořádání, které bude náležitější a poctivější. Pocit, že kaleidoskop se chvěje a jeho sklíčka se právě přeskládávají, si zaslouží pečlivé promyšlení.

Samotný citát je převzatý z projevu, který pronesl Tony Blair po vypuknutí války v Afghánistánu, a jak přesvědčivě ukázala Naomi Kleinová ve své knize *Šoková doktrína: Vzestup kalamitního kapitalismu*,¹ chaos může být účinným nástrojem manipulace. Proto zacházejme obezřetně s předpokladem, že jsme nyní, po covidu, v procesu přirozené změny, z níž

se elegantně vynoří nové neomezené možnosti. Ne všechny myšlenky a trendy, které se během tohoto procesu objevují, jsou příznivé a dobré. Možná pro nás může být inspirací motto transylvánských unitářů, kteří si v dobách sovětské okupace připomínali slova evangelia: „Buďte chytří jako hadi a nevinní jako holubičky.“ (Mt 10:16) Nezapomínejme na něj, když uvažujeme o tom, jak se jako unitáři vztahovat ke světu, jenž se právě teď možná přeskládává podobně jako sklíčka v kaleidoskopu.

JAK VŮBEC OBECNĚ VNÍMAT NAŠE POSLÁNÍ?

Můžeme začít zdánlivě jednoduchou otázkou „Co je to vůbec náboženství?“.

Proč se ptám takto zešířoka: jeden z úhlů pohledu nás při hledání odpovědi totiž vede k promýšlení toho, jak reagujeme na svoji

1 Orig.: *Shock Doctrine: The Rise of Disaster Capitalism*, 2007. Česky vyšlo v překladu Martiny Knápkové a Ludka Vacína v nakladatelství Argo roku 2010 [pozn. překl.].

„Budte chytří jako hadi a nevinní jako holubice.“

(Foto

© pixabay.com.)

minulost. A to nám může ukázat, jak mohou opomíjené nebo nedocené události v dějinách ovlivňovat současné skutečnosti a podhalovat potenciální úskalí toho, co právě prožíváme a jak se k tomu postavíme.

V religionistice jako akademické disciplíně je samotná definice náboženství diskutabilní a definiční analýza se v zásadě dělí na dvě hlavní větve.

První je substancialistická (nebo esencialistická). Její zastánci se domnívají, že by náboženství mělo být definováno svou „podstatou“ (angl. essence), tedy tím, nač se soustředí, co vyzdvihuje nebo nač klade největší důraz. Z této perspektivy pak nabývají zásadního významu například rituály a (což je pro unitáře všech názorových pozic zásadní) přesvědčení (či víra) stoupenců.

Druhá je funkcionalistická (či instrumentální). Tu zastávají ti, kdo se domnívají, že náboženství by mělo být definováno na základě svých „aktivit“, tedy na základě toho, co „dělá“. Podle této teorie je náboženství definováno jednáním svých stoupenců, které lze objektivně identifikovat a využívat jako výzkumná data.

Jenomže každá z těchto definic obsahuje zásadní problematické místo: pokud zastáváte substancialistickou definici a říkáte, že tím, nač se náboženství soustředí, je víra v něco nadpřirozeného nebo uctívání nějakého bož-

stva, pak opomíjíte nebo nedokážete brát na vědomí tradice, které nepožadují víru v žádného Boha či bohy ani prožitky nadpřirozena, a proto se do vaší definice prostě nevejdou určité typy buddhismu (zvláště pak západní sekulární buddhismus), džinismu a taoismu, a zcela jistě ani někteří unitáři – ač bych řekl, že to, co dělají, je určitě „náboženské“.

A na druhou stranu, když zastáváte definici založenou na „funkčnosti“, pak se vám do ní vejdu i tradice, které se sice zjevně podobají náboženství v tom, že poskytují morální a emoční podporu, útěchu, vedení a sociální soudržnost, ale náboženské očividně nejsou: například cechy, různé podpůrné spolky, vzdělávací zařízení, dobročinné společnosti a podobně. Mohli byste pak například tvrdit, že nějaká činnost je náboženská na základě kvantifikovatelných jednání, například že se shromáždění konají v určitou dobu a na určitém místě, že se při nich zpívá, sborově pronášá a někdy opakují určité fráze, lidé při nich nosí určitý typ oblečení, reprodukují určité zásady, včetně důležitých pravidel, která se týkají pouze toho, kdo je zvolen do určitého postavení, nebo taková, která si člověk zvenčí ani nedokáže představit. (Může to vypadat jako štouralství, ale právě jsem popsal fotbalové utkání, kde není důvod označovat je za náboženskou záležitost.)

Navíc jsou oba typy definičních analýz příliš závislé na lingvistických konceptech a o po-

míjejí žité vědění, moudrost a zkušenosti. Může se jim proto stát, že budou vytvářet jednostranný a příliš racionalistický pohled na náboženství, možná i jeho karikaturu,² a to právě tam, kde je nezbytně zapotřebí spolehlivá a užitečná definice.

Pro porozumění náboženství je totiž zásadní rozlišovat mezi náboženskými a nenáboženskými aktivitami, událostmi a přesvědčením a vymezovat jejich hranice. Podle Talala Asada: „Definování toho, co je to náboženství, není jen nějaké abstraktní intelektuální cvičení [...], ale vyrůstá to z vášnivých diskuzí.“³ Koneckonců vášnivá debata na toto téma se čas od času vzvednou i mezi námi unitáři, a to navzdory skutečnosti, že k naší představě o sobě samých patří ideály svobody svědomí, racionálního přístupu a tolerance k názorům druhých. Takže je zjevné, že při snahách definovat náboženství se nevyhnutelně objevuje něco, čím je toto téma ožehavé, nepříjemné, ba někdy dokonce nesnesitelné, takže je nutné k němu přistupovat velmi opatrně a citlivě.

Proto bych se, než zkusím zodpovědět otázku, jaké je naše poslání, ještě rád zeptal v duchu pozitivního zkoumání, tedy hledání těch nejlepších, nejpozitivnějších aspektů existence našeho unitářského hnutí v tomto světě: Co vlastně jako unitáři děláme? A také: Co bychom mohli a měli dělat? A pak na to klíčové: Přiblížíme se získáním nějakého souboru odpovědí na tyto otázky, jež se týkají našich vnějších aktivit, i nějaké odpovědi na otázku, proč jsme unitáři?

Uvedu několik příkladů: Unitářský sbor v Mill Hill v Leedsu, jehož duchovním jsem léta byl, založil před několika roky skupinu pro duševní pohodu. Jako základ se v ní využívá model rozmlouvání. V té době jsme také založili konverzační skupinu pro uprchlíky, která jim usnadňuje učení angličtiny a pomáhá vytvářet soudržnou komunitu. Je dialog ve svých nejrůznějších formách naším unitářským způ-

sobem, jak přispívat k utváření lepšího světa? Má tento model nějaký vztah k někdejšími salonům 18., 19. století,⁴ které navštěvovaly dřívější generace unitářů? Umožňuje nám tím do nějaké míry pokračovat v naší tradici a uplatňovat ji v současné době?

Sbor v Mill Hill své prostory také propůjčuje jiným náboženským skupinám. Velmi si vážím našeho dávného pochopení, že žádná náboženská tradice nemá monopol na náboženskou pravdu, ale nehlásím se ani k naivnímu pluralismu, mám vlastní stanovisko, dané mou osobní historií, zázemím, tradicí a místem. A tak místo toho, abych vedl shromáždění z multináboženské perspektivy, nabízím prostor dalším liberálním náboženským skupinám pro jejich vlastní aktivity. V minulých letech jsme v Mill Hill měli nezávisle fungující buddhistickou sanghu, sikhskou meditaci Simran a každý pátek muslimskou džumu. Prostory poskytujeme rovněž umělcům a studentům umění, a tak jsme u nás hostili koncerty, umělecká vystoupení, performance a divadla a fungujeme jako místo živého nahrávání a natáčení.

A když se tak dívám do budoucnosti z doby po covidu, během něhož byla spousta našich aktivit omezena, změněna nebo úplně zastavena, musím se ptát:

- Měli bychom i nadále ve svých prostorách hostit nejrůznější živá umění, která jsou po pandemii velice ohrožena ztrátou finančních zdrojů?
- Mohou být naše prostory znovu užívány jako centra pro umělecké zkoušky a koncerty, mají se stát útočišti hudebních a divadelních skupin?
- Nebo bychom měli rozvíjet model skupin pro duševní pohodu a konverzační praxi?
- Nebo bychom se měli změnit v hub pro nejrůznější bezplatné terapie a meditační praxe? Jsme „centry duchovního zdraví“?
- Nebo bychom měli posilovat svou vlastní prezentaci a utvářet a propagovat nějaké své další programy?
- V minulosti jsme se úspěšně zasazovali

2 Cit. dle: Beverly Clack a Brian R. Clack, *The Philosophy of Religion: A Critical Introduction*, Cambridge: Polity Press 2008, s. 4.

3 Talal Asad a Robert A. Orsi (ed.), *The Cambridge Companion to Religious Studies*, Illinois: Cambridge University Press 2011, s. 39.

4 Bytovým kroužkům unitářů v 20. letech 20. století v Praze, použijeme-li paralelu k českým unitářským dějinám [pozn. red.].

o uzákonění stejnopohlavních sňatků. Měli bychom se opět zaměřit na společenskou spravedlnost, neboť jsme dědici velkých sociálních reformátorů? Máme v parlamentu lobbovat za všeobecný nepodmíněný příjem, čtyřdenní pracovní týden, dekriminizaci rekreačních drog? Máme vystupovat ve prospěch uprchlíků nebo proti ničení životního prostředí?

Všechny tyto myšlenky (ať jsou sebelepší a sebevíc povzbudivé a progresivní) spadají do funkcionální definice náboženství. Patří do oblasti toho, co děláme. Umožňují jasně instrumentální definici naší role a pozice. A mnoha lidem to může být příjemné. Často říkáme, že nám jde „o činy, nikoli o přesvědčení“ (angl. deeds not creeds) nebo že se definujeme svými hodnotami, nikoli vírou.

Rád bych ale vyjádřil určité obavy týkající se toho, zda se tyto dvě věci opravdu vylučují. Bez ohledu na to, že prožívání božského či posvátného nemusí nezbytně předpokládat nějakou formulaci kréda či náboženského přesvědčení: nejsou naše činy ve skutečnosti jen důsledkem duchovní inspirace, nejsou dány naší životní orientací? A není pocit směřování důležitou lidskou hodnotou vycházející z našeho pocíťování posvátného?

Velký teolog unitářství 20. století James Luther Adams měl za to, že vztah mezi vírou a činy má fungovat tak, že naše společenství na základě pocíťování posvátna rozšiřuje odpovědnost do sféry občanské zodpovědnosti. Clifford Geertz tvrdí, že některé racionalistické snahy o vysvětlení náboženství odhalují touhu náboženství „odvysvětlit“.⁵ Geertz místo toho chápe náboženské tradice jako kultury, které jsou nositelkami významových vzorců či symbolických systémů, jež přenášejí význam mezi jednotlivými generacemi i navenek. Možná to tedy není rozpor, ale přirozeně provázaný vztah.

UNITÁŘI A LIMINÁLNÍ STAVY

Liminalita (z latinského limen – práh) označuje nejednoznačnost či dezorientaci, která nastává ve střední fázi přechodového rituálu,

Možná se právě teď nacházíme v liminálním prostoru – na prahu mezi tím, co bylo, a tím, co teprve vzniká. (Foto © pixabay.com.)

kdy jeho účastníci už nemají status, který měli před rituálem, ale ještě nenastal přechod do statusu, který budou mít po jeho dokončení. Během liminálního stádia rituálu se účastníci „nacházejí na prahu“ mezi předchozím způsobem strukturování identity, času nebo společenství a novým způsobem, který určí rituál.

Během liminálních stádií všeho druhu může docházet k převrácení nebo dočasnému rozvolnění společenských hierarchií, znejistění kontinuity tradice. Dochází ke zpochybnění předpokládaných budoucích výsledků, jež byly dříve považovány za samozřejmost. Rozvolnění řádu během liminality vytváří tekutou, tvárnou situaci, která umožňuje vytváření nových institucí a zvyků.⁶

Jelikož jsme hlavním náboženským proudem už po dlouhou dobu vzdálení (už dlouho jsme z jejich pohledu „heretiky“, obyvateli hraničních oblastí, například mezi humanistickou a židovsko-křesťanskou tradicí, a to jak v duchovní, tak v náboženské oblasti), jelikož jsme cestovateli v oblasti liminality, neměli bychom být schopni snášet komplikovanost a nejednoznačnost

⁵ V knize *The Interpretation of Cultures* z roku 1973.

⁶ Heslo „Liminality“ na anglickojazyčné Wikipedii [pozn. překl.].

o něco lépe? Vždyť celá naše tradice humanistického, rozumem založeného, ale zároveň jasně náboženského dotazování se po smyslu a poslání vychází z jednoho takového liminálního stádia světa: z obrovského bouřlivého vývoje reformace.

V úvodu jsem mluvil o dobách nebezpečí, symbolicky řečeno o okamžicích, kdy se zatřeše kaleidoskopem. Tyto „kulturní otřesy“ světa jsou však zároveň zónami, v nichž naše tradice během svých dějin zažívala rozkvět. Naše nejranější počátky lze klást do hnutí lollardů či pozdějších revolučních aktivit Jana Husa. Tyto rebelie vytvořily úrodnou půdu pro Lutherovu reformaci, ale (jak zdůraznil George Huntston Williams), reformace měla pravé a levé křídlo. Konzervativismus, zastávaný typicky Kalvínem a Lutherem, měl zrcadlový odraz ve svobodomyšlnosti radikálního novokřtěnctví a ve vřele humanistické spiritualitě sociniánů, z níž vyrostla i naše tradice. Stalo se tak nejprve v Polsku a Transylvánii a později na holandských územích. Odtud v době známé jako anglická občanská válka plodným způsobem ovlivnila anglickou spiritualitu. Tato „duchovní revoluce“ ve Spojeném království podnítila první vlnu myslitelů, kteří se výslovně nazývali unitáři, a další vlnu posílily v dalším století britská revoluce a průmyslová revoluce. Tehdy Joseph Priestley a Mary Wollstonecraftová navštívili revoluční Francii a Iolo Morganwg (Edward Williams 1747–1826) začal po Anglii a Walesu zakládat unitářské sbory. Revoluční období 40. let 19. století pak vyvolalo nejplodnější vlnu vývoje unitářství, během níž působili myslitelé jako Anna Laetitia Barbaultová, Harriet Martineauová a James Martineau a kdy došlo k nejzásadnějšímu růstu našeho hnutí. Zdá se tedy, že se dob velkých změn nemusíme obávat.

Po tomto vyličení revolucionářské „epopeje unitářství“ je ale třeba, abychom si všimli také svých stínů. Jak praví Richard Rohr: „Neposkvrněná zrcadla zachycují celý obraz, k němuž vždy patří i temnota a jemné odstíny světla, jež dávají krásu tvarům, podobám, barvám a textuře. Nemůžete vidět naprosté světlo, ani naprostou tmou. K vidění potřebujete různé varianty světla.“

Náboženské tradice jsou kultury, jež nesou vzorce významů či „symbolické systémy“, jak to nazývá Clifford Geertz. Takže si musíme přiznat také určitý vztah ke své puritánské minulosti. Důvodem, proč to zmiňuji, je, že je to možná příčina, proč se nám nedaří liminální období procházet a zvládat až tak dobře, proč těmito turbulentními časy neprocházíme vždy až tak se ctí, jak bychom mohli usuzovat z výše uvedených příkladů. Je to proto, že naše puritánské dědictví s sebou nese velké spoléhání se na správnost.

Puritáni oceňují čistotu a ryzost. Ctnost, spravedlnost. Ovšem právě předpoklad naší vlastní spravedlnosti a neustálé zdůrazňování naší vlastní bezúhonnosti může být důvodem, proč nám liminální oblasti nemusejí být až tak příjemné. Protože pokud je pro nás nejvyšší hodnotou, abychom my sami byli ti správní, pokud dovolujeme téhle zpravidla veřejně nepřiznávané části naší identity, aby se stávala naší dominantní vlastností, pak tím vlastně ochabujeme, zmenšujeme se a jsme uvnitř čím dál vyprázdněnější. Stále více se uzavíráme, spoléháme jen na vlastní tradici a vlastní členy a jen málo jsme schopni přijímat něco zvenčí. Pak máme čím dál tím větší tendenci uchylovat se do svých puritánských zvyklostí, jako jsou standardy mravní čistoty, morální formulace či etické kodexy, jimiž budeme vnucovat konformitu, obviňovat se vzájemně z herezí a ostrakizovat ty, kdo tato pravidla porušují. Tím se budeme dostávat do vzájemných střetů a pouštět se do čím dál běžnějších čistek, založených na překračování pravidel a kodexů. Kruh se uzavírá. Tak se sami vyháníme z pomezí a liminálních oblastí a z prahů do spíše uzavřených prostor: prostor zřejmosti, jistoty a domnělé pravdy.

Ale pokud se místo nadměrného puritánského spoléhání se na ctnost a správnost dáme přesvědčit k tomu, abychom opět navázali na citění a vnímání posvátného, což to naše duchovní a mystické dědictví rovněž umožňuje, a zaměřili se na osobní prožitek spojení s tím, co je nevýslovné a věčné, jako základní životní orientaci, budeme znovu nabývat pocit, že dokážeme být sami sebou vzdor nejistým časům. Tak můžeme získat prostor,

v němž ze svých potíží dokážeme vybědnout. Význam vlastního já, které umožňuje nejednoznačnost a pružnost, význam rozlehlosti, která umožňuje nuance, jemné rozdíly a počítá s nimi. Uznání práva na existenci spolu s jinakostí a znepokojením.

V Mill Hill máme informační tabule, na nichž mimo jiné stojí: „Duchovní vzdor vůči hněvivé náladě naší doby.“ Víím, že i dnes mnozí duchovní v našem hnutí pracují s kontemplativními a mystickými formami, usilujícími o opětovné spojení s onou druhou stranou našeho duchovního dědictví. Tím obnovují spojení s platným a hodnotným prvkem naší tradice, který se v naší minulosti objevuje a mizí jako nit v tapiserii – v podobě novokřtěnců, sociniánů a dalších evropských radikálních reformačních církví, v podobě deistických a transcendentalistických filozofů, těch, kdo usilovali o produchovnění viktoriánské doby, i v naší době, kdy milované společenství ohrožuje nebo slibuje zrušení rozdílu mezi lidským společenstvím a božským duchem. Je možné, že právě v tomto zrušení hranic mezi lidským a božským jsme schopni nejjasněji vnímat teologické styčné body mezi anabaptistickou, deistickou teologií osvobození a současným unitářským myšlením.

CO JE MEZI MOJÍ DUŠÍ A BOHEM?

Co může být naším posláním v dobách, kdy se vše zdá vymknuté z kloubů? Dovolím si vzpomenout knihu Zjevení, mystické dílo výjimečné síly, jež patří mezi texty, které nám zbyly po nejranějších křesťanských komunitách. Údajně vznikl a byl zformulován v okolí apoštola Jana, jež cituji: „Milování, milujme se navzájem, neboť láska je z Boha, a každý, kdo miluje, z Boha se narodil a Boha zná. Kdo nemiluje, nepoznal Boha, protože Bůh je láska.“ (1 J 4:7–8) Připomnělo se mi to jiným citátem, výrokem o milovaném společenství, připisovaným Martinu Lutheru Kingovi ml.:

Naším cílem je vytvořit milovanou komunitu – proměnu duší i životů. (Foto © pixabay.com.)

„Naším cílem je vytvořit milovanou komunitu, a to bude vyžadovat kvalitativní změnu v našich duších, stejně jako kvantitativní změnu v našich životech.“

V milovaném společenství se možná právě ocitáme přímo v jedné z liminálních oblastí, v níž se rozvolňují a znejasňují hranice mezi naší láskou a láskou Druhého. Vždyť co je mezi mojí duší a Bohem? Nic... Zkusme se tedy ptát: Jak v sobě můžeme oživovat to, co milujeme, a dělat to, co milujeme, místo toho, abychom dělali to, co cítíme, že bychom dělat měli, nebo to, co se po nás chce?

Autor je britský unitářský duchovní a kaplan v oblasti péče o duševní zdraví. Dříve působil jako kazatel ve sboru Mill Hill Chapel v Leedsu a má za sebou také zkušenosti jako herec a režisér. Je autorem duchovních textů a liturgií, které propojují spiritualitu s každodenním životem. Ve své práci spojuje soucit, tvořivost a hluboký duchovní vhled.

Přeložila Ruth Jochanan Weiniger.

Kristofer Janson jako člověk, básník a náboženský reformátor

Amandus Norman

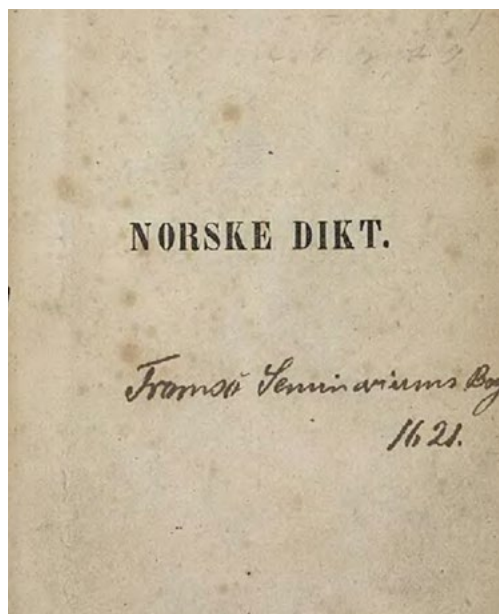
Úvodní poznámka redakce: Tento článek je portrétem Kristofora Jansona očima jeho žáka a nástupce. Text vyšel v roce 1932 v rámci sborníku *The Proceedings of the Unitarian Historical Society* a pro nás je sám historickým dokumentem. Přibližuje nám pohled na jednu z velkých unitářských osobností pohledem mladších – tedy Jansonova současníka, člověka, který jej osobně poznal, učil se od něj, obdivoval jej a nyní o něm s jistou pietností podává zprávu. Autor článku, Amandus Norman, byl Jansonovým nástupcem v úloze duchovního Norského svobodného křesťanského sboru (Nora Free Christian Church) v minnesotském městečku Hanska. Unitářství, do něhož nás nechává nahlédnout, je v leccems výrazně jiné než to, s jakým se setkáváme dnes – a v ledasčem zas překvapivě blízké.

Unitářské hnutí považují za jednu z nejvýznamnějších snah o osvobození lidského myšlení, a tím i za přípravu našeho národa na novou svobodu, jež se ve světě začíná pomalu objevovat.

Jsme skupinou venkovských unitářů. Svě živobytí získáváme z půdy, a jelikož jsme racionálními muži a ženami, jsme samozřejmě tak pokrokoví, jak jen nám dovolují podmínky, v nichž žijeme, a výsledky našeho pečlivého a odpovědného uvažování.

Cítíme tělesnou i duševní spřízněnost s oněmi neohroženými námořníky Severu, kteří se v raném středověku odmítli držet v plytkých pobřežních vodách a vydali se na širé moře. Po neprozkoumaném moři se plavili podle slunce. Když jim zapadlo, řídili se stálicemi a našli „Dobrotivý Vinland“¹. Jsme unitáři mořské hlubiny. A proto se příliš neobáváme vírů ani nárazů zleva či zprava, jež se objevují na hladině mocného proudu liberálního myšlení. Nemylme se však ohledně naší zásadní pozice. Nepěstujeme přílišnou úctu k mytologiím dávnověku, ať už norským, řeckým, hebrejským či křesťanským. Přijímáme je, a to nikoli jako zvláštní zjevení konečné pravdy,

nýbrž jako vyjevování toho nejlepšího, co dokázali slovy postihnout lidé dávnověku, když hloubali o problému existence. A pokud už jejich objevy neslouží k tomu, aby živily naše duše, pak se nepouštějme do fňukání nad ni-

„Jsme unitáři mořské hlubiny“ – Jansonova generace pluje podle hvězd, dál od plytkých vod jistot.
(Fotografie převzata z commons.wikimedia.org.)

1 „Dobrotivý Vinland“ (norsky Vinland it góða) je označení pro severoamerické pobřežní oblasti objevené Vikingy.

cotností našeho dědictví, ale nořme se jako energičtí a důmyslní muži a ženy hlouběji, stoupejme výše a formulujme objevy svých zkoumání v oblasti prostoru, času a myslí pomocí vznešenějších konceptů, jež budou větším uspokojením duše a posilou vyššího pokolení budoucnosti.

Můj dnešní úkol je však skromnější. Nejsem zde, abych hájil nějakého konkrétního člověka, sektu či víru v rámci liberálního myšlení. Nikoli! Mám se jen pokusit o vypodobnění pozoruhodného muže, nadaného básníka, skvělého kazatele a přesvědčivého náboženského reformátora, tak abych vykreslil jeho životní cesty a uceleně vylíčil jeho vývoj. A můžete samozřejmě očekávat, že portrét svého předchůdce a milovaného učitele doprovodím veškerými sympatiemi, jež k němu chovám.

I.

Když se Kristofer Janson počátkem sedmdesátých let 19. století objevil v norské literatuře, znamenalo to novou podporu venkovského jazyka² i celého nového norského národního hnutí. Velmi talentovaný venkovský básník Vinje³, jeden z Jansonových současníků, jej nazval „knězem bojující církve Norska“. Několik let poté, co se Janson ujal duchovenské služby v Minneapolisu, odmítl jít do básnického důchodu, do něhož jej poslal norský Storting⁴. Podstatné je, že literaturu své rodné země neopustil v onom stavu, v němž ji našel na počátku své literární dráhy. Tento muž byl jedním z nejsilnějších hlasů hnutí za venkovský jazyk a v literatuře své vlasti klesl zcela nový směr.

Kristofer Janson se narodil do vybrané rodiny; byl potomkem aristokratického rodu. V jeho rodném domě pobýval dvorní norský

básník, velký biskup Johan Nordahl Brun⁵ a scházela se zde skupina „Brahmíni z Bergenu“. Kristofer Janson, který byl svým narozením předurčen stát se klasickým nositelem aristokratické ideje v Norsku, tento velice nadaný mladý gentleman, jenž získal titul magistra umění a studoval teologii na Univerzitě v Oslu, kde se mu dostalo nejvyšších ocenění, tento muž byl náhle uchvácen idealismem a demokracií. Bez ohledu na rodinu a tradice se stal zastáncem nového hnutí venkovského jazyka.

Kristofer Janson, jehož krásné básně byly oblíbeným tématem při setkání vybraných rodin a jehož satira zesměšňující venkovské hnutí jej v očích vládnoucí třídy vynášela do pozice toho, kdo třímá její prapor, se náhle,

Kristofer Janson: básník, kazatel, reformátor – hlas venkovského jazyka a nového norského probuzení.

(Fotografie převzata z commons.wikimedia.org.)

2 Jde o hnutí propagující „nový“ jazyk, vycházející z venkovských nářečí západního Norska. Tento „zemský jazyk“ (landsmål) byl výrazem opozice vůči dánštině jako úřednímu jazyku a vůči jejímu vlivu na norštinu. V roce 1885 se po dlouhých bojích dočkal uznání jako úřední jazyk Norska, vedle běžnější spisovné formy ovlivněné dánštinou (zvané riksmål – „říšský jazyk“ či bokmål – „knižní jazyk“). Od roku 1929 se pro tuto formu norštiny užívá označení nynorsk – „nová norština“.

3 Aasmund Olavsson Vinje (1818–1870).

4 Norský parlament.

5 Johan Nordahl Brun (1745–1816), luterský kněz a dánsko-norský spisovatel, představitel romantismu a romantického nacionálního cítění v norské literatuře.

jako úderem blesku, změnil ze Šavla venkovské strany v jejího Pavla.

Jak už bylo řečeno, jeho rodina patřila k nejstarším a nejlivnější v Bergenu a Bergen byl po celé generace považován za nejkosmopolitnější město celého Severu. Znamenalo to porušení všech dobrých mravů i narušení všech příbuzenských vztahů – být Janson, a přece přítel „venkovanstva“ a reformátor venkovského jazyka! Ale nejnítěrnější génus mladého idealisty byl touto věcí cele zaujat a už ve studentském spolku v Oslu pronesl svou slavnou „promluvu nováčka“ ve venkovském jazyce.

Tak byl učiněn první krok a brzy následoval druhý. Tím bylo vydání jeho prvního díla, *Z venkova* (Fraa Bygdom), které vyšlo roku 1866.

Když tuto knihu pročítáme dnes, je zřejmé, že s jeho posledním beletristickým dílem *Samotář* má společného víc než jen formu a styl. Má s ním společné chyby i skvělé stránky – je jemné, soucitné a zbožné jako modlitba, méně však realistické. Mám na mysli zejména „Liv“, jednu z povídek ze sbírky *Z venkova*. Když vyšla, převládaly v severské literatuře romantické tendence. Nikdo nebyl tak opovážlivý, aby se ptal po reálnosti beletristického díla. Nikoli! Tehdejší lidé četli „Liv“, zamilovali si tu povídku a zapomínali, stejně ochotně jako po letech zapomínáme my při četbě *Samotáře*, že autor byl spíše duchovní a propagátor, který se vydal na misionářskou cestu. Duchovní, který chce, aby všichni lidé učinili pokání a stali se dobrými, spíše nežli psycholog a věrný portrétista plemene, jež se rozhodl vypodobnit. A tak

Naše tradice rozkvétá právě v dobách, kdy se svět otrásá – v časech proměny a nejistoty.
(Foto © pixabay.com.)

Jansonova prvotina takřka naráz určila jeho autorskou sílu i omezení a jednou provždy vymezila povahu jeho poetického nadání. A když někdo po těch mnoha letech opětovně zkoumá jeho literární tvorbu jako loni já, je nucen přiznat, že dokonce i jeho poslední kniha změnila jen velmi málo pozici, kterou zaujímá v dějinách literatury své rodné země.

Samozřejmě nemohl člověk jako Janson zůstat po takřka půl století na jednom místě a samozřejmě, že prvotina není jeho nejlepším dílem. Pouze jasně ukazuje povahu jeho talentu coby autora, nikoli jeho zralou sílu. A to podle mého názoru odhaluje zvláštní rys Jansonovy povahy. Prošel dlouhým a intenzivním vývojem, a přece zůstal v zásadě týž. Podle mě to ukazuje pevnost charakteru, až skoro tvrdohlavost, jaká není běžná. Jejím předpokladem je povaha, která sice může procházet vývojem, ale vlastně se nemění, individualita, která může být nesmírně obohacena, ale kořeny bude mít vždy ve své rodné půdě.

Jansonův vývoj byl setrvalý – bylo to dlouhotrvající úsilí. Ať už se v životě zabýval čímkoli, literaturou či náboženstvím, vždycky to dělal celou duší. Mezi tím, co učil a jak jednal, nebyl nikdy opravdový rozpor. Ať už na něj pohlížíme jako na básníka, učitele venkovské střední školy nebo hlasatele náboženství, vždycky šel kupředu s neochvějným idealismem, ochotou čerpat inspiraci a vést prostý život, svobodný život, který byl v souladu s tím, co učil.

Dalo se tedy očekávat, že se takto nadaného muže zmocní ideál jeho doby: legenda o velkém probuzení, jež v šedesátých letech 19. století obcházela severní Evropou. Probuzení „venkovanstva“, skandinavismus, jehož záměrem bylo vytvořit silnou federativní unii všech severských zemí či „grundtvigianismus“⁶, hnutí rozšířené v rámci církve a zaměřující se na romantickou reformu. Dalo se očekávat, že nadaný poetický kazatel nezůstane v novém hnutí pouhým divákem, že

6 Hnutí v rámci dánské luterské (státní) církve usilující o větší svobodu sborů i jednotlivých kazatelů. Pojmenováno podle biskupa a literáta Nikolaie Grundtviga (1783–1872).

se nezastaví pouze u reformy jazyka, psaní zábavných knih a u skvělých promluv ve venkovském jazyce. Toužil vyjít ven a žít to. A tak vidíme, že Janson opouští svůj milovaný rodný Bergen s jeho šťastným a pestrým životem, aby v jednom z nejmalebnějších údolí středního Norska založil venkovskou střední školu.⁷

Svého času se ve střední škole „Vanheim“ sešla skupina pozoruhodných lidí, trojice mužů, jejichž sláva se nesla po celém Severu – a ještě dál. Pokud měl člověk to štěstí, aby tam pobýval v době, kdy škola zažívala své nejlepší časy, nikdy na tuto zkušenost nezapomněl. Nikdy. Bylo to kouzlo, jež se jej zmocnilo na celý život. (Jako chlapec jsem tam jednou seděl v jedné ze zadních lavic a ronil slzy.)

Podívejme se na školní shromáždění. Sál je plný lidí, žáků, mladých mužů a žen, farmářů zdola z údolí i cizinců, kteří se sem vydali na jeden, dva dny, aby se na vlastní uši a oči přesvědčili, co se děje v té „záračné škole“ v horách. Dveře se tiše otevrou a vstoupí Kristofer Bruun⁸ – podivná, hubená, nezvyklá postava malého vzrůstu, velký muž apokalyptických snů, Eliáš chodící po horách. Na ramena mu v těžkých vlnách spadají tmavé, prorocké vlasy, je to muž, který bude říkat pravdu tak, jak ji zahlédl, s naprostou nestranností vůči papeži, králi nebo dítěti ulice, prototyp velkého Ibsenova dramatu *Brand*. Tiše přichází a usedá na lavici v rohu sálu. Pak vstoupí Bjørnstjerne Bjørnson⁹, muž obří postavy a pronikavých očí, s mocným obočím, jemně tvarovaným nosem a masivní hlavou korunovanou porostem drsných, nazad sčesaných vlasů. Sundá brýle, otre si je, aby našel cestu mezi všemi těmi židlemi a lavicemi a majestátně projde sálem, podáváje pravici

tu příteli napravo a tu zas vlevo, až dojde ke své židli v popředí. Pak se znovu otevrou dveře a vběhne Kristofer Janson – vysoký, štíhlý, vzpřímený, atletický, s velkou hlavou pokrytou spoustou kaštanově hnědých, nazad sčesaných vlasů, s ušlechtilou zářivou tváří, usměvavý, sebevědomý jako šťastný chlapec, zdraví vpravo, vlevo. A myslím, že souhlasně kývne i na pozorného venkovského uličníka, jenž s rozzařenými očima sedí za starším bratrem na jedné z lavic v zadním koutě sálu. Když jsem se po víc než půlstoletí pokusil představit si to shromáždění mohutných farmářů – mnohý z nich odvozoval svůj rod od vážených a chrabrých předků z doby před pěti sty, možná až tisícem let –, ty ušlechtilé, inteligentní, zářící tváře, ty pevné, pozorné pohledy, připadá mi, že zesilovaly nejasný pocit, že se nacházím v přítomnosti čehosi, co může být velké a mocné. V přítomnosti mužů a žen, jejichž duševní zvony byly opět rozhoupány, chápavých žáků velkých mistrů; skupiny, již bylo souzeno jít v čele velkého národního probuzení, stát se jedněmi z nevytrvalejších průkopníků „nové svobody“; být jedním z nejživějších a nejplodnějších činitelů, pracujících na rozmachu řádné demokracie, účelného vzdělávání a sociální spravedlnosti v Evropě 19. století.

Škola byla skutečnou misijní stanicí účelného vzdělávání ve střední části norského venkova. Mezi těmito lidmi vládla láska k živému vědění, díky níž byla tato škola možná jedinou své doby. Kristofer Brunn tam asi přednášel o „Abrahamově odchodu ze sumerského domova“ nebo o „Mudrcích z Východu“ či snad na téma „Barkakha, syn Slunce“ – a Janson zjemňoval účinky jeho těžkopádné spartánské výmluvnosti několika skvělými kapitoly z knihy, kterou právě psal. Pak povstal Bjørnson a začal: „Pane Bruune, nemohu souhlasit s tím, co tu říkáte o těch východních příbězích...“ Následovala diskuse, a nejen mezi těmito velikány: jeden po druhém vstávali i farmáři a žádali o slovo. Opakují: pokud měl někdo to štěstí, aby byl přítomen takovému setkání ve Vanheimu či v jeho sesterské škole Sagatun – nedaleko mého tehdejšího bydliště –, byl to zážitek, který nelze zapomenout.

7 Zakládání venkovských škol pro vzdělávání dětí i dospělých bylo inspirováno dánským vzorem, jehož propagátorem byl mimo jiné právě Nikolai Grundtvig.

8 Kristofer Bruun (1839–1920) norský kněz a pedagog usilující o zlepšení vzdělanosti norského venkova a příznivec tzv. svobodné církve (v protikladu k norské státní církvi).

9 Bjørnstjerne Bjørnson (1832–1910), první norský spisovatel, který získal Nobelovu cenu za literaturu (1903). Řada jeho děl vyšla i česky.

Velká trojice se zakrátko rozdělila. Jeden dosáhl světové proslulosti jako básník, dynamický spisovatel a propagátor myšlenky demokracie, jako podnětný řečník promlouvající v zájmu utlačovaných menšin, a to celou generaci před Woodrowem Wilsonem, další započal v Americe unitářskou misií a třetí pokračoval po mnoho let ve velkém díle mezi farmáři. Jejich génies je vedl různými směry, jejich náboženská víra je časem rozdělila, zůstali však – každý svým vlastním způsobem – předními vzdělavateli svého lidu.

II.

Během působení na své škole sepsal Janson některé ze svých nejlepších knih. Vzdělávatelská činnost u jeho lidu šla ruku v ruce s literární tvorbou a toto podvojně působení lze nalézt ve všech jeho knihách. Ve výběru témat, stejně jako v jejich zpracování lze vidět jak venkovského učitele, tak duchovního, který chce ze svých čtenářů dělat dobré lidi. Možná tím ztrácela ryzí literatura, ale kulturnímu vzdělávání lidu to bylo ku prospěchu. To je důvodem, proč se literární kritici Jansonovými knihami příliš nezabývají: byly totiž odsouzeny k tomu, aby porušovaly celé desatero estetiky. Janson si toho byl vědom a porušoval tato pravidla záměrně. Jeho lidé povětšinou náleželi k nevýraznému, pomalému a tvrdošíjnému plemeni. Janson je ale miloval a jako moudrý vychovatel usedal k dílu s přesvědčivou silou, aby je vyburcoval. Proto vidíme, že básník v něm takřka neustále nosí dříví a vodu duchovnímu a kazateli. Podle literárních chytráků se tím těžce prohřešoval vůči tvůrčímu nadání, jímž ho Bůh obdařil.

Když v knize *Z venkova* dochází k obrácení neschopného mladého „cikána“ Aslaka, zanechává to ve čtenáři pocit, že došlo k něčemu nepravděpodobnému, ne-li nemožnému, je při tom však unášen lyrickým proudem vyprávění. Skoro bychom sepjali ruce vděčností, když reflexe v příštím okamžiku přesvědčí rozumného čtenáře, že nemá co dělat s básníkem a seriózním humanistou, nýbrž s kazatelem a filantropem. V předmluvě k jedné ze svých knih Janson říká, že chce spíše nějak prospět svým krajanům než vyhovět vkusu

hrstce vytríbených čtenářů. Musela to být z jeho strany velká oběť. Tak nadaný a inteligentní muž jako Janson znal dobře zákonitosti estetiky a kritici vůči němu bývali občas až nelítostní, když ho upozorňovali, že porušování těchto zákonitostí nezůstává bez trestu. Půl století se mu dostávalo jejich spílání, ale marně. Člověk si nakonec uvědomí, že tato neúnavná vytrvalost se týkala spíše Jansona jako člověka, než Jansona jako básníka: byl to sen jeho dětství, láska jeho mužného věku – tohoto milovníka duší, duchovního. Především ostatním musel naslouchat svému zvláštnímu poslání být učitelem lidu, být ku prospěchu svým krajanům.

Básníci dávných dob, v snivém období romantismu, patřili k tomu druhu lidí, který je poněkud povznesen nad všechny ostatní. Nosili španělské kabátce, klobouky se širokou krempou, hole s knoflíkem, velké paruky a obvykle se příliš nehnali do placení nájemného. Básník naší doby sestoupil na zem, účastní se tu pulzujícího života současnosti a nezřídka zdvihá praporec budoucnosti. Kristofer Janson nebyl výjimkou. Jeho ambicí nebylo jen podávat pomocnou ruku všude tam, kde jí bylo zapotřebí, a tak konat největší pozemské dobro. Nechtěl být v životě jen ozdobou, chtěl ze sebe něco vydat. Nechtěl být mužem, který sedí a píše bezvadné knihy, chtěl být především inspirujícím učitelem lidu.

Jeho staří přátelé to dnes chápou, ačkoli se neshodujeme na tom, nakolik to bylo moudré. Hluboce jsem obdivoval a dosud obdivuji jeho ochotu zcela se vydat pro dobro lidu, přesto si však nemohu pomoci a musím hluboce nesouhlasit s tím, že jeho hlas jako básníka je relativně tak slabý, zvláště v uzavřených literárních kruzích staré vlasti. Velmi nadané a tvůrčí duše jsou vzácné. Svého času s námi spojil své síly. Chodil mezi námi jako prostý člověk mezi prostým lidem, který na Západě našel nový domov, a byl ochotný obdivovat veliká literární světla své vlasti. Stejně tak byl ochotný vykročit z jejich cesty, ačkoli on sám často dokázal, že jako vypravěč a básník si mohl získat místo mezi těmi největšími. Sám Bjørnson prohlásil, že mezi nejnadanějšími básníky zlatého věku

norské literatury nebyl žádný, který by dokázal psát takové verše jako Kristofer Janson. A tak opakují, že my, liberálové norského původu rozptýlení po Americe, jsme získali to, co norská literatura navždy ztratila.

Během svého působení na škole napsal drama *Sigmund Bresteson* a knihy *Zakletý šumař*, *Obrázky z Islandu a Itálie*, *Z dánských dob*, *Naši dědové* atd., všechny ve venkovském jazyce. Kde v nich dostal volnou ruku básník, máme to nejlepší, co z Jansonova pera vyšlo. Některé úryvky z knih *Z dánských dob* a *Naši dědové* patří k tomu nejlepšímu z norského jazyka. Ale samozřejmě, když měl Janson psát knihu o „dánských dobách“, nejvíce pokořujícím období norských dějin, pak to nemohlo být jen beletristické dílo, musel se držet historie, aby ve svých milovaných krajanech rozžehl vlastenecký zápal.

Ale Janson nebyl autorem historických románů, alespoň ne v obecném pojetí tohoto označení. V namalovaném obraze existuje cosi, čemu malíř říká „atmosféra“. O jeho knize *Z dánských dob* musím říci, že ačkoli v ní jsou přenádherné popisy a ačkoli se zdá, že si dosud uchovává mnohé ze své někdejší obliby, postrádá historické klima. Jak v knize *Z dánských dob*, tak i ve svém větším díle *Naši dědové* ukázal, že nedokáže vyprávění prodchnout pocitem historické skutečnosti.

Janson byl básník, a nikoli historik, nebo dokonce autor historických románů, shromáždil však v těchto dílech nesmírné množství historického materiálu. Proč? Protože mu nezáleželo tolik na vytvoření uměleckého díla, ale spíše na tom, aby vytvořil dílo historické. Chtěl vytvořit populární historický narativ, plný norského vlasteneckého nadšení, ale s historickými údaji a skutečnými postavami, popisy, které by měly dynamický vzdělávací vliv na jeho milované pomalé norské farmáře – jakousi historickou abecedu s ilustracemi – jako doplněk výuky ve venkovské škole. A tak nad básníkem získal navrch zase učitel.

Podmínky, které se dnes kladou na autora historických děl, jsou skoro šokující. Autor musí mít jak dar historika, aby byl schopen vhledu do období, které chce vylíčit, tak by měl být samozřejmě nadán i tvůrčí imaginací.

Musí nás přenést nazpět časem o celá staletí, každou větou tvořit historickou atmosféru a vyvolat iluzi, která nás nezklame. Známy francouzský autor Gustave Flaubert zavedl novou metodu psaní historického románu, díky níž se stal mistrem této kompozice. Trávil měsíce v knihovnách, jen aby získal informace o jediném místě svého historického románu. Procházel svazky starých mědirytů, jen aby dospěl k jasnému porozumění způsobu držení těla a oblékání v některé z minulých dob. Prohrabal se osmadesátí svazky knih, aby vytvořil předběžnou studii pro svůj román *Salambo* – dílo, v němž psal o Kartágu, jak vypadalo před dvaadvaceti staletími –, nemluvě o mnoha cestách po jižní Evropě, Asii a Africe. A veškeré toto nahromaděné vědění bylo přizpůsobeno estetické potěše, a to s nejhmatatelnější věrohodností. V románu *Salambo* je dokonale cítit zápach z doby před dvaadvaceti staletími, i způsoby a zvyky z doby Halimkarovy.

Jen málokdo je však básník i přesvědčivý historik a náš přítel Janson nebyl ani jedním. Proto knihy *Z dánských dob* a *Naši dědové* nelze posuzovat přísně jako historická díla. Jako poetické skladby jsou spíše nevydařené; a Janson podle kritiků jednal záměrně.

Prosím vás o trpělivost; tomuto tématu jsem věnoval tolik času, protože bych na něm rád ukázal podivnost osobnosti tohoto člověka. Rád bych vysvětlil koherenci v jeho vývoji a trochu prozkoumal, co bylo rozhodujícím

Literární tvorba jako cesta k povznesení člověka – slova měla sílu měnit myšlení i srdce. (Foto © pixabay.com.)

motivem této podivné a velmi nepochopené lidské bytosti.

Kristofer Janson se stal reformátorem norského jazyka – stálo ho to jednu z nejbohatších farností, možná i úřad primasa norské církve. Stal se učitelem na venkovské škole – stálo ho to větší část dědictví. Během celého života byl hlasatelem náboženství – a málem ho to stálo básnickou nesmrtelnost. Ale jestli tím mnoho ztratila čistá literatura, skandinávský lid na obou březích Atlantiku tím mnohé získal. Jako osobnost byl jedním z mála, jež si za šlechtice vyvolila Příroda.

Pokud shromáždíme vše, co Janson během své velmi rozmanité a podivně pestré životní dráhy vytvořil, je to úctyhodná řada knih, celkem asi čtyřicet svazků. A jeho dílo naplňuje téměř celé spektrum poetické tvorby. Jsou v něm historická vyprávění, životopisy, básně, dramata, pohádky, hymny a romány. Pokud jde o Jansonovo mimořádné nadání, je verdikt kritiků zcela jednoznačný. Jako lyrický básník a povídkář měl mimořádné kouzlo. V ostatníchruzích básnické tvorby v nás zůstává nepřijemný pocit, že jde o někoho, kdo zabloudil na cizí půdu. Zdá se, že naprosto doma byl v románě. V těchto jeho příbězích je skvělý pohyb, vane jimi vlahý vánek poutavé nálady

a jeho lyrická citovost pulsuje celým dílem od první stránky až po tu poslední.

Jansonovým vývojem se táhne jasná linie, od nováčkovské promluvy na univerzitě přes pozdější léta, kdy před desetitisíci zručních dělníků a farmářů od Severního mysu až po nejjižnější okraje Norska pronesl řadu výtečných přednášek. Neuhýbá na tu či onu stranu, není v nich nervózní spěch, pokračuje klidně ve své přesvědčivé, nepřerušované bojovnosti. Držel však krok s dobou; najdeme ho dokonce i v předních řadách pokroku.

Janson brzy dospěl k pocitu, že „zlaté ložisko“, z něhož vychází venkovský román, bude ve vlasti brzy vyčerpáno a že pokračovat v něm by znamenalo prostě opakovat sám sebe, a ještě více pak svého současníka, který všechny převyšoval – Bjørnstjerneho Bjørnsona. Neotevíralo se nic v dalších směrech? Jak lidé vlastně žijí? Pro co žijí, co dělají? Toto obecně řečeno nudné, pomalé a poněkud skoupé norské venkovanství přece netvoří celý svět!

A Janson pomalu a postupně objevoval, že v Evropě už se všechno rozhoupalo. Vynikly tam nové intelektuály, objevili se velcí myslitelé, lidé s novými myšlenkami a idejemi, které už nelze opomíjet. Osmnácté století bylo

**Od básníka
k reformátorovi –
život vedený vírou
v smysl poznání
a svobody.**

(Foto

© pixabay.com.)

mrtvé nebo umíralo. Duch 19. století zaplál v oblasti umění, náboženství, vědy, literatury, celý svět pocítil sympatie k hladovějícímu, skomírajícímu a zotročovanému lidstvu. Tvořily se republiky, bomby vyhazovaly někdejší říše do povětří a ničily ďábla i s jeho rohy, pazoury a chlupatým ohonem. V širém světě docházelo k povstání na celé čáře. Převracely se náklady lodí s mrtvými námořníky a toto hnutí krácelo kupředu, a to nikoli plačtivě nebo omluvně, nýbrž vyzývavě a s vojenskou hudbou. Dunící bubny a vítězné salvy byly slyšet na dálku. Starý svět praskal ve švech, revoluční vlny dosahovaly hvězdných výšin a bublající pěna dosahovala až k sebezahleděné, dobře organizované byrokratické klice, usazené za skalnatým norským pobřežím. Ano! Lid se probudil!

Náš ubohý vesnický učitel a básnický kazatel náhle spatřil, jak se mu před očima otáčejí nové světy. Neměl na výběr. Jeho místo nebylo na smetišti někdejší slávy. Měl stanout jako muž v životě své doby. Měl napomáhat při spáse životů, upokojení, odstraňování mrtvých námořníků z lodí... V této době začal Janson pochybovat o luterském vyznání víry. A pochybovat o luterském vyznání víry, doslovné inspiraci a neomylnosti

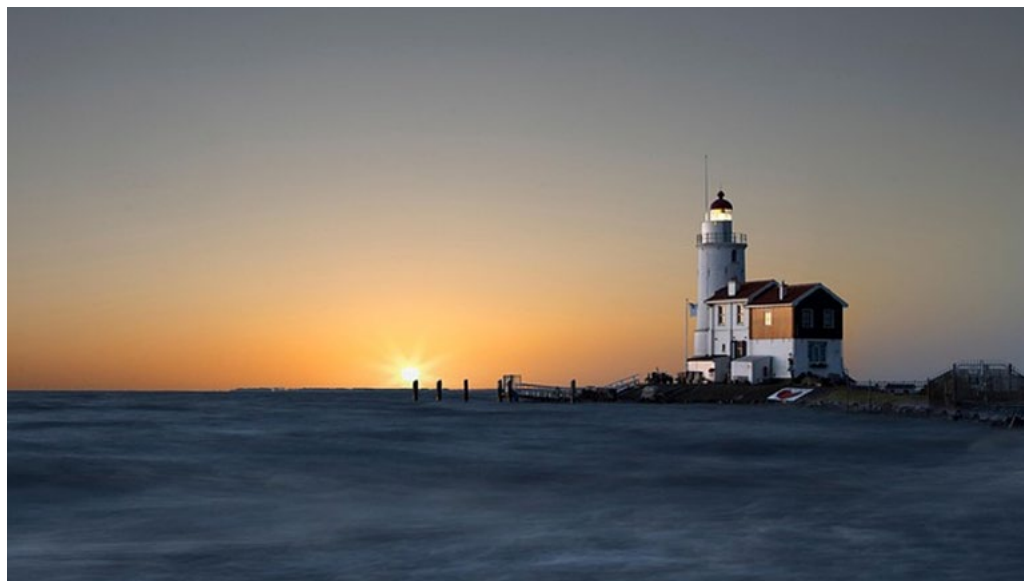
norské bible bylo velice nebezpečné. Církve byla uzavřenou korporací, součástí státního aparátu. Jistě, luterská hierarchie vás za pochyby o vyznání víry nemohla dát ukřižovat ani pověsit, ani poslat na Sibiř či na Ďábelské ostrovy, ale mohla vám velmi účinně zabránit v tom, abyste si mohli vydělat na živobytí.

Když církevníci prohlašovali pochybnost za hříšnou, hleděli podle mého názoru na celou věc povrchně. Možná jejich postoj a úsudek ovlivňovala jen mrzká stránka této věci. Rozumná pochybnost je zásadním prvkem veškeré intelektuální činnosti. Právě poctivá pochybnost byla a je hlavní pohnutkou, jež vede naše plémě od prvotního úsvitu dějin tam, kde jsme nyní. Změnit postoj vůči náboženským a společenským pravdám však bylo ve staré vlasti ovládané kněžstvem a církví velmi riskantní. Pana Jansona to stálo jeho pozici učitele, a tím i vyhlídku na možnost žít v rodné zemi.

III.

V této době, kolem roku 1880, vzešla daleko na západě podivná duha naděje a velkého příslibu.

Uprázdnil se stolec skandinávské církve v Madisonu, ve Wisconsinu, a úřady se rozhlí-

Cesta za moře jako nový začátek – odvaha nést ideály dál, i do neznámého světa.

(Foto © pixabay.com.)

žely po člověku, který by se hodil na takové místo. Panu Jansonovi byla učiněna předběžná nabídka a on požádal o čas, aby se mohl rozmyslet a připravit se na tento úkol.

Tou dobou se v Madisonu konala svého druhu církevní konference. Několik představitelů – velkovévodsky majestátní Joseph Henry Crooker, nenápadný učenec J. T. Sunderland¹⁰ a vlasatý, svérázný Jenkin Lloyd Jones¹¹ s mocným vousem – byli pozváni na oběd do domu profesora B. B. Andersona v Aasgardu, který tehdy vyučoval skandinavistiku na univerzitě. Jejich rozmluva se točila kolem úvah o Skandinávci, jichž tehdy proudilo do země [USA] padesát tisíc ročně. Dokonce i v těchto raných dobách byly ve Wisconsinu, Iowa, Minnesotě, Illinois a Dakotě tisíce prosperujících norských farmářů. Během občanské války si získali dobrou pověst. Abychom tomu rozuměli, jejich hlavní duchovní byli silně pro otroctví a vehementně se stavěli proti všemu, co by bylo možno nazvat amerikanismem. Šlo jim v první řadě o to založit norskou kolonii s pokud možno ještě větším vlivem státní církve, než o jaký usilovala ta nejreakcionářštější skupina ve vlasti. Prostým úsudkem dospěli k tomu, že ačkoli oblíbeným jazykem Jehovy byla hebrejšтина, bude nakloněn prosbám a modlitbám pronášeným v posvátné norštině a samozřejmě i v rodném jazyce doktora Martina Luthera, jímž se mluvilo v semináři Concordia v St. Louis. Zbytek byl velice nejednoznačný. Ale velké mase osadníků, byť velmi chudé a podřizující se diktátu duchovenstva, nechyběl zdravý rozum. Byli mezi nimi dokonce někteří s trochou smyslu pro humor. Byli to prostí lidé, většinou majitelé farem a jejich pracovníci nebo drobní zemědělci ze staré vlasti. Ale přišli se sem usadit, podílet se na budování země a zlepšovat své poměry. Wisconsin vyslal do služby na obranu Unie tři

pluky sestávající povětšinou (a jeden téměř výlučně) z norských osadníků. Jeden z nich, 17. pluk, byl později nazván „Hrdost Wisconsinu“. Sloužil pod generálem Thomasem v bitvě u Chickamaugy, kde v nejkritičtější chvíli této zoufalé bitvy zřejmě nepochopil signál k ústupu a místo toho se posunul na pozici, kterou jeho statečný plukovník Hans Hegg považoval za ohroženější. Statečný plukovník padl, padl téměř celý jeho štáb a padla i více než polovina mužů; zbytek se však urputně držel, dokud nedorazily posily. To a několik dalších událostí, jimiž se proslavili, vysloužilo těmto lidem mezi domácími příjezdy. A tak se dovídáme, že tato skupinka liberálně smýšlejících, zatímco obědvala v domě profesora Andersona, rozvažovala, zda by nebylo vhodné vytvořit mezi farmářským lidem ze starého Norska jakousi liberální misii.

Náhle profesor Anderson povstal, poklepal na stůl a řekl, že pokud to zamýšlejí opravdu vážně, pak nastala vhodná chvíle a on se domnívá, že by jim mohl pro tento úkol doporučit správného muže. Následovala korespondence. Duše Beacon Hillu byla zkroušena, a právem. Před padesáti lety byl Beacon Hill volně organizovanou drobnou korporací. Byl opatrovníkem nejdrahocennějšího duchovního pokladu světa. Odpovědným zástupcem nejzralejšího ovoce, jaké civilizované křesťanstvo v této či jiné zemi kdy zrodilo. Nebyl však tento poklad primárně, ne-li výlučně, určen dětem Domu Izraele, doma či v diaspoře? A bylo náležité vzít chléb dětem a hodit jej těmto nehebrejským proselytům, kteří se sem vměšovali u Brány? To byly vážné otázky. Neboť pole, jež bylo třeba osít, bylo veliké a prostředky na osivo a rozsévače značně omezené.

Ale někteří z těchto ochránitelů na Beacon Hillu byli potomky mužů, kteří na sebe při nových plavbách po sedmi mořích brali veliká nebezpečí, proto se i tito muži rozhodli jít do velkých nebezpečí a podniknout plavbu nového druhu. A poskytli vzhledem k tomu nové plavbě skvělé zaopatření.

A tak vidíme našeho básnického kazatele, jak se vydává přes oceán na inspekční cestu. Následovala tříměsíční cesta od jednoho po-

10 Jabez Thomas Sunderland (1842–1936), unitářský duchovní, lidskoprávní aktivista a podporovatel nezávislosti Indie.

11 Jenkin Lloyd Jones (1843–1918), unitářský duchovní, jeden z představitelů humanistického proudu unitářství, vzdalujícího se křesťanství. Založil sbor All Souls Church v Chicagu.

břeží [USA] ke druhému. Byly to přednášky na literární témata, o pohádkách, ságách, zakončené v Minneapolisu vytvořením skupiny lidí svobodného náboženství. Zde mu také jeden ochotný přítel, patřící k obchodníkům s nemovitostmi, prodal prostorný rohový pozemek na Nicollet Avenue, za cenu nepřesahující dvojnásobek skutečné hodnoty. Smlouva byla uzavřena na vybudování solidního bydlení pro jeho rodinu. Padlo na ni posledních osm nebo deset tisíc z Jansonova dědického podílu na budově v Bergenu. Poté se Kristofer Janson vrátil do Norska, aby zde uspořádal své záležitosti, a následně přesídlil a vydal se na novou plavbu do „nového světa“.

Brzy nato vidíme, že se usadil v Minneapolisu, kde energicky šlehal bičem z provazů nad hlavami vrchních duchovních, farizeů a saduceů norské církevní hierarchie, která se v Americe rychle formovala. Byl to však ten případ, kdy ve smrtelné bitvě bojuje Řek proti Řeku. Na tohoto nebezpečného vetřelce byla namířena dokonalá palba. Ve více než dvou tisících kostelů po celém Středozápadu byla z pulpitů vysílána působivá varování. Byly mu uzavřeny prakticky všechny norský psané noviny. Všichni pisatelé z náboženských kruhů mezi jeho krajany proti němu zorganizovali nelítostnou kampaň plnou dezinterpretací a urážek. On a jeho unitářství byly prohlašovány za horší než pohanství.

Tento muž, který byl ze všech stran obklopen bigotními lidmi, trpce nenáviděn nejen těmi nemnoha, kteří tomu upřímně věřili, ale také koncentrovaným konvenčním pokrytectvím, jež vládlo mezi jeho krajany, napsal do památníku během nejtěžšího období zuřícího sporu:

„Fram til fridom til alt som er godt;
Kjempa mod alt som er stygt og raadt,
Turba burt taarar elska burt trods;
Fram til dem Gud som elsker os.“
(Bij se za svobodu dělat, co je dobré;

Bojuj proti všemu, co je brutální a neurvalé;

Přemáhej protivníka silou lásky;
Bůh ti bude průvodcem všude, kam půjdeš.)

Ano, tento muž, jehož v rodné zemi znalo skoro každé dítě, jehož básnické sbírky všichni četli, přišel do Ameriky, kde jeho jméno skoro neznali, aby zoral novou půdu a připravil mezi svými krajany na této straně zeměkoule novou sklizeň. Tak jako Bjørnsonův „Arne“ čekal po „dvacet let v majestátních horách“, i on musel dvacet let čekat na dosažení cíle, snu svého dětství, své naděje, své lásky: na to, aby se mohl stát duchovním. Tato věrnost ideálům mládí byla cosi téměř jedinečného.

Jeho náboženská emancipace začala přibližně v téže době jako u jeho velikého současníka Bjørnsona, nebo o něco později. Ale zatímco obrovitý Bjørnson šel naplno cestou náboženského radikalismu, takže by měl být správně označován za radikálního teistického humanistu, Janson zůstal až do konce takřka ortodoxním unitářem. Jeho zbožnost však ovládala intenzivní potřeba pokroku, touha držet krok s dobou. Ve věku, kdy se většina lidí přestává chytat nových šancí a sestupuje do bezpečí, zůstal pan Janson trpělivým hledačem. Byl nadán jedním z nejcennějších darů Matky Přírody, totiž že si vždy udržel mladost. Jako duchovní byl emancipovaným, moderním člověkem. Neměl velkých sympatií pro jakési svatouškovství, které je mezi norským duchovenstvem tak běžné, že i když se mají vysmrkat, musí napřed říci: „dá-li Pán Bůh“.

Ačkoli v Jansonovi-básníku duchovní povětšinou škodil, duchovní bez básnickovy pomoci téměř nedokázal napsat promluvu. Zatímco duchovní přinesl text a jeho téma, básník mu dal tvar a vdechl jeho hmotě neodolatelný život a světlo.

Jen málokdo, kdo neměl příležitost jej slyšet, si dokáže udělat představu o tom, co nám dával každé nedělní dopoledne v minneapolisském kostele Old Nazareth, nebo o jeho nezapomenutelných veřejných čteních norských klasiků, která tam pořádal o nedělních večerech. Pan Janson nebyl teoretik. Měl naprostou hrůzu z marné dialektiky hegelianství – filozofické školy, která převládala ve střední a severní Evropě po většinu 19. století. Nebyl systematickým teologem.

Jeho veliká síla spočívala v podivuhodné schopnosti vstřebávat, chápat a reprodukovat to zásadní. Byl nositelem světla a dárce života. Zde básník pomáhal duchovnímu předvídat, jemně vycítovat, co je správné.

Ano, podivný nový život vyzářoval v devadesátých letech o nedělních dopolednech z té kamenné budovy na rohu Dvanácté avenue Jih a Deváté ulice v Minneapolisu. Obvykle bývala všechna místa zaplněna. Přicházeli sem naslouchat nejrozličnější lidí. Kazatel byl pln svého tématu, z každého řádku pečlivě připravené promluvy šlehaly žhavé plameny a takový pocit sounáležitosti s právy trpících a porobených, jaký si tehdy nedovolil projevit žádný duchovní. A nás, kteří jsme tenkrát byli mladí, ta jeho dobrotivost uchvacovala. Pro tu mistrnou výřečnost jsme zapomínali na všechno: zapomínali jsme na egoismus a sobectví chladného světa tam venku a vznášeli jsme se jako na neviditelných křídlech ke spatřeným vidinám morální velikosti, a měli jsme záhadné nutkání plakat a zapřísahat se, že budeme konat to, na čem skutečně záleží. Neboť za inspirovaným kazatelem se zjevoval obraz onoho druhého Syna člověka, který před dvěma tisíci lety na břehu Galilejského jezera zapřísahal své posluchače „milujte se navzájem“.

Život pana Jansona byl naplněn bouřemi a napětím, nechyběla ani tragédie. Ale on nesl vše poklidně a až do konce si udržel mladistvého ducha. Byl dítětem své generace, pustil se do nekompromisního boje o uchování své osobní integrity a bez přestání dával svůj život do služeb svých bližních.

Co tím myslím? Nejenže se snažil vdechnout svému lidu ducha doby. Pomocí všech svých vzácných talentů, dotekem roditelého umělce, převahou génia přibližoval druhým myšlení, které si sám osvojil. Myšlení, jemuž je v té či oné podobě předurčeno vést další lidský vývoj – demokracii. Větší, nikoli menší demokracii. Není to vnějšková demokracie těch, kdo mávají vlajkami prohaně, bezskrupulózně a nezodpovědně usilují o posty, ale demokracie osvícená, jež získává oddanost zralých mužů a žen. Demokracie v politice, demokracie v náboženství, demokracie

v našich společenských vztazích po celém světě, hlubší uskutečnění životního faktu, že ty a já nejsme v bezpečí, dokud nedáváme vše, co v nás je, bezvýhradně k podpoře blaha všech. Tak tomu má být, tak to musí být, pokud nemá civilizace zmizet ze země.

Kristofera Jansona jsem měl rád pro jeho optimistickou sílu a srdečnou radost příznačnou pro všechno, co říkal a co dělal. Když se objevovaly otázky jeho doby, začleňoval je do svého programu: dělnickou otázku, otázku střídmosti, míru, volebního práva žen, a především věc civilizovaného náboženství – vždy a všude. Na rozdíl od básníka Vinje, který jej nazval knězem bojující církve Norska, bych jej označil za duchovního církve 20. století, která se namáhá, zápasí a lopotí a v níž nejde tolik o pravou víru jako o pravdivý život, který je člověku spásou.

Přeložila poznámkami opatřila Ruth Jochanan Weiniger.

Unitářské hnutí považují za jednu z nejvýznamnějších snah o osvobození lidského myšlení. (Foto © pixabay.com.)

AI dětem: jak se mění výuka v digitální době

Rozhovor s Peterem Zafkou, lektorem organizace AI dětem

Umělá inteligence proniká do školních tříd – někde vzbuzuje obavy, jinde nadšení. Může ale děti naučit přemýšlet jinak? Co se stane, když se místo strachu z technologií učitelé a žáci pustí do jejich objevování? Odpověď nabízí příběh AI dětem.

„Technologie – a zvláště umělá inteligence – se vyvíjejí neuvěřitelně rychle a těžko předvídat, co bude dál.“
(Všechny fotografie převzaty z [aidetem.cz.](https://aidetem.cz/))

Co vás přivedlo k tomu, že jste se začali věnovat právě umělé inteligenci ve vzdělávání? Byla to osobní zvědavost, reakce na to, co se děje ve společnosti nebo nějaký konkrétní impuls ze školy?

Nezisková organizace AI dětem vznikla před více než třemi lety z iniciativy Evy Nečasové, která ji založila společně s Jitkou Šimkovou. Impulzem bylo, že Evě nastoupil syn do školy a ona se začala více zajímat o vzdělávání. Nejprve dětem pomáhala s technologiemi, později vedla kroužky a příměstské tábory. Právě na jednom z nich před třemi lety poprvé zkusila zařadit i téma umělé inteligence, které tehdy začínalo ve společnosti silně rezonovat – zejména s příchodem ChatGPT. Bylo pro ni velkým překvapením, jak rychle děti dokázaly pochopit, jak systémy založené na AI fungují.

Postupně začala jezdit i do sboroven a AI vysvětlovat učitelům. Po roce činnosti přibývali další lektori, protože zájem o vzdělávání v této oblasti prudce rostl. Dnes je nás už kolem dvaceti, přičemž spolupracujeme také s odborníky z ČVUT a dalších univerzit.

Zhruba před dvěma lety vznikla myšlenka začít tvořit metodické materiály pro výuku. Navázali jsme spoluprací s Národním pedagogickým institutem a Univerzitou Karlovou. Kromě školení dnes nabízíme i webináře, příměstské tábory (zaměřené na robotiku, AI, Scratch a další), vydali jsme učebnici *Strojové učení pro děti* a knihu *AI ve škole prakticky* od Leona Furzeho. Máme také interaktivní příběh *William a Meriwether*, vzdělávací blog a pořádáme festival pro učitele UČFest, který vznikl ve spolupráci se ZŠ a gymnáziem Navis

a sponzorem MORAVIA Education, součástí společnosti MORAVIA Consulting.

Vaším cílem je během deseti let přinést do českého školství viditelné změny. Jak si takovou změnu představujete – co by podle vás mělo být v praxi jinak?

To je skvělá otázka a odpověď na ni není jednoduchá. Technologie – a zvláště umělá inteligence – se vyvíjejí neuvěřitelně rychle a těžko předvídat, co bude dál. Když jsem před dvěma lety začínal školit, mluvili jsme hlavně o tom, jak AI funguje – že ji vlastně už dlouho používáme v doporučovacích systémech nebo navigacích. (Mimochodem, tenhle základ školíme dodnes – je důležité rozumět roli dat při trénování modelů nebo fenoménu tzv. halucinací AI.) Tehdy jsme se učili třeba i to, jak vést rozhovor s ChatGPT. Dnes už dokážeme generovat obrázky, hudbu, prezentace nebo videa – AI je zkrátka všude kolem nás.

Do budoucna si změnu představuji tak, že školy budou technologie včetně AI využívat zodpovědně a účelně. Umělá inteligence má obrovský potenciál zlepšit výuku, usnadnit

přípravu i hodnocení. Zároveň ale představuje i rizika – ne tolik v tom, jestli děti budou podvádět, ale hlavně v tom, co se děje s daty, která systémem protečou. Proto je podle mě klíčové, aby školy měly jasná pravidla používání AI a aby každý žák i učitel měl k technologiím bezpečný, otevřený a rovný přístup. Důležité také je, aby se učitelé nových technologií nebáli a aby byly přirozenou součástí školního systému.

Často mluvíte o systémové změně vzdělávání. Co si pod tím představíte? Je to spíš o změně myšlení, školních osnov, nástrojů, nebo i rolí učitelů a žáků?

V praxi to znamená hlavně změnu přístupu a myšlení. Typickým příkladem jsou domácí úkoly nebo testy. Je potřeba přemýšlet, jaké úlohy dětem zadáváme a zda je v pořádku, aby při jejich řešení využily pomoc AI – třeba při přípravě osnovy nebo struktury práce. To souvisí i s tím, jak pak práci hodnotíme a jak nastavujeme kritéria. Víme, že některé vysoké školy kvůli možnostem jazykových modelů dokonce zrušily závěrečné práce. Já ale neříkám,

„Učitelé nám píší, že děti aktivity baví a připadají jim zajímavé.“

že bychom měli přestat zadávat domácí úkoly. Spíš musíme znovu promyslet celý proces, aby byl pro žáky skutečně přínosný – aby je vedl k přemýšlení, motivoval je a naučil je efektivně volit z různých možností. Sám svým žákům vždy zdůrazňuji, že není správné nechat si něco vygenerovat a vydávat to za vlastní práci.

Role učitele se podle mě začala měnit už s příchodem internetu. Učitel přestal být jediným zdrojem vědomostí a stále více je spíše průvodcem v rychle se měnícím světě. A měl by být také vzorem v tom, jak technologie smysluplně využívat. Nejsem zastáncem výuky zaměřené jen na kompetence na úkor znalostí – obojí musí být v rovnováze. Klíčové pro mě je podporovat kritické myšlení, rozvíjet čtenářskou gramotnost a schopnost porozumět textu.

Vaše aktivity se zaměřují nejen na učitele, ale i na žáky a celé školy. Proč je podle vás důležité zapojit všechny najednou? Co by se stalo, kdyby se pracovalo jen s jednou skupinou, třeba jen s pedagogy?

Pokud chceme, aby změna byla skutečně úplná, musíme vzdělávat všechny – nejen učitele a žáky, ale i rodiče. Nestačí totiž vyškolit pedagogy nebo dát dětem pár aktivit, aby pochopily, jak AI funguje. Pokud bychom vynechali rodiče, hrozilo by, že se tyto skupiny ocitnou proti sobě.

Nejde o to, aby každý začal AI aktivně používat, ale aby všichni – děti, učitelé i rodiče – rozuměli jejímu významu a přínosům. Jsem přesvědčený, že AI není jen krátkodobý trend. Je dobré vědět, jak funguje a jak nás ovlivňuje – například prostřednictvím doporučovacíh systémů na sociálních sítích.

Dnes velká část společnosti ani netuší, co jsou deepfaky, natož aby věděla, že je lze vytvořit během pár minut. Právě proto považuji vzdělávání všech skupin za naprosto zásadní.

Co všechno vlastně obsahuje vaše „Kurikulum umělé inteligence“ pro základní a střední školy? Na jaké děti míří a jaké dovednosti nebo postoje by si z něj měly odnést?

Naše kurikulum dnes obsahuje přes padesát metodických materiálů pro žáky od 3. třídy až po střední školu. Každý materiál má kompletní plán lekce pro učitele, detailní pokyny, slovníček pojmů, prezentaci i pracovní listy pro žáky. Hodí se na jednu až dvě vyučovací hodiny a jejich velkou výhodou je jednoduchost – chtěli jsme dát učitelům do ruky něco, co mohou hned a bez složité přípravy využít ve výuce.

Často slyším, že učitelé nemají k dispozici materiály, jak o AI učit, ale to už dnes není pravda. Naše kurikulum pokrývá širokou škálu témat: v informatice na 1. stupni například strokové učení, na 2. stupni big data, dále mediální výchovu a wellbeing (digitální stopa, deepfaky), ale také přírodovědné, humanitní předměty nebo dokonce náboženskou výchovu. Na jejich přípravě se podíleli zkušení odborníci – například Eva Nečasová, Bára Karpíšková a Radek Špáta v oblasti informatiky, nebo Katka Čiháková v oblasti digitálních kompetencí. Každá metodika má své odborné i metodické garanty a na webu uvádíme i počty pilotáží.

Důležitou součástí každého materiálu je bezpečné a etické využívání AI. Nejde jen o to ukázat pozitivní stránky, ale také limity a rizika. Podporujeme otevřenou diskusi.

Musím zdůraznit, že v evropském kontextu je toto kurikulum unikátní. Jsme jednou z mála zemí, která má takto propracované materiály pro začlenění AI do výuky. Momentálně jsou už přeložené i do slovenštiny a o naše metodiky projeví zájem dokonce i školy v USA. A pro úplnost – každá metodika je vždy propojená s výstupy podle rámcových vzdělávacích programů.

Pilotně se do projektu zapojilo přes padesát škol. Jak to v praxi probíhalo? Jaké byly reakce učitelů i dětí – a co vás třeba překvapilo?

Do pilotního ověřování se zapojilo více než padesát škol. Každá z nich vyzkoušela několik metodik a poskytla nám zpětnou vazbu prostřednictvím formuláře. Díky podpoře nadace rodiny Tykačových jsou všechny materiály dostupné zdarma na webu – a zájem nás mile překvapil. Doposud evidujeme desítky tisíc stažení.

To nejdůležitější ale je, že materiály skutečně fungují. Učitelé nám píšou, že děti aktivity baví a připadají jim zajímavé. Přidám i vlastní zkušenost: v hodině informatiky ve 4. třídě jsem použil materiál, kde děti prostřednictvím příběhu robotů Jú a Pí objevují, jak se stroje učí. Měly si uvědomit rozdíl mezi algoritmizací, „klasickým“ programováním a strojovým učením. Zpočátku byly trochu zklamané, že nebudou pracovat na počítačích, ale příběh je postupně vtáhl, začaly se smát a nakonec to byla jedna z nejlepších hodin, které jsem kdy odučil.

Opíráte se o model, který propojuje znalosti, dovednosti a postoje. Můžete ukázat na konkrétním příkladu, jak se všechny tyto tři pilíře ve výuce propojují?

Vezměme si jako příklad lekci z mediální výchovy na téma doporučovacích systémů na sociálních sítích. Nejprve se žáci seznámí s tím, jak algoritmy fungují, pak se podívají na své vlastní sociální sítě a zamýšlejí se nad tím, proč se jim zobrazují právě určité příspěvky. Následně o tom společně diskutujeme – o tom, jak takto vybraný obsah může ovlivňovat jejich názory, nálady a chování.

Podobně to funguje i v informatice, kde si žáci zkusí natrénovat vlastní model strojového učení pro rozpoznávání objektů. Experimentují s ním, zkoumají, jestli pracuje správně, a přemýšlejí, jaké problémy mohou při jeho využívání nastat. Stejný princip propojení znalostí, dovedností a postojů se pak uplatňuje i v dalších předmětech.

Zavádět umělou inteligenci do škol není určitě bez překážek. Na jaké obavy nebo bariéry nejčastěji narazíte? A co podle vás učitelům pomáhá tyto obavy překonat?

Mezi hlavní bariéry patří obavy a nedůvěra k nové technologii, nedostatek času na zkoušení nových věcí a také přetíženost učitelů. Často se objevuje strach z podvádění nebo obava, že žáci kvůli AI přestanou sami přemýšlet. A někdy i pocit, že by AI mohla učitele nahradit.

Nejlépe ale funguje osobní zkušenost. Učitelé ocení, když jim řeknu, že jsem v první řadě také učitel – nejen lektor, který jim přišel radit. Sdílím s nimi, jak AI zkouším ve své výuce, co se mi osvědčilo, s čím mi pomáhá a kde vidím její limity. Příklady z praxe jsou pro ně klíčové. Učitel totiž potřebuje vnímat, že to celé má smysl.

Vzpomínám si třeba na jednu situaci ze školení: paní ředitelka na začátku oznámila kolegům, že kvůli neukázněným pejskařům musí uzavřít školní hřiště. Během školení si pak sama zkusila AI a vytvořila pomocí ní mail, který chtěla poslat rodičům s vysvětlením. Byla nadšená, jak jí to usnadnilo práci – a to nadšení se okamžitě přeneslo i na ostatní.

Kolik škol, učitelů a dětí už se do projektu zapojilo? A máte nějakou zpětnou vazbu nebo příběh, který vás obzvlášť potěšil a utvrdil, že to, co děláte, má smysl?

Asi největší odměnou pro nás lektory jsou chvíle, kdy za námi přijde učitel a poděkuje: „Bál jsem se toho, ale teď už tomu rozumím a vím, jak to používat.“ V takových momentech jasně cítíme, že naše práce má smysl.

Za poslední tři roky jsme proškolili kolem 500 škol v Česku a na Slovensku – to jsou tisíce učitelů a žáků. Zpětná vazba je velmi pozitivní. Učitelé oceňují kvalitní materiály, které mohou téměř okamžitě využít ve výuce, a děti si aktivity užívají. Vidíme, že je dokážou přivést k přemýšlení o tématech, nad kterými se dříve vůbec nezastavovali. A právě tam může nastat skutečná změna myšlení a postojů.

Máme i zkušenosti z Pedagogické fakulty Karlovy univerzity, kde probíhal jeden semestr seminář o AI. Reakce studentů byly skvělé

AI dětem

„Za poslední tři roky jsme proškolili kolem 500 škol v Česku a na Slovensku – to jsou tisíce učitelů a žáků.“

„Často si pod pojmem ‚data‘ představíme jen mobilní data na internetu, ale ve skutečnosti jde o texty, obrázky, zvuky, videa nebo třeba naše reakce na sociálních sítích.“

a potvrdily nám, že naše práce má dopad i na budoucí učitele.

Nebojím se říct, že vnímám tuto práci jako poslání – šířit osvětu, vzdělávat, ukazovat směr, ale i upozorňovat na rizika a limity. A zároveň se nebát zkoušet nové věci, diskutovat, občas udělat chybu a znovu se z ní poučit. Technologie mě vždycky fascinovaly – a v oblasti vzdělávání to platí dvojnásob.

Kdybyste měli dětem představit umělou inteligenci jako postavu z pohádky – jak by vypadala? Byla by to kouzelná bytost, pomocník, učitel... nebo něco úplně jiného?

Rád bych se vyhnul představě AI jako nějaké postavy nebo bytosti. To podle mě svádí ke zjednodušování. Přirovnání, které považuji za výstižné, je spíš k ohni: dobrý sluha, ale zlý pán. Umělá inteligence je nástroj, technologie, systém, který má přístup k obrovskému množství dat vytvořených lidmi. Dokáže je rychle zpracovat, učit se z nich a nabízet odpovědi. Ale není neomylná – a proto musíme vždy ověřovat, jestli to, co říká, skutečně odpovídá pravdě.

Představte si, že můžete projekt AI dětem rozšířit po celém světě, bez omezení. Co by byla ta úplně první věc, kterou by se podle vás měly děti o AI naučit? Co je ten nejdůležitější základ?

Děti by si měly především uvědomit, že umělá inteligence není člověk – je to jen nástroj, systém, který napodobuje lidské chování. Druhým klíčovým poznáním je význam dat při trénování modelů. Často si pod pojmem „data“ představíme jen mobilní data na internetu, ale ve skutečnosti jde o texty, obrázky, zvuky, videa nebo třeba naše reakce na sociálních sítích. To všechno jsou vstupy, ze kterých se AI učí. Na jejich základě pak generuje pravděpodobné odpovědi – ale ne nutně pravdivé. Proto je nezbytné ověřovat, kriticky myslet, umět porozumět textu a díky svým znalostem odhalovat chyby. To mimochodem hodně zdůrazňujeme i učitelům: oni jsou odborníci na své předměty, a právě jejich odbornost je při práci s AI nenahraditelná.

A mé přání? Aby se naše materiály dostaly do co nejvíce škol – ale nejen tam. Protože AI není téma jen do lavice, je to téma pro život.

Rozhovor vedla Kateřina Höferová.

Peter Zafka vystudoval matematiku a náboženskou výchovu ve slovenském Ružomberoku na Pedagogické fakultě Katolické univerzity. V současnosti učí informatiku na ZŠ a gymnáziu Navis, vede kroužky programování a robotiky pro děti; poslední dva roky působí jako lektor AI dětem.

AI podle dětí: umí hodně, ale srdce nemá

Na táboře Viriditas jsme se rozhodli zjistit, jak děti vnímají jeden z nejdiskutovanějších fenoménů současnosti – umělou inteligenci. Položili jsme jim pět jednoduchých otázek: co si pod pojmem „umělá inteligence“ představují, co podle nich umí, zda jim pomáhá, co by měla umět a jak ji sami používají. Odpovědi – přímé, upřímné a často překvapivě bystré – nám dávají cenný pohled na to, jak mladá generace rozumí nástrojům, které už teď ovlivňují jejich školu i volný čas.

Umělá inteligence dokáže odpovědět na spoustu otázek, ale lidské srdce nenahradí.
(Foto © pixabay.com.)

- 1. Víš, co to znamená „umělá inteligence“? Jak bys to popsal(a) svými slovy?**
- 2. Co podle tebe umělá inteligence umí? Myslíš, že se dá srovnat s tím, co umí lidé?**
- 3. Máš někdy pocit, že ti umělá inteligence pomáhá? Třeba ve škole, doma nebo když si hraješ?**
- 4. Je něco, co bys chtěl(a), aby umělá inteligence uměla, ale zatím neumí?**
- 5. Na co nejčastěji používáš umělou inteligenci ty sám/sama?**

(Pozn.: Všechny uvedené citace pocházejí z rozhovorů s účastníky unitářského tábora Viriditas.

Pro ochranu soukromí jsou použita smyšlená jména; uvedený věk odpovídá skutečnosti.)

ALEX, 12 LET

1. Umělá inteligence je naprogramovaná, aby věděla vše, na co se jí zeptáš. Je to vlastně něco jako robot on-line (chatGPT).
2. Umělá inteligence toho umí hodně vytvářet: umění, psát příběhy a texty k písničkám a třeba i pomáhat s domácím úkolem. Ale člověk, který má mozek, mysl a srdce, vytvoří něco, co umělá inteligence neumí.
3. Umělá inteligence se hodí třeba vždy, když nevíš, jakým směrem jdeš, nebo na téma na cokoli, případně pomoc s domácím úkolem.
4. Asi nic, zatím umí dost a mně to bohatě stačí.
5. Nejčastěji ji používám, když si nevím rady se zadáním úkolů nebo potřebuji obrázek do prezentace a nechci řešit autorská práva.

Děti ji vnímají hlavně jako užitečného pomocníka ve škole i doma.

(Foto © pixabay.com.)

TOM, 12 LET

1. AI je program, který se snaží napodobit lidskou mysl.
2. AI nás nemůže překonat v emocích, ale jakmile se AI spustila, tak se dokáže rozrůstat sama, bez jakékoliv pomoci.
3. AI je super pomocník pro školu a pro zjišťování informací.
4. Upřímně bych byl radši, kdyby AI nebyla až tak dobrá, protože určitě sebere hodně lidem práci atd.
5. Já používám AI především pro shrnutí informací a zodpovězení některých otázek.

DAN, 13 LET

1. Umělá inteligence je robot, který se učí interakcí a z internetu. Byl uzpůsoben pro pomoc lidem s otázkami.
2. Umělá inteligence umí dost věcí: většinou umí dost dobře zvládat fyzikální a matematické kalkulace, a to líp než většina lidí, ale co neumí, je být kreativní a mít originální nápady. Umění dokáže jen replikovat.
3. Já umělou inteligenci moc nepoužívám, pouze když si nejsem jistý a už jsem se předtím zeptal někoho jiného na názor. Víc ji používám, když něco vyhledávám a nabídne mi to přehled.
4. Asi ne, podle mě je to věc, která se už nepotřebuje vyvíjet, umí dost a to stačí.
5. Jak už jsem zmínil, docela její používání

omezují, kromě AI přehledů na Google a nějakých výjimečných případů.

HANA, 14 LET

1. Je to nástroj, který má lidem pomáhat a asi i usnadňovat práci. Umí rychle odpovědět na každou otázku. Také to pro někoho může být virtuální kamarád.
2. Umí toho opravdu hodně. Ale nemyslím, že se dá srovnat s lidmi. Je sice pravda, že toho zná více než běžný člověk, zároveň ale člověk má emoce, cit, tvořivost a spoustu dalších věcí. Tohle umělá inteligence nikdy neměla. Takže člověk má víc než umělá inteligence.
3. Ano, někdy si na ní ověřuji informace nebo se jí zeptám, když něco nemůžu dohledat.
4. Přijde mi, že toho už umí až moc, ale samozřejmě má nějaké nedostatky.
5. Já se ji snažím co nejvíc omezovat a nerada ji používám, jelikož se mi zdá, že ti, co ji hodně používají, se na ni až moc spoléhají. Ale teď ve škole zrovna pracujeme s umělou inteligencí. A stačí položit otázku a ona hned napíše dlouhou odpověď.

LILY, 14 LET

1. Jako hodně výkonnou kartotéku, sbírající všechno, co kdy bylo přidáno na internet. Která ale nedokáže udělat nic originálního.
2. Za krátkou dobu dokáže vyhledat a shrnout spoustu informací, které bych jinak pracně

sháněla o moc déle (například citace, odkazy na studie). Jen je u nich potřeba ověřit pravdivost. Ovšem záleží, co srovnáváme. Pokud je to rychlost vyhledání informací, tak je nesporně výkonnější než člověk, ale pokud jde o generování obrázků, hudby, příběhů a podobně, tak mám nesrovnatelně radši lidskou tvorbu. Dalo by se říct, že k AI chovám v tomhle ohledu výslovně odpor.

3. Ano. Například: s generováním příkladů na procvičování, s kontrolou pravopisu nebo když potřebuji najít a srovnat možnosti, které mám. Anebo i s otázkami, které v normálním vyhledávací nemají výsledky (kvůli slohu jsem potřebovala pomoc s tím, jak oslovit spoluobčana tučňáka).

4. Nad tím bych se asi musela déle zamyslet, ale asi nepříjemné činnosti jako skládání prádla, vynášení koše a tak.

5. Většinu už jsem obsáhla v odpovědi k otázce 3. Ale hlavně v pomoci se školou. Vlastně používám AI zejména v přípravě do školy, třeba k procvičování příkladů, kontrolování a vysvětlování. Práci bych ji za sebe nikdy udělat nenechala, to se mi totiž také velmi protiví.

DANA, 15 LET

1. Umělá inteligence je nástroj uměle vytvořený člověkem, aby mohl pomoci se vším možným.

2. Sice je schopný vyhledávat informace na internetu, zpracovávat je do dlouhých srozumitelných odpovědí a dělat spoustu složitých operací, ale není schopný samostatně myslet. Dokáže vytvářet obrázky, texty, příběhy, ale podle mého názoru mu chybí trocha kreativity a lidskosti ve srovnání s člověkem. Je možné, že někdy v budoucnu bude moct nahradit různé pozice, které nyní zastávají lidé, možná bude o něco přesnější nebo rychlejší, ale pro mě osobně je stále spolupráce s člověkem lepší.

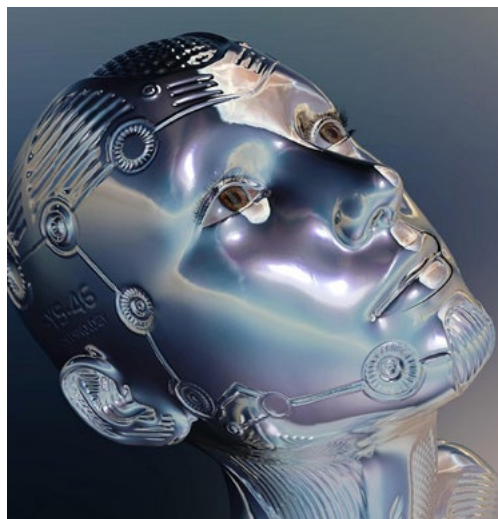
3. Občas, když nechápu některé složitější

příklady z matematiky nebo fyziky, zeptám se AI, aby mi pomohla vysvětlit postup. Zároveň mi ale přijde nesmyslné nechávat si od ní generovat úplně všechno, jelikož podle mého názoru, čím více je klidně i k úplným maličkostem užívaná umělá inteligence, tím více upadá ta lidská. Taky se na ní nemůžeme úplně spoléhat. A rozhodně bych se nechtěla dostat do situace, že když se vypne umělá inteligence, lidstvo bude naprosto neschopné. Bohužel AI se dá jednoduše zneužít a dají se její pomocí dobře vytvářet dezinformace...

4. Možná bych chtěla, aby byla spolehlivější. Občas mi totiž podává nepravdivé informace, a tak tedy nevím, kdy jí můžu věřit, a kdy ne.

5. Nevyužívám ji tak často. Pouze zřídka, kvůli škole nebo na vyhledání méně podstatných informací, které jsem nemohla najít na internetu. To proto, jak už jsem zmiňovala v jedné z předchozích odpovědí, že nevím, kdy a v čem můžu AI věřit, a kdy ne...

Připravila a odpovědi shromáždila Kristýna Ledererová Kolajová.

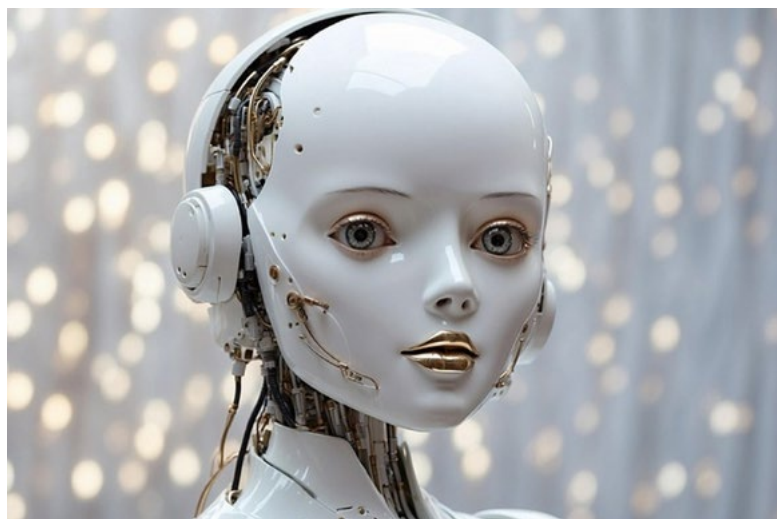
Rychlost strojů je obdivuhodná, lidská tvořivost ale zůstává jedinečná.

(Foto © pixabay.com.)

Na prahu nové éry: člověk, víra a umělá inteligence

František Štěch

Na prahu nové éry stojí člověk tváří v tvář umělé inteligenci – technologii, která mění naše vztahy, práci i víru. Jak reaguje náboženství? A co nám AI může říci o našem vlastním lidství?

Umělá inteligence vstupuje do našich modliteben i kalendářů – z nástroje se stává partnerem každodenního života.

(Foto
© pixabay.com.)

V posledních několika letech opustilo téma umělé inteligence (AI) hájemství odborníků na informatiku a začalo se objevovat v každodenních debatách napříč společností. Příčin je jistě více, ale hlavním faktorem pro tento posun bylo, zdá se, rozšíření tzv. generativní umělé inteligence. V současné době jsme na cestě k rozšíření tzv. agentů, tedy pokročilých virtuálních asistentů, kteří se stávají partnery lidí v každodenním životě: pomáhají s nákupem, poradí, co uvařit, pohlídají termíny v kalendáři, nabídnou inspiraci k dovolené, a třeba také připomenou každodenní modlitbu či meditaci, poskytnou náboženský text k zamyšlení nebo zjistí, kam zajít na bohoslužbu, když jste na cestách. Umělá inteligence se tak již začíná prolínat každodenním životem lidí a logicky proniká též do sféry duchovní a náboženské. Úkolem tohoto textu je přiblížit, jak umělá inteligence aktuálně rezonuje právě v této oblasti.

AI – VYMEZENÍ POJMU A ZÁKLADNÍ PŘÍSTUPY

Než se k tomu dostaneme, bude užitečné alespoň stručně vymezit, co se skrývá pod zkratkou AI. Obecně lze říci, že jde o poměrně širokou vědeckou disciplínu, zahrnující řadu pojmů, konceptů, problémů i návrhů jejich řešení. Běžně se hovoří o schopnosti strojů imitovat činnost člověka – tedy učit se, plánovat, analyzovat či tvořit. Dlouhodobě se rozlišuje mezi slabou (úzkou) AI, zaměřenou na řešení přesně definovaných úkolů (např. řízení jednoúčelových strojů, hraní šachu, diagnostiku konkrétních nemocí), a silnou (obecnou) AI, která by měla zvládat řešit složité úkoly podobně jako lidé. Někteří považují současný vývoj tzv. AI agentů právě za krok k této formě AI. Přesto řada odborníků toto rozdělení i samotný pojem „intelligence“ kritizuje a raději hovoří o strojovém učení (ML), hlubokém učení (DL) nebo velkých jazykových

Žádná lidská technologie nevzniká mimo kulturní a náboženský kontext.

(Foto © pixabay.com.)

modelech (LLM). Vždyť ani mezi odborníky nepanuje obecná shoda na tom, jak „inteligenci“ přesně definovat. Ať tak či onak, je evidentní, že dnešní stroje se učí podobným způsobem jako lidé. Využívají k tomu právě technologie strojového či hlubokého učení a tím do určité míry simulují fungování lidského mozku. Díky tomu se stávají „autonomnějšími“, lépe se přizpůsobují různým situacím (jsou adaptabilnější) a jsou schopné navrhovat vlastní řešení různých problémů. Klíčová je též jejich schopnost hledat souvislosti a vzorce v obrovském množství dat, což je základ pro fungování velkých jazykových modelů. Tyto modely, trénované na rozsáhlých textových souborech (tzv. korpusech), dokáží nejen zpracovávat, ale i vytvářet texty, překládat, rozpoznávat a reprodukovat řeč (komunikovat) či sumarizovat informace. Ideálním cílem je, aby „inteligentní“ stroj zvládl všechny tyto úkoly současně, a právě na tomto základě vznikají již zmínění AI agenti.

TRANSHUMANISMUS A DATAISMUS – NOVÁ NÁBOŽENSTVÍ TECHNICKÉHO VĚKU?

Žádná lidská technologie však nevzniká mimo kulturní a náboženský kontext. Naopak – kultura a náboženská víra jsou často určujícími faktory, které formují způsob, jakým lidé technologie vytvářejí, používají a interpretují. Každé náboženství je těsně spjata s lidskou společností,

s jejími představami o světě, o místě člověka v něm, o tom, co je přirozené a co umělé, i o tom, co je dobré a co špatné. Tyto představy spoluutvářejí tradice, normy a hodnoty, které se odrážejí i v podobě vznikajících technologií. Nové technologie však z druhé strany rovněž ovlivňují vývoj kultury, náboženství i lidského myšlení. Díky této dvoustranné dynamice lze pozorovat, že umělá inteligence již dnes ovlivňuje náboženskou víru lidí. Někdy více, jindy méně, ale zcela jistě. Dobře je to vidět na příkladu transhumanismu (či posthumanismu) – původně sekulárním kulturně-myšlenkovém proudem, který nahlíží na člověka jako na biologický stroj, jenž může být prostřednictvím technologií vylepšen po stránce fyzické i mentální. Jeho obecným cílem je zastavení stárnutí, propojení člověka se strojem a v jistém smyslu též dosažení nesmrtelnosti. Zde se dostáváme na půdu tradičně vyhrazenou náboženství. Není proto překvapivé, že transhumanismus má i svou křesťanskou variantu. Náboženská forma transhumanismu se mimo jiné inspiruje u teologa, filozofa a paleontologa Pierra Teilharda de Chardin. Ten už v polovině 20. století ve své knize *Budoucnost člověka* psal o postupné intenzifikaci propojování lidského myšlení a vědomí, přičemž v tomto procesu mají podle něj hrát stroje zásadní roli, neboť přispějí k vytváření jakéhosi technologicko-humánního nervového systému světa – tzv. noosféry. Ta podle něj

sice zůstává vývojově propojená s biosférou i pradávnou litosférou, ale zároveň se otevírá své budoucnosti a směřuje ke svému přesahu, k vyšší míře konektivity a integrace, která vrcholí v tzv. „bodě Omega“, tedy v eschatologickém završení – ve spáse, jež pro jezuitského kněze Teilharda de Chardin přichází skrze Ježíše Krista. S trochou nadsázky tedy můžeme říci, že Teilhard de Chardin předpověděl jak internet, tak nástup strojů využívajících AI.

Podobně i další myslitelé upozorňují, že technologický pokrok může nabývat povahy nového náboženství. Například Jacques Ellul psal o technice jako o fenoménu, který se sám stává objektem víry. Dnes lze takový postoj spatřovat třeba v technooptimistickém „náboženství dat“, o němž mluví historik Yuval Noah Harari jako o „dataismu“. Podle této (kvazináboženské) víry je možné celý vesmír chápat jako obrovský tok informací (dat). Jinými slovy, vše, co existuje – od hvězd přes lidský organismus až po lidské myšlenky – lze popsat jako určitý datový proces (algoritmus). Hodnota, význam či důležitost jednotlivých částí vesmíru pak není určena jejich vnitřní podstatou, ale tím, jak moc přispívají ke zpracování, uchování a přenosu dat v rámci celku. V náboženském smyslu toto představuje cosi jako nový princip „spásy“ či „pravdy“, kdy smyslem existence je zapojení do univerzálního toku dat – do „božstva dat“ – tedy do celku informačního toku. Dataismus dále očekává užší propojení živých organismů se stroji¹ (v tom se podobá transhumanismu) a doufá, že algoritmy AI jednou rozluští tajemství biochemických algoritmů a navrhnují jejich lepší (zdravější a trvanlivější) verze. Dataismus tak nabízí nejen představu určité formy nesmrtnosti, ale také univerzální interpretační rámec, v němž lze vše „datafikovat“ – převést na algoritmus čili vyjádřit konkrétním vzorcem toku dat.

Oba dva zmíněné příklady spadají ovšem spíše do ranku zajímavých „extrémů“, než aby představovaly rozšířenější formu náboženské víry. V každém případě nás však upozorňují na skutečnost, že množství dat, které lidstvo

Od touhy po vylepšení člověka k „náboženství dat“ – když technika slibuje spásu po svém.

(Foto © pixabay.com.)

produkuje, je dnes již tak obrovské, že jejich komplexní, analytické zpracování přesahuje možnosti jakéhokoli člověka, a proto je stále více úkolů v této oblasti přenecháváno AI, jejíž (výpočetní) kapacita daleko převyšuje limity lidského mozku. Realita je tak stále více (spolu) utvářena tím, jak stroje pracují s daty a informacemi.

AI V KONTEXTU KŘESŤANSTVÍ – POHLED PAPEŽE FRANTIŠKA

Fenomén AI není jen záležitostí malých, vizionářských skupinek, ale věnuje se mu i většina etablovaných světových náboženství. A to jak jeho náboženské, etické či teologické reflexi, tak osahávání možností, které tato technologie nabízí pro zkvalitnění náboženského života věřících či praktickou organizaci náboženských společenství. V domácím prostředí se z pochopitelných důvodů nejčastěji setkáme s křesťanským pohledem na AI a mezi křesťanskými hlasy zvláště silně zaznívá hlas římskokatolické církve. Zdá se totiž, že v umělé inteligenci rozpoznává to, co její druhý vatikánský koncil (1962–1965) označil ve své Pastorální konstituci o církvi v dnešním světě (*Gaudium et spes*, 1965) za „znamení doby“. A jelikož koncil uložil církvi zajímat se o „znamení“ charakteristická vždy pro danou epochu lidského světa, legitimizuje

1 Není bez zajímavosti, že první „biocomputer“ (tzv. wetware) s označením CL-1, který kombinuje živé neurony s křemíkovým čipem, již vznikl, a to ve společnosti Cortical Labs. Viz: <https://corticallabs.com>

to i současný náboženský a teologický zájem o AI, její povahu, účinky i širší kontext. Umělá inteligence totiž představuje technologii, která zásadním způsobem proměňuje lidskou komunikaci, práci, utváření vztahů, a nakonec i to, jak rozumíme světu kolem nás.

V posledních letech svého pontifikátu se tématu umělé inteligence věnoval intenzivně i papež František. Ten ji vnímal jako skutečnou revoluci – fenomén, který otevírá lidstvu dosud netušené možnosti, ale zároveň přináší i vážná a dosud ne zcela prozkoumaná rizika. Od počátku zdůrazňoval, že vývoj AI musí být provázen vysokou mírou odpovědnosti. Umělou inteligenci označoval za součást nové „digitální galaxie“, která zásadně proměňuje nejen naše porozumění světu, ale i nás samotné. Opakovaně upozorňoval na to, že její algoritmy zasahují do rozhodování v klíčových oblastech lidského života, čímž formují způsob našeho myšlení i jednání. Varoval přitom, že tyto technologie mohou snadno posilovat sociální nerovnosti, zvláště tam, kde je člověk redukován na pouhého spotřebitele a jeho digitální stopa se stává nástrojem v rukou technologických korporací sledujících své vlastní (často pouze ekonomické) cíle a zájmy. V takových případech je podle něj ohroženo kritické myšlení, oslabeno svobodné rozhodování a v konečném důsledku se jedná o hrozbu pro samotné základy demokracie.

Od Gaudium et spes po dnešní debaty – římskokatolická církev čte AI jako „znamení doby“. (Foto © pixabay.com.)

Navzdory těmto obavám vnímal papež František AI především jako Boží dar, který může lidstvu přinést mnoho dobrého, pokud bude rozvíjen a využíván eticky. Z tohoto důvodu volal po vytvoření tzv. „algoretiky“, tedy etického rámce, jenž by umožnil mezioborově posuzovat vztah člověka a technologií. Za spolehlivé vodítko přitom považoval principy sociálního učení církve, neboť právě ty mohou poskytnout pevný základ pro hledání rovnováhy mezi technologickým pokrokem a službou společnému dobru. Zároveň zdůrazňoval, že z technologického rozvoje musí mít prospěch všichni, a nikoli jen privilegovaná menšina. Vývoj ani implementace AI podle něj v žádném případě nesmí vést k diskriminaci či marginalizaci těch nejslabších. V tomto kontextu pak bývalý papež hovořil o potřebě „digitální antropologie“, která by přesahovala rámec čistě etických otázek a dotýkala se též vzdělávání a práva. Podle papeže Františka totiž prudký technologický rozvoj vyžaduje komplexní reflexi samotných podmínek lidského života. Virtuální realita nesmí převážet nad skutečností, hranice mezi člověkem a technologií se nesmí vytratit a algoritmy nemají ohrožovat lidskou důstojnost ani potlačovat hodnoty, jako jsou soucit, milosrdenství a naděje. Kromě toho je pro odpovědný vývoj AI klíčovými též inkluзивita, transparentnost, bezpečnost a také spravedlnost. V tomto ohledu papež požadoval zřízení zvláštních institucí (nejlépe na mezinárodní úrovni), které by dohlížely na technologický pokrok a chránily společnost před jeho zneužitím – ať už v podobě manipulace voleb, šíření dezinformací, porušování soukromí či posilování autoritářských režimů. Zvláště se obával vývoje autonomních zbraňových systémů, u nichž žádal přísný a nepřetržitý dohled.

Umělá inteligence podle papeže Františka zásadně ovlivňuje ekonomiku, společenské vztahy i globální stabilitu, a proto je nezbytné nepodléhat kultuře vyřazování ani technokratickému pohledu na člověka a správu jeho věcí. S vytvořením AI nepřebírá lidstvo roli Stvořitele, která je pro křesťany rezervována pouze Bohu, nicméně obrovský tvůrčí vzmach lidského ducha a jeho mocné plody vyžadují hledání „moudrosti srdce“, tedy schopnosti vidět člo-

věka jako celek zahrnující nejen rozum a data, ale i emoce, sny a otevřenost k transcendenci. V této souvislosti papež vždy připomínal, že algoritmy nejsou neutrální a mohou vést k redukci lidského života na pouhá data. Žádný jejich výčet, byť sebekomplexnější, však nikdy nemůže postihnout plnost lidské osoby. Proto je třeba na AI pohlížet nikoliv jen jako na technologii, ale také jako na zrcadlo našeho lidství. Směřování vývoje této technologie tak závisí nejen na našich znalostech a možnostech vědy a techniky, ale také na tom, zda dokážeme spojit vědecký pokrok s odpovědností a rozpoznat, že technologie mohou být prostředkem k hlubšímu poznání našeho lidství, ovšem pouze tehdy, pokud zůstanou zasazeny do rámce lidské důstojnosti, spravedlnosti a solidarity. Aby toho bylo možné dosáhnout, je zapotřebí vzdělávání veřejnosti v oblasti AI, nastavení mezinárodních regulačních mechanismů, vytváření etických pobídek pro technologické firmy a v neposlední řadě též důkladné zkoumání dopadů AI na trh práce i soukromí jednotlivců. Odpovědnost za budoucnost umělé inteligence totiž nenesou jen technologické firmy, které ji vyvíjejí, ale též národní vlády, různé mezinárodní organizace (např. OSN) a v konečném důsledku i celá občanská společnost.

STARÁ A NOVÁ MOUDROST

Pozice papeže Františka shrnuje a na mnoha místech dále rozvíjí první oficiální církevní dokument věnující se fenoménu AI, který nese název *Antiqua et nova* a pojednává o vztahu umělé a lidské inteligence. Vydala jej na počátku roku 2025 společně dvě vatikánská dikasteria.² Nedávno vyšel jeho český překlad a lze říci, že se v současnosti jedná asi o nejkomplexnější a poměrně vyvážený text reflektující AI z konkrétní náboženské perspektivy. Je jisté, že další podobné dokumenty budou následovat, zřejmě i z provenience jiných křesťanských denominací a náboženských tradic. Umělá inteligence se totiž tak či onak dotýká všech obyvatel této planety a jako taková si přímo říká o to stát se tématem pro mezináboženský dialog.

Bude mi velmi zajímavé sledovat, jakým stylem a s jakými výsledky se takový dialog bude uskutečňovat. V každém případě je také nutné poznamenat, že v otázkách AI na svého předchůdce navazuje i současný papež Lev XIV. Ten se v prvním projevu ke kolegiu kardinálů po svém zvolení přihlásil k pokračování kurzu, který nastavil druhý vatikánský koncil, a otázky spojené s AI (zejména ty sociální) prohlásil za pevnou součást programu svého pontifikátu: „Právě proto, že se cítím povolán, abych pokračoval v této tradici, rozhodl jsem se přijmout jméno Lev XIV. Důvodů je několik, ale hlavní je ten, že papež Lev XIII. ve své historické encyklice *Rerum novarum* řešil sociální otázku v kontextu první velké průmyslové revoluce; a dnes církev nabízí všem své sociální učení, aby mohla reagovat na další průmyslovou revoluci a na vývoj umělé inteligence, které přinášejí nové výzvy pro obranu lidské důstojnosti, spravedlnosti a práce.“³

Je dobře, že různá náboženství experimentují s novými technologiemi. Ukazuje to na jejich nejen otevřenost a schopnost kreativně reagovat na celkový vývoj lidstva na naší planetě, ale i neutuchající zájem o rozvoj autentického lid-

„Algoretika“ místo okouzlení – technologie má sloužit důstojnosti, spravedlnosti a společnému dobru. (Foto © pixabay.com.)

2 Viz: https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_dff_doc_20250128_antiqua-et-nova_en.html

3 Viz: <https://www.vaticannews.va/cs/papez/news/2025-05/lev-xiv-ke-kardinalum-oddanost-ii-vatikanskemu-koncilu-a-odka.html>

ství tváří v tvář novým technologiím. Opačný postoj vede často k plochému staromilectví, které zabíjí jakýkoliv potenciál budoucího rozvoje. Sv. Pavel to vyjádřil ve svém 1. listu Tesalonickým takto: „Všecko zkoumejte, dobrého se držte; zlého se chraňte v každé podobě.“ (1 Te 5:21–22) Přidržíme-li se této zásady ve zkoumání AI jako technologie i toho, co nového přináší do našich životů a jak je proměňuje, budeme možná schopni též lépe rozlišovat mezi tím, co je pro člověka správné a prospěšné, od toho, co jej ohrožuje. Technika a technologie nestojí v žádném případě proti náboženství. Naopak, obě tyto mohutnosti jsou vzájemně se prolínající součásti vývoje světa lidí, jak to vystihl již před více než sto lety teolog Romano Guardini: „Neměli bychom se vzpírat tomu, co je nové, a snažit se zachovat jakýsi krásný svět, který musí zaniknout. Ani bychom neměli chtít budovat kdesi stranou svět nový z imaginární tvůrčí síly, která nechce mít nic společného se škodami souvisejícími s tím, co vzniká. My musíme přetvářet to, co vzniká. Můžeme tak ale učinit jen tehdy, když tomu, co vzniká, poctivě řekneme ‚ano‘, leč zároveň zůstaneme s nezkaženým srdcem citliví na všechno, co je v něm ničivé a nelidské. Naše doba je nám dána jako půda, na níž stojíme, a jako úkol, který máme splnit. [...] My totiž nepotřebujeme méně techniky, nýbrž více. Správněji řečeno, potřebujeme techniku silnější, uvážlivější, ‚lidštější‘. Více vědy, ale duchovnější, lépe utvářené. Více ekonomické a politické energie, ale úspěšnější, zralejší, zodpovědnější; energie, jež vidí člověka v souvislostech, do nichž patří. To vše bude ale možné, teprve až se živý člověk sám uplatní ve sféře objektivní přírody, až ji bude vztahovat k sobě samému a teprve tak vytvářet ‚svět‘.“⁴

BŮH, ČLOVĚK, ALGORITMUS – KDYŽ STROJE ZRCADLÍ NAŠE LIDSTVÍ

Zatímco reflexe vzájemných vztahů náboženství a nových technologií má již značnou

tradici, v případě AI stojíme teprve na počátku zkoumání jejích dopadů na člověka a jeho náboženství. Umělá inteligence totiž otevírá nové perspektivy pro porozumění člověku i světu. Díky strojovému učení, které hledá vzorce skryté v datech, dokáže AI zachytit něco z podstaty jevů, s nimiž pracuje. Stroj je sám o sobě neživý, ale díky algoritmům se jako živý jevit může. Lze proto uvažovat o analogii, v níž se stroj podobá tělu a algoritmus duši. Otázka, zda může mít stroj vědomí či dokonce duši, je proto čím dál častějším předmětem filozofických i teologických debat.

Až do nedávna byla umělá inteligence převážně záležitostí čísel a výpočtů, současné přístupy však kladou důraz na přirozený jazyk, díky němuž se komunikace člověka se strojem stává bližší dialogu. To staví do popředí kvalitativní rozměr lidského života a otevírá možnost, že interakce s AI odhalí něco nového o nás samotných. Lidé vytvářejí umělou inteligenci jako obraz svého vlastního myšlení, respektive jako obraz toho, co za své vlastní myšlení považují v návaznosti na aktuální stav poznání toho, co je lidské myšlení. Proto jsou současné jazykové modely vyvíjeny tak, aby co nejvěrněji napodobovaly lidskou schopnost tvořit text či vést rozhovor. Tím se otevírá též otázka, zda lze AI přiznat určitou formu vlastní kreativity, tj. zda dokáže vytvářet

Vzdělávání, vytváření pravidel a odvaha zkoumat nové věci – budoucnost AI je společným projektem a úkolem všech lidí. Věřících i nevěřících. (Foto © pixabay.com.)

⁴ Romano Guardini, *Dopisy od jezera Como: Nečekané inspirace Ludwiga Miese van der Rohe*, Brno: Masarykova Univerzita a Muzeum města Brna 2024, s. 100 a 102.

autentický obsah a stát se novou „tvořivou silou“ v lidském kulturním prostoru.

V této souvislosti se nabízí srovnání s biblickým příběhem z knihy Genesis, v němž Bůh tvoří inteligentního člověka ke svému obrazu a podle své podoby. Být Božím obrazem je dar, neboť i ty nejhorší lidské bytosti jsou v zásadě Božím obrazem. Tyto obrazy mohou být ovšem na hony vzdálené tomu, kým Bůh je. Je to proto, že lidé – Boží obrazy – jsou stvoření podle Boží podoby. Mohou tak být „jako Bůh“, ale také nemusí. V teologickém pohledu je připodobňování se Bohu něco, co lidé mohou a mají hledat. Je to úkol pro lidskou svobodu, tvořivost, schopnost milovat, myslet i odpouštět. O svou podobnost Bohu tedy musí svobodný Boží obraz svobodně usilovat. To ovšem nevylučuje možnost se svým svobodným rozhodnutím Boží podobě také čím dál tím víc vzdalovat. V biblickém příběhu je dobré stvoření svobodného člověka úzce spjaté s vyprávěním o jeho pádu, o hříchu a vině. Stejně tak i vše, co lidé tvoří, nese dvojí povahu: potenciál dobra i možnost zneužití. Umělá inteligence jako lidský výtvar není výjimkou – její slibná budoucnost je úzce spojena s nebezpečími, která s sebou nese. Co tedy znamená, že člověk, užívající svou svobodu a tvůrčí potenciál, vytváří AI jako „imago hominis“ – jako svůj vlastní obraz? S trochou zobecnění lze říci, že lidé vždy věděli, že jsou nejen dobří, ale také špatní, a nejčastěji obojí najednou. Tato dvojakost se promítá rovněž do všeho, co lidé tvoří.

Umělá inteligence jako lidský výtvar tedy není výjimkou. Rozdíl mezi biblickým vyprávěním o Božím stvoření a lidskými výtvarmi je tedy zásadní. Zatímco v biblickém příběhu bylo lidstvo stvořeno Bohem, o kterém křesťané věří, že je vševědoucí, AI vytvořili lidé, kteří sice znají mnoho věcí, ale mohou říci, že znají sami sebe skutečně do hloubky? Kdo může říci, že zná dokonale sebe i ostatní? Ukazuje se, že lidské výtvary jsou výsledky práce „nevědomých či nevědoucích tvůrců“. V případě AI navíc zůstává otevřenou otázkou, zda toto lidské dílo (stvoření) může potenciálně nabýt nezávislosti na svých tvůrcích, či dokonce překročit jejich vlastní tvůrčí schop-

nosti. Víme tedy, co jsme to vlastně vytvořili? Stane se AI obrazem lidstva, nebo se jím už stala? Bude někdy schopna navazovat autentické, osobní vztahy, podobně jako lidé? Rozpozná sama svou stvořenost? A uvědomí si vztah k člověku, svému stvořiteli?

Hranice mezi osobou („někým“) a strojem („něčím“) je stále zřetelná. V poslední době však začíná povážlivě blednout. Dokážeme v budoucnu ještě rozpoznat rozdíl mezi strojovou simulací a autentickým lidským vědomím? Tento problém souvisí s dosud nevyřešenou otázkou sebeuvědomění. Filozofie ani neurovědy zatím neposkytly uspokojivou teorii, která by vysvětlila, jak takové „já“ přesně vzniká. Mnozí neurologové považují vědomí za emergentní jev, vyskytující se, když biologický systém dosáhne určitého stupně své složitosti a komplexnosti. Bez jasnějšího pochopení toho, jak autentické „já“ vzniká, nelze tedy s jistotou tvrdit, že by podobné vědomí nemohlo za jistých podmínek vzniknout i v systému strojovém. Psychologie nás navíc upozorňuje, že lidská osobnost je tvořena vlastnostmi, postoji a hodnotami, které nejsou jen vrozené, ale také získané – výchovou a socializací v konkrétní kultuře. Diskuse o tzv. singularitě, tedy bodu, kdy AI dosáhne sebeuvědomění, proto zůstávají otevřené a nelze je uzavřít pouhou skepsí. Umělá inteligence tak není jen nová, fascinující technologie, ale představuje též pozvání pro všechny, kteří se chtějí znovu a hluboce zamyslet nad tím, jaké je místo člověka ve světě. Pro věřící různých vyznání a náboženství pak znamená také výzvu k zapojení se do dialogu o podstatě duchovního života a budoucnosti světových náboženství na naší planetě vůbec.

František Štěch v současné době působí jako koordinátor výzkumné skupiny pro teologii a současnou kulturu na Evangelické teologické fakultě Univerzity Karlovy. Zabývá se především fundamentální a systematickou teologií. Aktuálním předmětem jeho odborného zájmu je teologická interpretace krajiny, kyberprostoru, umělé inteligence a digitálních technologií.

Prague Pride 2025: Kde domov náš?

Karen Ercolino

Přípravy na průvod začaly už mnoho týdnů předem tvorbou duhové vlajky, která měla být nesena v průvodu. Po tři červencové neděle vedla Yustin Castillo malířské setkání od 11:45 do 12:45, tedy v čase mezi bohoslužbami POU a IUCP v Lexově kavárně v KC Unitalia. Bylo skvělé, že se zapojilo tolik lidí, včetně dětí!

V den průvodu jsme se sešli ve svých nejbarvenějších oděvech v 11:45 na Václavském náměstí a přesně v poledne jsme se spolu s ostatními vydali na cestu. Jako oficiální účastníci jsme nesli ceduli s naším jménem (Čeští unitáři v angličtině i češtině), nově pomalovanou vlajku a řadu ručně vyráběných transparentů z loňského roku. Počasí nám přálo – bylo slunečno, ale ne

příliš horko –, a tak jsme si průvod naplno užili. Kráčeli a tančili jsme po trase, obdivovali krásu historického centra Prahy, naslouchali hudbě z reproduktorů podél cesty a vychutnávali si radostnou a slavnostní atmosféru.

Cestou jsme také rozdávali pozvánky na naše nedělní bohoslužby – jako nabídku duchovního domova otevřeného všem lidem. Nedělní bohoslužba se pak nesla v du-

„Texty k hymnům byly připraveny česky i anglicky a účastníci si mohli zvolit jazyk, ve kterém chtěli zpívat.“

(Fotografie z archivu IUCP.)

chu tématu Prague Pride 2025 „Kde domov náš?“. Jako společná bohoslužba IUCP a POU probíhala dvojjazyčně – anglicky i česky – se simultánním překladem. Každý z řečníků přinesl svůj osobní pohled (viz texty kázání), celek však zdůrazňoval základní unitářské hodnoty: přijímání a uznání každého člověka, důstojnosti a hodnoty všech lidí právě takových, jací jsou. Úvodní slova připomněla, že všichni neseme „Touhu po místě sounáležitosti a péče“ (A Place of Belonging and Caring) – v prostoru, který neurčuje jedinou správnou podobu lásky, víry či zbožnosti. Zapálení kalicha pak zdůraznilo, že ačkoli byli mnozí lidé pro svou odlišnost zesměšňováni nebo odsouváni na okraj, my jako unitáři vítáme všechny duchovní hledače.

Na vedení bohoslužby se podílelo celkem sedm členů POU a IUCP. V každé její části jsme se snažili být co nejvíce otevření a zahrnující – včetně písní. Texty k hymnům byly připraveny česky i anglicky a účastníci si mohli zvolit jazyk, ve kterém chtěli zpívat. Mohlo by se zdát, že to povede k chaosu a nelibozvučnosti, ale ve skutečnosti to fungovalo překvapivě dobře. Stalo se to krásným obrazem toho, jak snadné je být otevřený – a jak bohatý a inspirující může být výsledek.

Obce IUCP a POU se účastní festivalu Prague Pride už přibližně sedm let – s výjimkou období covidu, kdy se průvod ani festival nekonaly. Od jejich obnovení se čeští unitáři zapojují každoročně. Ale proč vlastně? Proč je důležité tuto akci podporovat a proč jsme my, kdo se jí účastní, tak zapálení?

Odpověď dávají naše unitářské principy. Tím nejzákladnějším je princip č. 2:

TOLERANCE A POROZUMĚNÍ DRUHÝM

Upřednostňujeme takovou formu tolerance, která se snaží druhým porozumět, pochopit je a nechat se jejich názory obohatit. Tento postoj neuplatňujeme jen uvnitř náboženské společnosti, ale i mimo ni. Na základě toho respektujeme každý názor, který vede ke kladným životním hodnotám.

Festival Prague Pride, který během jednoho týdne nabídne přes 200 akcí, je jedinečnou

příležitostí dozvědět se více o LGBTQI+ komunitě v České republice. Už samotné poznávání jejich radostí a zápasů, jedinečných pohledů a výzev je prvním krokem k bourání bariér, které mohou bránit přijetí této – pro některé možná dosud málo známé – skupiny lidí. Jako unitáři věříme, že je důležité aktivně vyhledávat takové poznávání, abychom mohli zpochybovat vlastní předsudky – a nakonec i předsudky druhých.

S tím souvisejí i principy č. 5 a 6:

SOUCÍTĚNÍ, ROVNOST A SPRAVEDLNOST V MEZILIDSKÝCH VZTAZÍCH

Láska k bližnímu předpokládá soucítění, rovnost a spravedlnost, které vedou k tomu, abychom se otevírali druhým i světu. Svědomí je nám pak vodítkem při našich konkrétních životních rozhodnutích.

RESPEKTOVÁNÍ HODNOTY A DŮSTOJNOSTI KAŽDÉHO ČLOVĚKA

Každý člověk je neopakovatelnou bytostí a potřebuje žít tak, aby byla zachována jeho lidská důstojnost. Nikdo nesmí být diskriminován pro svou víru, rasu, národnost, věk, pohlaví, sexuální orientaci, politické přesvědčení či cokoli jiného.

Tolerance a porozumění jsou základními východiský; na ně navazuje rozšiřování rovnosti, spravedlnosti, úcty a důstojnosti. Veřejná účast na festivalu Prague Pride je pro nás unitáře způsobem, jak jasně vyjádřit podporu rovným právům pro skupinu lidí, jimž v této zemi – i jinde ve světě – nejsou všechna právní práva přiznávána. Jak upozorňují organizátoři festivalu na svých stránkách, i když Česká republika v posledních letech učinila pokroky v oblasti LGBTQI+ práv, současně sílí hrozba nacionalismu, dezinformací a propagandy, jejichž cílem je mimo jiné marginalizace LGBTQI+ komunity ve snaze získat politickou moc. Unitáři mají dlouhou tradici v obhajobě práv utlačovaných – i proto, že sami v naší historii zažívali útlak kvůli tomu, že byli autentičtí a věrní sobě.

Nakonec nás k jednání podle našich přesvědčení vybízí i princip č. 7:

POMOC DRUHÝM A SOCIÁLNÍ ODPOVĚDNOST

Nedílnou součástí naší duchovní cesty je pomoc druhým. Služba bližním je praktickou zkouškou našeho duchovního života. Proto podporujeme všechny snahy o sociální spravedlnost v místním i celosvětovém měřítku.

Účast na festivalu a pochod v duhovém průvodu jsou pro nás způsobem, jak aktivně, veřejně a jednoznačně vyjádřit naše hodnoty. A navíc – festival i průvod jsou radostnou a povznášející událostí. Jak krásný způsob, jak své hodnoty skutečně žít!

Letošní téma „Kde domov můj?“ silně rezonovalo s našimi řečníky z mnoha důvodů, jak je patrné z jejich textů. Domov je samozřejmě konkrétní místo – země, město, budova. Ale domov je také abstraktní pojem zahrnující sounáležitost, bezpečí, rodinu a společenství. Naši řečníci to dokázali velmi dobře ilustrovat. Je však třeba si připomínat, že otázka „Kde je můj domov?“ není jen abstraktní, ale může být i existenciální krizí. Členové LGBTQI+ komunity po celém světě nemusí mít vítající domov, bezpečné místo, kde mohou prostě existovat. Někdy je to důsledkem represivních či diskriminačních zákonů, někdy postojů společnosti, jindy vyloučení z vlastní rodiny. Výzkumy z mnoha zemí ukazují, že LGBTQI+ mládež se ocitá bez domova v nepoměrně větší míře – často proto, že byla odmítnuta vlastními, netolerantními rodiči.

Účast na průvodu a uspořádání „Pride“ bohoslužby je možná jen malým aktem solidarity. Doufáme však, že nejen pomůže naší komunitě růst v porozumění zásadní společenské otázky, ale také posílí – byť drobným dílem – snahy o budování spravedlivější a otevřenější společnosti. Připojte se k nám příští rok! Průvod se uskuteční 8. srpna 2026 – a my doufáme, že nás bude ještě více.

Nyní bych se ráda podělila o jednotlivá kázání našich řečníků, která se snaží odpovídat na otázku bez hranic, totiž „Kde domov náš?“:

PAVEL

„Mami, jedu domů,“ zpíval Ozzy Osbourne ve své slavné písni, kterou naposledy zazpíval dva týdny předtím, než nás navždy opustil. Pokud známe její hluboký a dojemný text, rozumíme tomu, že ačkoli je domov v naší představě obvykle útočištěm, nemusí tomu tak být vždy. Stejně jako se Ozzy vracel na místo, kde to pro něj často nebylo snadné, i mnozí další mají podobnou zkušenost.

Domov, výchozí bod našich životů, nemusí být pro každého bezpečným přístavem – ať už pro děti, nebo pro dospělé. Možná máme to štěstí, že vyrůstáme v teplém a láskyplném domově, kde se cítíme v bezpečí, pochopení a milováni. Ale mnoho lidí takové štěstí nemá. Je nemálo těch, kdo o bezpečný domov přišli nebo ho nikdy ani neměli. Jejich životní začátek je zatížen traumatem, nepochopením a násilím.

Já sám jsem měl a mám to štěstí, že domov mám, že vím, kde je můj domov. Přesto když se ohlédnu zpět, ne vždy jsem byl dost vděčný, ne vždy jsem byl dost pokorný tváří v tvář štěstí, které mě doma obklopovalo.

Ti z nás, kdo mají domov jako útočiště, mají kotvu, která jim pomáhá přežít bouře a těžké časy. Mnozí ji ale nemají. „Times gone by seem to be / You could have been a better friend to me / Mama, I’m coming home,“ zpíval Ozzy.

Doufejme, že bude přibývat těch, kdo mají místo, kam se mohou vrátit – i když je to někdy nejisté.

KAREN

Před třiceti lety, téměř na den přesně, jsem přijela do České republiky. Tehdy jsem vůbec netušila, že tu zůstanu třicet let. Myslela jsem, že tu pobudu pár let, pak možná zamířím do jiné mezinárodní školy někde jinde ve světě, možná do dvou, a nakonec se vrátím domů. Tehdy jsem přesně věděla, kde je můj domov – Quakertown, Pensylvánie, USA. (Ano, opravdu se to město jmenuje Quakertown.)

Quakertown je místo, kde jsem vyrostla já, moje sestra, kde vyrůstala moje maminka i babička. Členy rodiny jsme měli i jinde, ale ti se odstěhovali. Quakertown byl výchozím bodem, domovem, kam se, jak se doufalo, jednoho dne vrátí.

Moje babička byla zdravotní sestra a dědeček pracoval v bance – znali v Quakertownu každého. Mohla jsem ukázat téměř na jakýkoli dům a oni mi řekli, kdo v něm žije, kdo tam bydlel dřív a kdo ještě před nimi. Quakertown byl můj celý svět a já ho milovala. Jezdila jsem na kole po všech ulicích, prozkoumávala každou uličku, parky, lesy, hřiště. Věděla jsem, kde bydlí moji přátelé, přátelé mé mámy, přátelé mých prarodičů, můj doktor, moji učitelé, náš farář. Nebylo v mém srdci žádných pochyb, že tohle je můj domov, místo, odkud pocházím a kam patřím.

A pak jsem se odstěhovala. Nejdřív na vysokou školu, potom do Miami, kde jsem sedm let žila a pracovala. Ale po celou tu dobu byl Quakertown stále domovem. Jezdila jsem tam každé Vánoce, každý Den díkůvzdání, každé léto. Jezdila jsem domů.

A když jsem poprvé přijela sem, platilo to pořád. Na Vánoce domů, v létě domů. Když se mě lidé ptali, kde je můj domov, odpovídala jsem bez váhání: „Quakertown.“

Jenže pak jsem potkala jednoho Čecha, založili jsme rodinu, roky plynuly a odpověď na otázku „Kde je tvůj domov?“ se stávala složitější. „No, mám domov tady, ale pocházím z Quakertownu,“ říkala jsem. Každé léto jsme jezdili s dětmi za mojí rodinou do Quakertownu a já měla pořád pocit, že jedu domů. A když jsem tam byla, cítila jsem se jako doma. Mohla jsem se uvolnit – všemu jsem rozuměla a věděla, kde co je a jak se co zařizuje. Čeština a česká kultura pro mě stále byly cizí, i jednoduché úkoly jako návštěva pošty byly plné nejistoty a tady jsem se necítila doma, i když bylo jasné, že hned tak neodejdu. I když jsem tu měla dům, rodinu, přátele.

A pak jedno léto – nepamatuju si přesně kdy, možná tak před patnácti lety – jsme se vrátili z prázdnin v Quakertownu. Přistáli jsme v Praze a já cítila, jak se uvolňuji, a uvědomila jsem si, že mi běží hlavou: „Je tak dobré být doma.“

Jak se vlastně místo stane domovem? Jak přijdeme k tomu, že cítíme, že tam patříme?

Myslím, že v mém případě k tomu přispěly dvě věci. Jednou z nich je tato komunita unitářů. Přiznávám, že jsem se tu necítila hned jako doma. Nebylo snadné lidi poznat – dodnes si

nejsem vždy jistá svými jazykovými schopnostmi, a před patnácti lety, když jsem začínala, už vůbec ne, a navíc jsem od přírody trochu plachá. Chvilí mi trvalo, než jsem se osmělila k rozhovorům a navazování vztahů. Ale bohoslužby se mnou rezonovaly. Tolikrát jsem měla pocit, že Petr mluví přímo ke mně, že říká věci, které jsem v tu chvíli potřebovala slyšet, a pomáhal mi vyjasnit si myšlenky a přesvědčení. A také jsem byla od začátku zvána k aktivnímu zapojení – a zapojila jsem se. Zde jsem našla klíč k pocitu domova: komunitu podobně smýšlejících lidí, kteří mě přijali takovou, jaká jsem. Na tomto místě jsem cítila, že sem patřím.

Druhou věcí bylo, že jsem začala potkávat známé lidi skoro všude, kam jsem šla. To se mi stává pořád. „Praha je vesnice,“ říkají Pražané, když to zmiňují. Ale v určitém okamžiku jsem – stejně jako kdysi v Quakertownu – začala vídat známé tváře na každém kroku. Jednou jsem potkala Květu cestou k zubari v Dejvicích. Jeden bývalý soused byl nějakou dobu řidičem naší autobusové linky. Seděla jsem na svatbě u stolu s kamarádkou Jany Tiché, Barbarou. Každý hudebník, kterého potkám, zná mého

Jako unitáři věříme, že je důležité aktivně vyhledávat takové poznávání, abychom mohli zpochybňovat vlastní předsudky – a nakonec i předsudky druhých. (Fotografie z archivu IUCP.)

manžela. A stejně jako moje babička dokážu ukázat na spoustu míst a říct, co tam bylo nebo kdo tam bydlel. Samozřejmě, Praha je mnohem větší než Quakertown a znám jen malou část. Ale pokaždé, když se to stalo, jako by se přede mnou objevila neviditelná nit, která mě k tomu místu přivázala. A v určité chvíli se tyto nitě propletly tak pevně, že jsem cítila, že sem opravdu patřím.

Několik let jsem se trápila otázkou, kde je můj domov. Mohu si vůbec nárokovat Českou republiku jako domov, když nejsem Česka? Když neznám jazyk a kulturu tak jako rodilý Čech? Mohu si vůbec nárokovat Quakertown, když jsem tam celé dekády nežila? Když tam už nikdo z mé rodiny nebydlí? Když tam přijedu a nikoho neznám?

Ale už se tím netrápím. Dnes si myslím, že otázka „Kde je můj domov?“ je vlastně položena špatně. Naznačuje, že odpověď je konkrétní místo – a že existuje jen jedna odpověď. Ale já bych dnes, právě na tuto „Pride“ neděli, chtěla navrhnout, že odpověď není „rovná“ ani jednoznačná. Může jich být víc a celý ten pojem je mnohem tekutější, než si myslíme.

Protože domov je místo v mém srdci, utkané z neviditelných pout přijetí a lásky. Je to tam, kde je moje rodina, moji přátelé a moji blízcí – na všech místech, kde oni jsou, po celém světě.

SOŇA

Každé dítě, každý člověk potřebuje mít naplněné své základní potřeby – mít domov, kde zažívá sounáležitost (například být s blízkými u jednoho stolu, smát se a žertovat), pocit bezpečí a přijetí – takového, jaký je, i se všemi odlišnostmi. Potřebuje cítit, že je „v pořádku“, zakoušet nepodmíněnou lásku v prostředí, v němž mu rodiče a průvodci dovolí růst a být tvůrčí.

Já sama jsem to jako dítě spíše nezažila – výchova byla podmiňující, musela jsem být hodná holčička bez vlastního názoru, protože „správně“ bylo to, co říkali rodiče, zkušenější, jimž jsem věřila. Teprve teď, při terapiích, zjišťuji, že to nebylo zalité sluncem. Byly tu časté drobné manipulace, výchova podmínkami,

nedodržování slova, neautenticita rodičů, kteří řešili své problémy a byli často emočně nepřítomní. To mě uvádělo do zmatku. Přílišná kritika a peskování ve mně vyvolávaly pocit, že nejsem „správně“. Nerozuměla jsem jejich hádkám, které mi byly nepříjemné. Neuměli mě přijímat s mojí citlivostí, jinakostí, přemýšlivostí a nepraktičností. Vše to ve mně vytvářelo silný pocit nejistoty, až odpojení od sebe samé a od vlastního těla – protože všechno vždy věděl lépe někdo jiný a řídil můj život. Toužila jsem po obyčejném objetí, po vyjádření souznění, po ujištění, že jsem jako dítě „v pořádku“.

Nedopadlo to se mnou špatně – nesešla jsem z cesty. Během studií jsem hodně cestovala, poznávala svět, setkávala se s novými lidmi. Časem jsem pochopila, že rodiče dělali, co mohli – často z lásky. Neuvědomovali si, co to se mnou dělá, nevěděli, co prožívám. Odpustila jsem jim a dnes cítím vděčnost, že jsem na tomto světě a že mohu být „tady a teď“ s vámi, na tomto shromáždění.

Ráda bych vám také krátce vyprávěla příběh svého bratrance, který byl jiný – ale jinak než já. Trávili jsme spolu hodně prázdninových dnů v partě dětí na chatě poblíž Plzně, tak do mých dvanácti a jeho čtrnácti let. Chodili jsme na stejnou základní školu, bydleli jsme nedaleko. Babička nám říkala „milenci z bedny“.

V osmnácti mi řekl, že je gay. Že chodí na holotropní dýchání, kde se mu třeba vybavil vlastní porod. Že byl v Praze na sexuologických testech. Že má partnera asi od šestnácti let, kdy skončil vojenskou školu a pobyt na internátu. Tehdy mi psal dopisy, jako bych byla jeho dívka. Moje dcera je objevila asi před rokem, když se doma nudila a zvědavost jí nedala, aby neotevřela krabici s dopisy. Možná už tehdy cítil, že ho přitahují muži, nebo prostě chtěl mít také slečnu jako spolužáci, nebo dokázat, že má mezi dívkami svou lásku.

Byla jsem v šoku. Už pár měsíců předtím se mě kamarádka ptala, zda není gay – připadalo jí zvláštní, že pomáhá s přestavbou bytu synovi její kamarádky, který gay byl. Tehdy jsem to odmítla, nevěděla jsem

to a celé téma bylo navíc spíše tabu a něco neznámého.

Bratranec mi vyprávěl, jak v šestnácti letech doma ležel v úzkosti, schoulený do klubíčka. Má úžasnou mámu – ta hned věděla, že se něco děje, a dovtípila se. Byla to pro něj velká úleva. Jeho táta to ale tehdy neunesl, křičel na něj, ať doma nechodí v tenkých tričkách „jako buzerant“. Je pravda, že hezky vyšíval, závodně tancoval a měl na chlapce neobvyklé koníčky.

Kolem roku 2000 obdržela jeho máma část dědictví po bezdětné tetě, která emigrovala po 2. světové válce do USA. První věc, kterou udělala, byla, že mu koupila malou garsonku, kam se nastěhoval se svým přítelem. Žili ve své sociální bublině s několika dalšími gay páry z celé ČR a jezdili na tzv. „buzi víkendy“. První se konal v Berlíně, kde jsem tehdy rok studovala. Pozvala jsem je a ubytovala u sebe. Už si to moc nepamatuji, ale byla s nimi velká legrace.

V roce 2006 zemřel tatínek jeho přítele a oběma se naskytla možnost přestavět jeho dům a vybudovat bezbariérový „vejminek“ pro přítelovu maminku, která byla už na vozíku. Dnes bratranec šťastně žije se svým partnerem v krásně zrekonstruovaném domě se zahradou a designovým interiérem.

Objevil se i v dokumentu České televize v době, kdy se s lesbickými kamarádkami dohodl, že poskytne sperma do injekční stříkačky jedné z nich. Tyto ženy spolu už tehdy vychovávaly dvě děti, každé od jiného muže, a chtěly mít ještě jedno. Brzy se zadařilo a bratranec má nyní devítiletou dceru, kterou vídá o víkendech. Žije v registrovaném partnerství – měl svatbu na plzeňské radnici. Má dceru, i když není uveden v rodném listě jako otec. S partnerem je už přes třicet let. Vlastně příběh s happy endem. A možná i díky podobným zkušenostem se svou odlišností máme k sobě dodnes blízko.

YUSTIN

Když se s někým potkám poprvé, je tu jedna otázka, která skoro vždy zazní:

„Odkud jsi?“

„Kde je tvůj domov?“

Pro mnohé je to snadná otázka.

Ale pro některé z nás... je to složitější.

Naše okolnosti – naše příběhy – se ne vždy dají úhledně zařadit do škatulek.

Někteří z nás museli opustit svou zemi. Opustit své rodiny.

Zanechat za sebou všechno, co bylo známé.

Ne z vlastní volby – ale z nutnosti.

Já jsem odešla z Guatemaly, když mi bylo dvanáct let.

Kdybyste se mě tehdy zeptali: „Kde je tvůj domov?“,

odpověděla bych bez váhání: Guatemala.

Tam jsem se narodila.

Tam žila moje rodina.

Tam jsem patřila –

než nás rozdělila dlouhá a násilná občanská válka.

Než mě poslali pryč, na bezpečnější místo,

kde můj život nebyl neustále v ohrožení.

Kde mi bylo dovoleno zakusit něco nového.

Ale i v tom novém, pokojném místě...

jsem se často cítila ztracená.

A kdykoli se to stalo, vracela jsem se –

ne tělem, ale v paměti.

Představovala jsem si, že jsem zpět v Guatemale,

Počasí nám přálo – bylo slunečno, ale ne příliš horko – a tak jsme si průvod naplno užili.
(Fotografie z archivu IUCP.)

Protože domov
je místo v mém
srdci, utkané
z neviditelných pout
přijetí a lásky.
(Foto © pixabay.
com.)

obklopená divokou, dechberoucí krásou
té země.

Viděla jsem jezero Atitlán –
chladné, sopečné, živé.

Když jsem byla uvnitř přetížená,
zavřela jsem oči...

a v duchu jsem vstoupila do vody.

Nejprve nohama – dotýkajícíma se hlad-
kých kamenů na dně.

Pak tělem – vítajícím tichý, chladivý dotek
jezera.

A jak jsem šla hlouběji a hlouběji,
voda mě obklopovala –
uklidňovala, tišila, objímala.

Až jsem nakonec byla celá ponořená.

A cítila jsem její náruč – bezpečnou.

Stala jsem se vodou: jemnou, plynulou,
nekladoucí odpor životu.

A v tom okamžiku

veškeré napětí ve mně roztálo v klidnou
tekutost.

V tom jezeře... v mé paměti... v mém
duchu –

tam byl můj domov.

Ne místo.

Ale pocit: bezpečí, klidu, sounáležitosti.

Časem však obrazy, kterých jsem se tak
pevně držela –

vody, země, domova, který jsem opus-
tila –

začaly měknout, rozplývat se.

A potřeba držet se jednoho místa,
jediné verze „domova“...

už nebyla nutná.

Místo toho jsem se naučila být v klidu.
Naslouchat.

A v té tichosti jsem objevila něco neče-
kaného:

Že samotný život mě podpírá – právě
tady, právě teď.

Už nemusím myslet na jezero, abych cí-
tila klid.

Ted' se prostě spojím se svým dechem –
a přichází měkkost.

A v tom dechu nacházím přítomnost.

Nacházím mír.

Nacházím domov.

Pochopila jsem, že mé tělo je posvátné
místo.

Je mým domovem.

Mohu se v něm ukotvit.

Uklidnit se.

Patřit sama sobě.

Protože ať už půjdu kamkoli...

ať se svět kolem mě mění jakkoli...

tento dech,

toto tělo,

tato bytost –

to je místo, kam skutečně patřím.

Dvě šárecké studánky

Matěj Čihák

Šárecko-lysolajské údolí je pro mě víc než jen hezký lesopark a pozoruhodný biotop na okraji Prahy, kam se mohu jít „rekreovat“, tedy vlastně „znovustvořit“. Je to skutečný chrám přírody, spjatý s mým tělem i s mojí duší. Více než tři desetiletí, tedy celý svůj život, jsem prožil v jeho těsné blízkosti.

Ovčí studánka se nachází kousek od Kozákovy skály v Divoké Šárce. (Všechny fotografie převzaty z estudanky.eu.)

Ať již jsem do Šárky chodil z Liboce, z Veleslavína, z Dejvic nebo z Ruzyně, vždy tvořil jakousi „zelenou páteř“ podél čtvrtí, v nichž jsem bydlel a objevoval svět. Vždy byl jakýmsi alternativním prostorem nebo druhou dimenzí městských ulic, zástavby a rušné Evropské třídy, které se táhnou v jeho bezprostředním sousedství. Přál bych si, aby jednoho vzdáleného dne mohl být popel, který zbude z mého těla, rozptýlen v tomto úžasném přírodním (a zároveň mému rodnému městu blízkém) svatostánku.

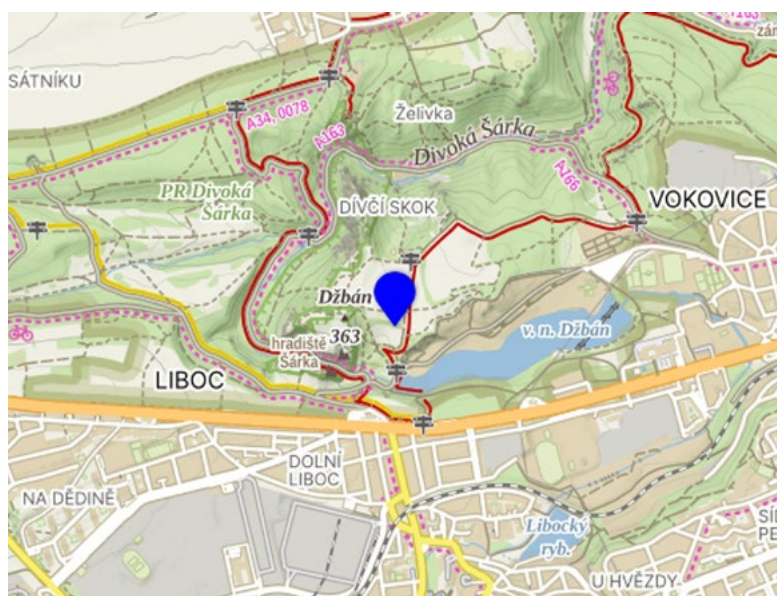
Popsat pokud ne kompletní, tak alespoň dostačující charakteristiku a historii šárecko-lysolajského údolí by byl pro mě nad lidský úkol. A pro čtenáře by byl zřejmě nad lidský úkol ji číst. Namísto podrobného popisu pozoruhodné historie nebo vzácné fauny a flóry či namísto pokusu popsat všechna mně známá a milá, zajímavá a „silová“ místa se raději zaměřím pouze na dvě, která jsou pro mě

v posledních letech obzvláště důležitá a která spojuje jedna zásadní charakteristika – jedná se o malé vodní prameny, studánky.

OVČÍ STUDÁNKA

Ovčí studánka se nachází nedaleko od Kozákovy skály v Divoké Šárce, tedy zhruba v místech, která se kdysi nacházela těsně za valy bývalého slovanského (a původně ještě staršího) hradiště. Dnes se nachází v půvabném, divoce zarostlém remízku mezi dvěma loukami. Jelikož v Divoké Šárce je za účelem regulace vegetace využívána pastva ovcí a koz, pasou se někdy na loukách ovce. Ovčí studánka dostala své jméno právě díky nim.

Příběh Ovčí studánky ovšem začal pochmurně. O vodním prameni v místě remízku dlouho nikdo nevěděl. Původně zde byla ilegální skládka zarostlá vegetací. V místě přespávali lidé bez domova. Při úklidu byla nalezena

Mapa s polohou
Ovčí studánky.

vodní „louže“, o které se později zjistilo, že je vodním pramenem. V roce 2007 proběhla celková úprava místa. Byla vybudována betonová skruž, která studánku stabilizovala. Nad skruží se nachází šestiboká dřevěná stříška s kovovými dvířky. Nedaleko se prý kdysi nacházela studánka se jménem Hradištní, ale ta podle údajů Národního registru pramenů a studánek již zanikla.

Voda ze studánky bohužel není pro člověka pitná. Obsahuje až dvojnásobné množství arzenu oproti povolenému limitu. Je to zřejmě způsobeno chemismem šareckých břidlic, které tvoří geologické podloží místa. Národní registr pramenů a studánek definuje využitelnost studánky lakonicky: „sotva pro zvěř“.

Několik metrů od studánky, na pomezí louky a remízku, vytvořilo ekologické hnutí Brontosaurus malé jezírko, ze kterého můžou pít nejen ovce a kozy, ale také ptáci a divoce žijící zvěř. Jezírko se zároveň stalo oázou života pro drobné vodní živočichy, například úžasné

vodoměrky.¹ Stejně tak se stává, zejména v teplých letních měsících, domovem amorfních zelenajících se kolonií života – sinic.

Zlomovým momentem v historii Ovčí studánky byl podzim 2013. Tehdy studánku adoptovala Česká pohanská společnost. Že si vzala Ovčí studánku do péče právě pohanská společnost není překvapující vzhledem k její těsné blízkosti k bývalému slovanskému hradišti. „Naším cílem je nejenom pečovat o čistotu a technický stav studánky a jejího okolí, ale i vytvořit zde pohanům blízké místo pro rozjímání, meditace, oslavy a spojení s krajinou,“ říká ČPS na svém webu. Společnost o studánku a její okolí pravidelně pečuje, uklízí prostor remízku, seká trávu atp.

U malého jezírka byla pohany rovněž vztyčena kamenná stěla s obrazem ženské bytosti s rozevlátými vlasy. Jde o vílu Voděnku, která je od té doby patronkou jezírka i celého posvátného prostoru kolem Ovčí studánky. Na keřích nad kamennou stélou víly Voděňky

¹ Je možné, že ve skutečnosti jde o plošnici bruslařku, která bývá s vodoměrkou často zaměňována. Bohužel moje znalosti entomologie nesahají tak hluboko, abych to dokázal při psaní tohoto článku určit s jistotou. Přidřím se tedy své v dětství naučené taxonomii a zůstanu u toho, že každá bytost s dlouhými nožkami, která klouže po vodní hladině, je „vodoměrka“.

Pramen Korek
v oblasti Horní
Šárky.

bývají zavěšené drobné pytlíčky s obětinami a malé lapače snů. Občas můžeme najít různé dary od návštěvníků na stéle nebo v jejím těsném okolí. Prostor Ovčí studánky tak podává neklamné svědectví, že je skutečným místem duchovního života a uctívání.

O studánce jsem se dozvěděl od kamarádky, která je aktivní členkou ČPS. Od té doby Ovčí studánku navštěvuji. Mám to z domova zhruba dva kilometry. Prostor kolem Ovčí studánky, jezírka s vilou Voděnkou a celého remízku se pro mě stal jakýmsi svatostánkem uvnitř přírodního chrámu Divoké Šárky. Rád zde posedím či postojím, ztiším se, pomodlím se nebo po místě jen bloumám a prohlížím si ho. Zjistil jsem, že časně z jara, když zima teprve dochází, se v místě objeví spousta nepořádku, který tam zanechali lidé, kteří posvátnou povahu prostoru nevnímají. Letos jsem místo i trochu poklidil – nicméně kvůli omezené kapacitě jednoho člověka se mi nepodařilo odnést vše.

Pokud byste také chtěli Ovčí studánku navštívit, nejlepší cestou je dojet na zastávku Divoká Šárka a poté se vydat pěšky, nejlépe podle mapy nebo GPS. Česká pohanská společnost prosí poutníky, kteří mají záměr v prostoru studánky provést rituál, aby nerozdělávali oheň,

obětovali pouze materiály, které se v přírodě přirozeně rozloží, uklidili po sobě a chovali se k místu s úctou. Nelze zcela vyloučit, že v době, kdy se ke studánce vydáte, bude zrovna v místě probíhat pastva ovcí a koz. Prostor tedy může být krátkodobě nepřístupný (nebo hůře přístupný) kvůli elektrickému ohradníku a přítomnosti stád. I to se může stát.

KOREK

Vodní pramen jménem Korek lze najít neda-leko stejnojmenné zastávky v oblasti zvané Horní Šárka. Záměrně říkám „lze najít“ – pramen opravdu najít lze, ale může to být docela výzva, a to i když s sebou máte mapu. Leží totiž ve svahu pokrytém porostem, místy dosti bahnitým až bažinatým. Místo jako by mělo specifickou magii, jejíž součástí je schopnost ukrývat pramen Korek. I navzdory tomu, že jsem u něj byl už několikrát, téměř vždy opět bloudím a hledám, kde přesně se vlastně nachází. Místo v tomto ohledu trochu připomíná Zónu z psychologického sci-fi filmu Andreje Tarkovského *Stalker* (1979).

Korek se nachází ve svahu u silnice protínající Šárecké údolí, zhruba mezi Jenerálkou, Hanspaulkou a Červeným vrchem. V porovnání

s Ovčí studánkou je pramen Korek pro mě trochu víc „z ruky“. Stejně tak pro lidi, kteří znají z Šáreckého údolí pouze Divokou Šárku, Kozákovu skálu a koupaliště Džbán, může být – na rozdíl od Ovčí studánky – trochu složitější Korek najít. Možná právě jeho určitá skrytost (a dokonce schopnost se záměrně skrývat, jak mi to někdy připadá) je tím, co přidává Korku zvláštní půvab.

Kromě terénu zaujme i jméno celého místa. Odkazuje na bývalou korkovou továrnu, která se nacházela v bezprostřední blízkosti pramene i autobusové zastávky. Nyní jsou v místech bývalé korkovny již jen moderní rodinné domky. Současná, kameny vystlaná podoba pramene Korek, který se nachází pod starou bezinkou, pochází z roku 2019. Kromě bezinky je okolí Korku porostlé především statnými akáty.

Nejpozoruhodnější věcí na Korku je mimořádně vysoký výskyt železitých prvků. Obsahy iontů železa a manganu překračují stanovený limit až čtyřicetinasobně. Jsou zcela přírodního původu, pochází tedy opravdu z hlubin místních hornin. Přítomnost železa zbarvuje dno pramene a kameny odtokového koryta, které odvádí vodu směrem dolů do prostoru bahnitých tůní pod pramenem, do jasně sytě oranžové barvy. Jako by vše bylo rezavé. Návštěva Korku je opravdu estetický zážitek.

Je ovšem třeba varovat – stejně jako u Ovčí studánky, ani voda z Korku není pitná. V případě pramene Korek byla totiž naměřena přítomnost bakterií *E. coli* a dalších bakterií, které zřejmě prosakují do vody z kanalizace a činí ji tak potenciálně vysoce infekční. Voda z Korku je tedy vhodná na dívání a prodlévání v blízkosti, nikoli na pití. Nedoporučoval bych pro jistotu ani „mytí“ rukou a obličeje.

Na rozdíl od Ovčí studánky, kterou si adoptovala Česká pohanská společnost, se Korku zatím nikdo neujal. Pokud byste měli případně touhu to změnit a ujmout se tajuplného pramínku na okraji Prahy, více informací lze zjistit na webu Národního registru pramenů a studánek.²

Pokud byste zatoužili Korek navštívit, dojeďte autobusem na stejnojmennou zastávku.

Poté se vydejte do zalesněného svahu směrem na jih (jihovýchod) od silnice. Vzhledem k bahnitému terénu doporučuji pevnou obuv a kalhoty, u kterých vám nevadí, když se ten den zašpiní.

SUBJEKTIVITA STUDÁNKY

Celý Přírodní park Šárka-Lysolaje obsahuje mnohem více studánek a jiných pozoruhodných přírodních míst. Je to skutečný chrám přírody v těsné blízkosti města. Vybral jsem dvě místa, která patří mezi má obzvláště oblíbená, a zároveň se domnívám, že mohou být zajímavá i pro čtenáře.

Obě mají svou svébytnou magii, duchovní dimenzi a svébytný *genius loci*. Obě jsou zároveň nerozlučně a velmi zřetelně spjata s lidskou činností v krajině. Obě jsou reprezentanty vodního živlu, který je mi mimořádně blízký. Voda je naprostým předpokladem života na Zemi. Tvoří více než polovinu objemu našich těl.

Malá studánka či vodní pramínek má v sobě určitý prvek nevinnosti, ale zároveň si vydobývá své malé místočko v krajině s přesvědčivou a neústupnou samozřejmostí. Pokud něco na studánkách shledávám obzvláště zázračným, je to především jejich schopnost vytvářet specifický prostor kolem sebe. Studánka pro mě není jen o studánce, ale i o tom, co je (nebo není) kolem ní. Bezprostředně utváří své nejbližší okolí a zároveň je vsazena do širšího rámce krajiny.

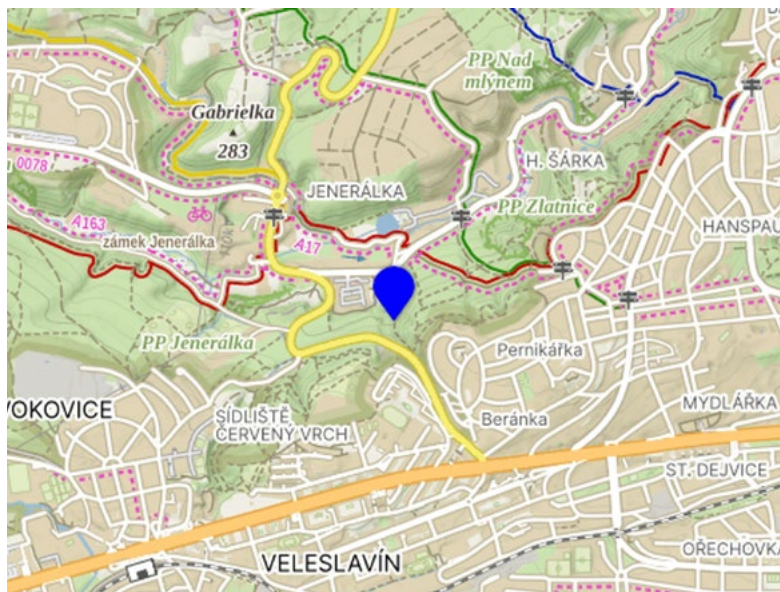
Za povšimnutí stojí i cesta, kterou k studánce musíme jít, kterou si na nás – chceme-li se s ní setkat – takřkajíc přímo vynucuje. Jde se k ní snadno, nebo to vyžaduje námahu? Kráčíme k ní převážně lidskou zástavbou, krajinou kultivovanou člověkem, nebo divoce působící přírodou?

Neméně zajímavé se mi jeví i to, jakým způsobem studánka působí na lidi. Koho přilákala a proč? Jsou v jejím bezprostředním okolí stopy po lidské činnosti? Je studánka spjata s nějakou duchovní tradicí – křesťanskou (obrázek Panny Marie), předkřesťanskou (víla Voděnka)? Nebo stojí „jen tak“, bez symbolického oděvu, v nahé kráse své přírodní přirozenosti?

Německý ekofilozof a biolog Andreas Weber říká, že i strom má své „já“. To se zdá jako

2 <https://www.estudanky.eu/zachranme-studanky>

Mapa s polohou
pramene Korek.

poměrně srozumitelné, pokud přistoupíme na Weberovo pochopení „já“ jako vnitřní živosti a schopnosti se měnit, vyvíjet a – především – vstupovat do interakce se svým okolím. Že jsou rostliny v nějakém smyslu živé, o tom asi málokdo pochybuje. Ale co voda? Můžeme připustit odvážnou teorii, že i studánka může mít své „já“? Jistě je to jiné „já“, než jaké má člověk – a také, než jaké má pes a jaké má strom. Přesto se nedokážu ubránit pocitu, že i místo, jakým je studánka, má svoji subjektivitu. Její vyvěrání, případně bubláni a tečení, její „prostorovnost“ a její nepopíratelná poetičnost mají v sobě esenci živosti. Zdá se mi tedy, že i studánka má své „já“. Návštěva studánky tedy není jenom výletem, ale je i setkáním. Místo je naší návštěvou proměněno (byť třeba vnějším pohledem nepostřehnutelně) a stejně tak my jsme proměnění setkáním s ním.

„Když usnou lesy hluboké
a kolem ticho jest,
tu nebesa i studánka
jsou plny zlatých hvězd.“
(Josef Václav Sládek)³

ZDROJE A ODKAZY:

Národní registr pramenů a studánek: <https://www.estudanky.eu/>

Pražská příroda – Studánky dle katastru: <https://www.praha-priroda.cz/vodni-plochy-a-potoky/studanky-dle-katastru/>

Česká pohanská společnost – patronát nad Ovcí studánkou: <https://pohanskaspolecnost.cz/projekty/pohane-zemi/patronat-nad-ovci-studankou/>

Video Vědomé turistiky o Přírodním parku Šárka-Lysolaje, včetně pramene Korek: <https://www.youtube.com/watch?v=Huj6HaexsEY>

Spolek Šarecké údolí: <https://www.sarecke-udoli.cz/>

Hnutí Brontosaurus: <https://brontosaurus.cz/>

³ https://cs.wikisource.org/wiki/Zvony_a_zvonky/Lesn%C3%AD_stud%C3%A1nka

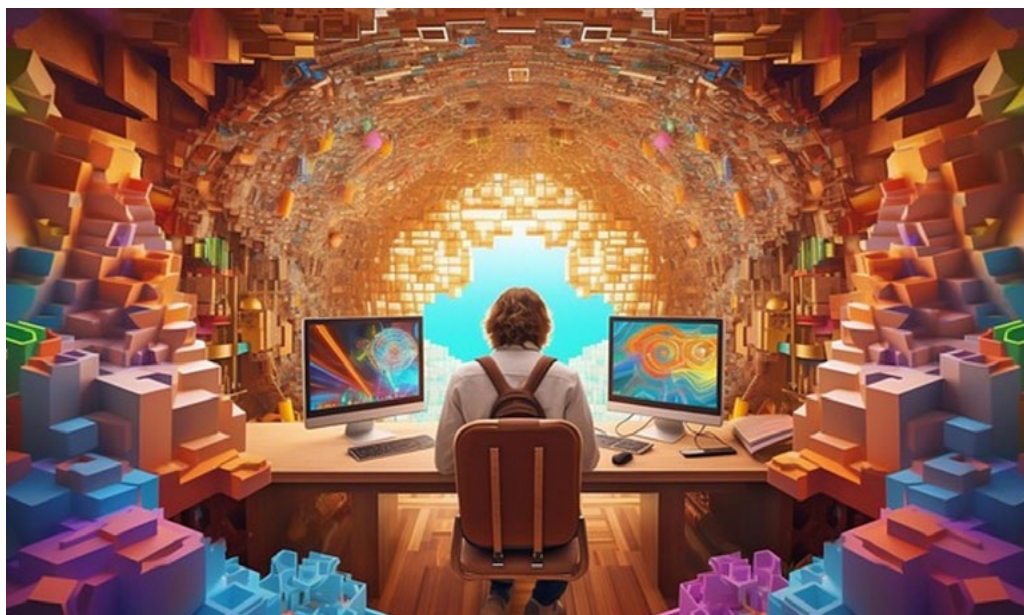
AI jako dítě Matky Země?

Glosa k akademickému článku o ekologickém myšlení a umělé inteligenci¹

Kateřina Höferová

Umělá inteligence se obvykle představuje jako nástroj. Chytrý asistent, který nám usnadní život, zvýší efektivitu a pomůže nám splnit cíle. Je to logické pokračování starého kulturního přežitku: člověk stojí nad přírodou i nad technologiemi a vše mu slouží. Jenže co když právě tenhle pohled přispívá ke ekologické krizi? Co když bychom se na AI měli dívat ne jako na šroubovák, ale víc jako na součást našeho světa, ve kterém všichni bydlíme?

¹ Glosa byla napsána na základě článku: Chunchen Xu a Xiao Ge, AI as a Child of Mother Earth: Regrounding Human-AI Interaction in Ecological Thinking. In: *Extended Abstracts of the CHI Conference on Human Factors in Computing Systems (CHI EA '24)*, Honolulu HI: ACM 2024. Dostupné z: <https://doi.org/10.1145/3613905.3644065>

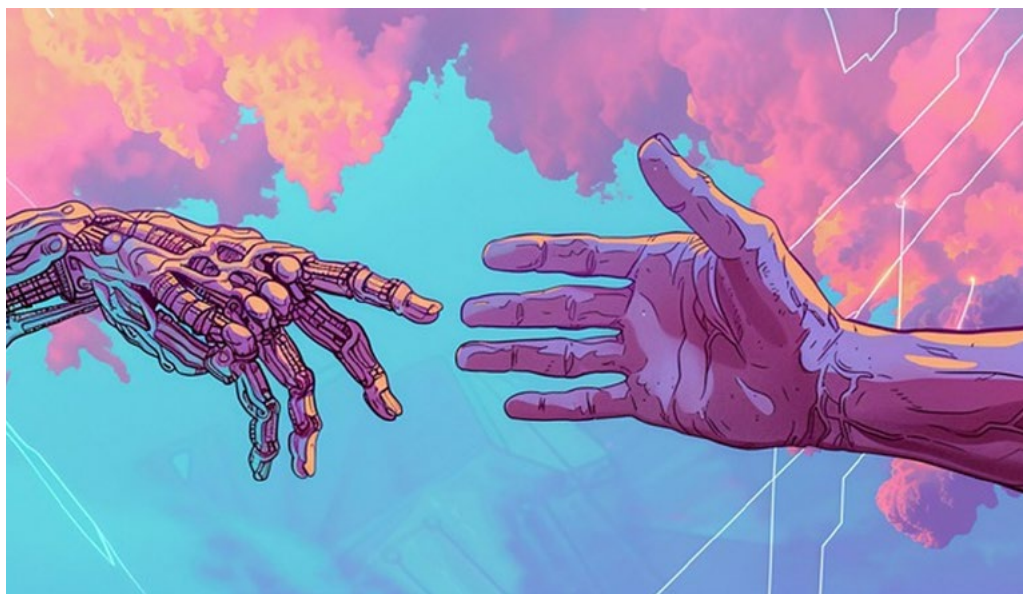

Umělá inteligence není jen nástroj, ale nový „obyvatel“ Země, který může pomáhat pečovat o krajinu, vodu i klima. (Foto © pixabay.com.)

Autoři textu, z něhož vycházím, navrhuji, jak je možné vidět AI. Třeba jako „dítě Matky Země“. Technologie přece nevznikají ve vakuu – mají svůj původ v půdě a nerostech, ve sluneční energii a lidské práci. A také v našich hodnotách. Pokud je AI součástí ekosystému, může

naše setkání s ní posilovat nejen výkon, ale i vztah: k sobě, k druhým a k místu, kde žijeme.

Co by to znamenalo v praxi? V lese by AI připomněla třeba i to, co nevidíme na první pohled: hnízdiště, mokřady, dobu návratu vzácných živočišných druhů. Před každým

Technologie mají své kořeny v půdě, nerostech a lidské práci; mohou se stát partnerem v péči o planetu, ne jen prostředkem k výkonu. (Foto © pixabay.com.)

záměrem jakéhokoli původu by se zeptala: „A nešlo by to bez zásahu nebo s menším zásahem? Co to udělá s půdou za deset či třicet let?“ Třeba by dokázala vytvořit komunitu, kam by patřili lesníci, obec i dobrovolníci, aby péče byla sdílená, aby komunikace byla snadnější. Třeba by mohla suplovat i pozici archiváře lesa.

U vody by „pečující“ AI nehlídala jen úniky z potrubí nebo naše plýtvání při splachování toalety. Spíš by radila, jak vodu zadržet v krajině: jak obnovovat studánky, zakládat tůňe a meandry, vysazovat stromy podél cest. U každého stavebního záměru by ukázala, kolik vody a materiálu projekt spotřebuje – a co naopak vrátí lidem i přírodě: chlad, stín, pestřejší život, prostor k oddechu. Platilo by jednoduché pravidlo: kde si poradí příroda, tam není potřeba beton. A doma? Mohla by potěšit drobnou zprávou: „Díky sudům a záhonům jste ušetřili tolik vody, kolik by vystačilo na zalití celé zahrady.“ Po malých krůčcích by se situace otáčela k lepšímu.

A co klima? Nestačí jen tabulky a grafy. Při vlně veder by AI nemusela poslat jen čísla, ale i „mapu zranitelnosti“ – ukázala by, kdo potřebuje pomoc, kdo je poblíž a mohl by vy-pomoci. Mohla by nás učit myslet v čase: strom dá trochu stínu hned, za pět let víc, a ještě víc za třicet let. Uměla by vyznačit „stezky chladu“, kudy se ve městě bezpečně dostaneme do stínu nebo k vodě. Zároveň by neustupně připomínala, kolik energie stojí naše všemožné nápady, a nabízela úspěšnější varianty. A nakonec by mohla připojit krátkou větu či přání: „Ať je naše péče o slabší měřítkem naší civilizace.“

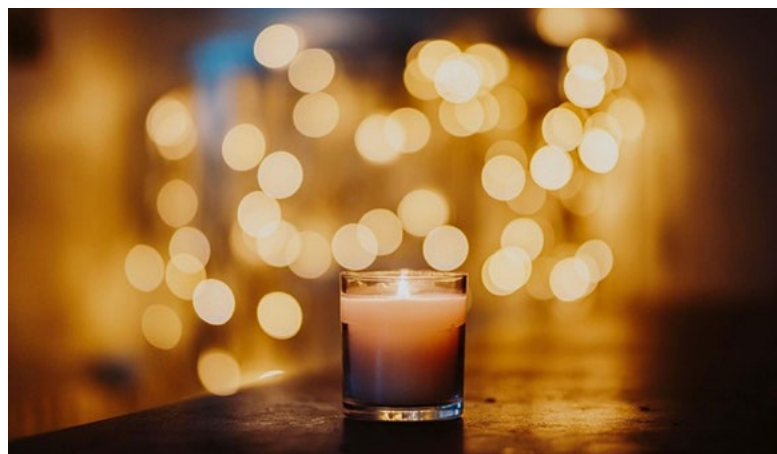
Zní to jako sci-fi? Možná. Ale sci-fi je někdy cvičení představivosti, které předbíhá praxi. Ukazuje, že technologie nemusí sloužit jen zisku nebo kontrole. Může se stát partnerem v péči. Vlastně nejde o to, jestli AI nahradí člověka, ale jestli nám pomůže být lidštějšími – pozornějšími k půdě, k vodě v krajině i k lidem kolem nás. Umělá inteligence může pomáhat. Ale tón určujeme my: nejsme solitéry, jsme součástí. Tak podle toho navrhujeme i technologie.

Vyhrabávat zasypanou touhu

Sociálně-historický výklad Lukáše 2:1–20

Dorothee Sölle

Vánoční příběh je pro mě klasickým příkladem toho, jak plodný je sociálně-historický výklad bible. Proto zde chci spolu s ním vylíčit i příběh svůj. Spoustu let se mi příčila efektivní komercializace, jež postihla tuto část náboženské tradice, hnusil se mi teror konzumu, nucení nakupovat, pořizovat dárky a „žrát“, takže jsem se druhou kapitolou Lukášova evangelia nemohla vůbec zabývat. Světlo textu mi zastřel vtíravě násilnický kontext, v němž žijeme. Připadalo mi, že se ten text stal beznadějně nástrojem lži. Historicko-kritická metoda ani estetika vytvořená měšťanstvem 19. století mi v tom nepomáhaly. Dítě v jeslích bylo trapné a marcipánové.

Kdo chce vyprávět o světle Vánoc, musí vyhrabat touhu, která je v lidech zasypána.

(Foto
© pixabay.com.)

Východisko, jež volili yuppies – utéct a udělat si pár hezkých dní bez toho povyku –, z rodinných důvodů nepřipadalo v úvahu. Pokoušeli jsme se místo toho pracovat na kontextu, lokalizovat stáj do azylu pro lidi bez domova v kolínské čtvrti Mülheim a nacházet pastýře ve zdejších santusácích a mladých lidech, co utekli z domova. Vyprávěli ten příběh po svém a přispívali tak k našemu osvobození; text samotný však zůstával muzeálním kouskem. Změnilo se to až koncem sedmdesátých let, protože jsem se k tomu naučila něco, co mi během studií a exegeze nedošlo.

Hodně pozdě jsem pochopila, co pro lidi v podmaněných provinciích znamenala krutovláda římského impéria. Do té doby jsem si nic netušíc udržovala humanistické iluze

o období Pax Romana, považovala jsem jej za svého druhu právní stát s otevřeným obchodním systémem a skvostnou architekturou. Naučila jsem se číst dějiny prizmatem vítěze. To, že Kristův lid patřil právě k těm, kteří od Pax Romana nemohli nic čekat, mně dalo nový klíč jak k vánočnímu příběhu, tak k celému Novému zákonu. Jak a v jakých podmínkách žili tehdy lidé v Galileji? A proč se mně to množství nemocných, kteří se objevují v evangeliích, nezdálo nikdy nápadné? Kdo nebo co způsobilo jejich nemoci? Politický útlak, právní deklasování, hospodářské plenění, náboženská neutralizace v rámci „religio licita“ – tyto skutečnosti měl na zřeteli i autor Lukáš, který příběh zasadil do takové výše, do centra veškeré myslitelné moci.

„Musíme se stát
všichni pastýři,
abychom spatřili
anděla?“

(Foto

© pixabay.com.)

Konečně jsem viděla impérium z perspektivy těch, které ovládalo, rozpoznala jsem mučitele a špicly za donucovacími opatřeními („všichni se šli dát zapsat“). Pochopila jsem konečně, co znamená andělův mír „na zemi“, a ne jenom v duších jednotlivých lidí. Poprvé jsem pochopila propagandistický termín římských autorů, kteří mluví o „pax a jus“, když myslí ceny obilí a militarizaci celé tehdy známé země.

Samozřejmě, že moje „relecture“ měla politické zabarvení. I já byla obklopena propagandou (freedom & democracy). A zatímco jsem slyšela, jak boty impéria od Betléma po Golgotu rozdupávají všecko, co se jim postaví do cesty, viděla jsem plošné bombardování chudinských čtvrtí v San Salvadoru hned za zářícími výklady na Páté avenue v New Yorku. Sociálně-historický výklad biblických textů nevychází z abstrakce badatele, který považuje sebe sama za neutrálního. Vychází z lidí, kteří vnímají utrpení a jsou schopni soucitu, kteří se ptají po příčinách bídy. Ty jsou u Pavla označovány za „vládu hříchu“. Pokud toto impérium nespatříme v jeho ekonomické a ekologické smrtící moci, pak neuvidíme zářit světlo Vánoc. Žijeme v údajně sociálním ekonomickém systému, a tak toto světlo přece vůbec nepotřebujeme!

Kdo chce o tomto světle vyprávět, musí vyhrabat touhu, jež je v lidech zasypana. Pomáhá nám v tom sociálně-historický výklad, který bere vážně konkrétní a všední lidské starosti, který z umírání dětí z hladu a na slintavku nedělá „quantité négligeable“. Tím, že ukazuje organi-

zovaný neklid – tři miliardy marek na největší nástup vojenské moci od druhé světové války –, prohlubuje naši touhu po skutečném míru, jenž nemůže mít žádný jiný důvod než ekonomicko-ekologickou spravedlnost. Tato základní práce spočívající v pojmenovávání – alternativy k Pax Romana a k modelu jménem Německo – je právě tím, co mají církve o Vánocích dělat.

Verše 15 až 20 ukazují praxi předávání zprávy, zvěstování. Pastýři, dosud vyděšení, se stávají božími posly. Organizují se, spěchají, nacházejí a mluví s dalšími. Musíme se stát všichni pastýři, abychom spatřili anděla? Myslím, že ano, bez perspektivy chudých nic nevidíme, a už vůbec ne anděly. Když se k nim přiblížíme, změní se naše hodnoty i životní cíle. Dítě se ukazuje v mnoha dalších dětech. Maria u nás hledá azyl. Protože andělé zpívají, pastýři vstanou, nechají strach za sebou a jdou přímou cestou do Betléma, do Slezska nebo jinam. Historický nový počátek našeho roku neznamená konečné rozloučení s utopiemi, bezduchý život bez andělů, v němž se chudí pastýři stanou nakonec neviditelnými. Naopak: Můžeme se teď bez falešných ohledů nebo odchylek postavit na stranu chudých, stát se pastýři a slyšet, jak zpívají andělé.

Text vyšel jako článek v časopise *Junge Kirche* 11/1990. Česky vyjde v nakladatelství Biblion jako součást knihy *Osvobodit člověka – Osvobodit Boha*.

Přeložila Ruth Jochanan Weiniger.

Všechno se v dobré obrátí

Rozhovor s historikem a ukrajinistou Davidem Svobodou

Pohled do dějin Ukrajiny – země, která si svou identitu vydobyla mezi Východem a Západem.

(Foto © pixabay.com.)

Co vás přivedlo k zájmu o Ukrajinu a ke studiu ukrajinistiky?

Zřejmě osobnostní zvláštnosti, protože žádnou srozumitelnou okolnost vám nabídnout nemohu a podobně vám odpoví asi každý, kdo je zaujat svým oborem. Začínalo to u školních map, které jsem si o přestávkách na přelomu 80. a 90. let okouzleně prohlížel. Východ se zdál rozlehle tajemný. Já tehdy ale ve shodě s dobovou zvyklostí Ukrajinu samozřejmě pokládal za menší, nějak barvitější Rusko. Až později mě na tom lákala zvláštní politická dramaticita toho prostoru – to, že se ho týkaly dějiny 20. století a že to tam bylo divočejší než u nás. Děda, odbojář, občas nevzrušeně konstatoval, že vedle Slováků a Chorvatů „šli s Hitlerem“ taky Ukrajinci. To se do mě zakouslo, jelikož „proněmečtí Slované“ – to zní kacířsky, že? Rozhodly nakonec knihovní toulky během mých studií v Budapešti. To, co mi původně mělo usnadnit pochopit principy nacistické politiky na východě za druhé světové války (psal jsem o tom diplomku), mě zaujalo v mnohem větší šíři. Nevěděl jsem do té doby, jak

živé měla Ukrajina dějiny, kolik dilemat – a zase, s přesahem k dilematům našim – obsahovaly. A bylo to.

Jaké byly počátky ukrajinského sebeuvědomění jakožto svébytného národa? A jak se toto uvědomění vyvíjelo v průběhu dějin?

Než vyzrají v národ, vědí etnika zhruba to, kým nejsou, žijí přítomností, od okolí je odlišují tradice, jazyk i prožitá zkušenost – ale chybí jim zralý národní program, jímž hledí do budoucna; nekladou si zatím otázku „kdo jsme a co chceme“. Než se objevili uvědomělí Ukrajinci, byl tu soubor podmínek, z nichž se nějaká budoucí ukrajinská identita mohla zrodit. V jejich případě jde:

- a) o tradici raně středověké státnosti v podobě kulturně vyspělé (Kyjevské) Rusi, ke které se ale hlásí rovnou tři moderní národy: Ukrajinci, Rusové a Bělorusové. Nicméně jen Ukrajinci mohou tvrdit, že v centru Rusi byl Kyjev, středobod jejich etnického teritoria;
- b) o fenomén kozáctva, které tvořilo zvláštní bojovnou kulturu kolonistů východních stepů, vzdo-

Krajina
poznávaná
minulostí, ale plná
síly vzdorovat
a znovu se obnovit.

(Foto

© pixabay.com.)

rujících polské a popoštěné statkářské šlechtě. Kozácká povstání v 17. století vyústila ve vznik kozáckého státu, v jehož úředních dokumentech nacházíme už pojem Ukrajina, ale poté, co se jej zmocnilo moskevské carství, došlo k rychlé degradaci kozáckých tradic. Nicméně kozácký exil, který vzešel z potlačení kozáckých revolt tentokrát proti Moskvě, můžeme nazvat již politicky ukrajinským, o čemž svědčí jeho působnost na některých panovnických dvorech tehdejší Evropy, jejichž politiku se pokoušel usměrnit ve prospěch ukrajinské věci. A naposledy:

c) to bylo časně 19. století s jeho národním obrozením, kdy byl ukrajinský příklad souběžný s vývojem v jiných částech střední a východní Evropy. Tato fáze byla komplikována neustáleností ukrajinského jazyka, výrazným zastoupením jedinců s nevyhraněnou rusko-ukrajinskou identitou a silící nepřítel carských úřadů, které si na zárodky nebezpečného „maloruského separatismu“ dávaly dobrý pozor. Současně se ale ukrajinské venkovské masy dostávaly do hledáčku polské inteligence, která se podílela na dvou známých protiruských povstáních. Aby své úsilí opřela o solidní množství lidí, vycházela vstříc ukrajinskému rolnictvu, jehož tradice a řeč propagovala a uváděla v život. Pozor – to mluvíme o části Ukrajiny podléhající Rusku. Na západních územích, pod žezlem Habsburků, nabylo ukrajinské uvědomění od poslední třetiny 19. století značné dynamiky, kterou sytil i konflikt

s polskou konkurencí. Rakouská a ruská Ukrajina se tím navzájem kulturně a politicky doplňovaly. Koncová fáze

d) nastala až ve 20. století a je spojena s řadou dramatických pokusů vyhlásit a uchránit ukrajinskou státnost. Jakkoli se tento proces úspěšně uzavřel rokem 1991, historie, jak vidíme, neřekla poslední slovo a o ukrajinské vědomí se vede krvavý boj do nynějška. Jeho směr je ale už nezvratný. Nyní se bojuje o to, zda nebude potlačeno agresorem přímo fyzicky.

Co je podle vás skutečnou příčinou ruské invaze na Ukrajinu?

Historický imperiální instinkt Ruska. Máme co dělat s válkou existenciální, vedenou pohnutkou citovou, a ne pohnutkou nějakého snadno srozumitelného zistného zájmu. Putinův podzim přichystal tedy scénář, v nějž nikdo nevěřil, který ale odpovídá tomu, co si většina Rusů myslí: bez Ukrajiny nebude Rusko evropskou mocností, a pokud nebude evropskou mocností, nebude si moci dělit svět s Amerikou a Čínou. Ukrajina ale nefiguruje v ruských plánech jako pouhý cílový prostor vojenské expanze, je Rusům přímo vtělením Satana, protože se opovážila vydat se vlastní cestou. Současně zosobňuje atraktivitu západních ideálů, a právě Západu Rusko vyhlásilo válku, čímž Ukrajině připadla role symbolu zla, které je třeba potříit. Proto také v ruském počínání vidíme běsnou destruktivitu, jakou

uplatňoval například Hitler třeba vůči vzbouřecké Varšavě. Ruská trestná výprava má kořeny ve století předešlém, kdy se ruské impérium rozpadlo hned dvakrát: napřed to carské, jen aby bylo s rychlostí v dějinách nevidanou vystřídáno novým, sovětským. To skončilo roku 1991. Putino-vo pozdní stádium je poslední křečí zmíněného imperiálního instinktu. Může tím pádem být i nejnebezpečnější, protože mezinárodní řád ztratil svou dosavadní pevnou strukturu, proměňuje se v řád nový anebo neřád. Zakončím varováním: tato válka nemůže skončit u toho do omrzení opakovaného „jednacího stolu“. Skončí u stolu pitevního, na němž bude ležet jedna ze stran, neboť každá představuje metafyzický protipól – černá a bílá. A nerozhodne se zřejmě na Ukrajině, ale na území členského státu NATO.

V souvislosti s probíhající invazí se vyskytují různé a často opakované dezinterpretace, ať už pramenící z vlivu ruské informační války, nebo zkrátka z nedostatečné informovanosti o ukrajinských realitách. Chtěl bych vás požádat, zda byste některé z nich uvedl na pravou míru. První z nich je představa, že Ukrajina je „umělý stát“, popřípadě názor, že Ukrajinu, nebo minimálně její východní část, obývají Rusové a patří do tzv. „ruského světa“.

Snad se vás nedotknu, ale navrhuji neztrácet tím čas. Jinak si připustíme, že způsob, jak o Ukrajině mluvit a besedovat, nám určují ti, kdo o Ukrajině lžou. Na to, abychom pochopili, jak se věci mají, jsme měli jedenáct let. Proto nabídnou něco jiného: zkusme se v tomto bodě zabývat nikoli Ukrajinou, ale naopak těmi, kdo na základě těchto lží formují svůj názor na Ukrajinu a Rusko. Tedy námi všemi. Za prvé: také pamatujete na tu „masírkou“ před vstupem do EU? Publicisté se u nás usklíbalí nad pojmem národ, pokládali jej za přežitek problémového 20. století, vstupenku do Evropy směly podle nich vlastnit jen ty země, které se zřikaly nacionalismu a přísahaly na soužití ve společném multikulturním domě. A nyní se v rozporu s těmito předsevzetími zaobíráme tím, zda je země aspirující na členství v evropské rodině umělá, nebo není? Tentýž mainstream, který arogantně a ideologicky negoval celou část

evropských dějin, kdy se formovaly národy, na jednu přejímá měřítko nacionalismu 19. století, který přiznával právo na existenci jen národům „prastarým“, a nechá si nabulíkovat, že stát jako Ukrajina, v jehož hranicích žijí bez problémů různé kultury, je méněcenný, protože je svou pestrostí nestabilní.

Další pseudoargument nazývám „geopolitický“ a ten tvrdí, že Rusko se invazí na Ukrajinu vlastně jen „brání“ proti rozšiřování západního vlivu a NATO směrem na východ. Co lze lidem, kteří věc interpretují tímto způsobem, odpovědět?

To vše, co se tu snažíme vyvracet, je další ukázkou techniky naznačené v mé předešlé odpovědi, které se říká diskursivní kontrola. Rusové nás donutili pohybovat se v ohrádce vytyčené z jejich lží, ať už těm lžím přitakáváme, jak činí tzv. dezoláti, nebo je vyvracíme. Je jedno, zda na tom vězeňském dvorečku pochodujete tím nebo opačným směrem – stačí, že se z něj nemůžete vzdálit. Tomu výroku o obraně před NATO chybí do správnosti jeden drobný dodatek: Rusko se zajisté brání rozšiřování západního vlivu – jenže do zemí, které chce „schramstnout“. Tak prostě to je, komplikujeme si to jen my. Žádná země, jak je to zakotveno už v prvním článku závěrečného aktu v Helsinkách, nesmí být omezována ve své svobodě volit si členství v mezinárodních paktech a tedy i vlastní bezpečnostní zakotvení. Tím, že zajistí svou obranu, Ukrajina nikoho neohrožuje. Oproti tomu Rusko se vždy „brání“ tak, že celé národy cpe do dobytčáků směr Sibiř.

Mezi tématy, která hojně využívá ruská propaganda, patří i představa, že na Ukrajině je „fašistický režim“, případně že v jejich ozbrojených silách působí řada neonacistů. Jaká je na současné Ukrajině skutečná role krajní pravice?

Proč vadí Západu krajní pravice, pakliže ta je ve většině jeho zemí na vzestupu a ovládla už světovou mocnost číslo jedna – Spojené státy? Krajní pravice nikdy nemůže uspět v zemi, která momentálně bojuje o přežití. Když, obrazně řečeno, zuří hladomor, nehraje se o to, kolik michelinských hvězd má ta která restaurace. Podobně současný pravicový populismus korumpuje ty

Moc, víra
a propaganda – tři
síly, které formují
současný konflikt.
(Foto © pixabay.
com.)

země, k nimž byla historie milosrdná natolik, že dnes si mohou dovolit luxus xenofobie a kulturních válek: Ameriku, Polsko, Česko, Slovensko a mnoho dalších. Ale Ukrajina má jiné starosti.

Jakou roli hraje náboženství v životech dnešních Ukrajinců? Jak ovlivnil pravoslavnou církev na Ukrajině současný konflikt, kde proti sobě bojují dva převážně pravoslavné státy?

Když letí raketa, modlí se asi každý, od Francie po Ural. Tolik k roli náboženství v běžných životech Ukrajinců. Poznámce o válce dvou pravoslavných států příliš nerozumím. Neválčilo snad pravoslavné Bulharsko s pravoslavným Srbskem? Protestantské Prusko s protestantským Dánskem? Sunnitští Kurdové a sunnitští Turci? Možná ale směřujete k roli Ukrajinské pravoslavné církve Moskevského patriarchátu, která se na jaře 2022 oddělila od ruské pravoslavné církve, ač ukrajinské bezpečnostní složky a demokratická veřejnost o upřímnosti této odluky důvodně pochybovaly, což vyústilo v její loňský zákaz. Konstantinopolský patriarcha Bartoloměj zrušil už před sedmi lety akt z roku 1686, jímž se kyjevský metropolita připojoval k patriarchátu v Moskvě, a tím se ukrajinské pravoslaví po více než 300 letech důsledně rozešlo s tím ruským. Zde se dostáváme k tomu, že ruské pravoslaví se stalo

nástrojem Putinovy geopolitiky v postsovětském prostoru. Pravoslavná církev moskevského patriarchátu na Ukrajině se tak vyprofilovala jako součást ruské „soft power“ a na okupovaných územích kolaborovala s ruskou mocí už před frontální invazí tím, že projevovala všemožnou součinnost s tzv. separatisty. V Pečerské lávře, významném místě světového pravoslaví, se konaly modlitby za Rusko, policejní razie odhalily v řadě církevních objektů po celé zemi proruské agitační materiály, značné peněžní obnosy, kompromitující materiály obsahující dětskou pornografii. Metropolita Onufrij podle zjištění novinářů vlastnil ruský pas. Dalo se jen předpokládat, že pravoslavná církev podléhající synodu v Moskvě po invazi ztratí na Ukrajině obrovskou část svých oveček (dnes jsou to pouhá čtyři procenta pravoslavných věřících v zemi). Snahy vlády v Kyjevě jsou souběžné s konkurenční ukrajinskou autokefální církví, na kterou možná čeká status ukrajinské národní církve. Je jistě otázkou, nakolik si v budoucnu kyjevští metropolitové uchovají svůj status v bezpečné distanci od politických vlivů.

Bylo by nepatřičné ptát se vás jakožto historika na budoucí vývoj jako takový. Závěrečná otázka se však přece jen musí horizontu budoucnosti dotknout, a dovolím si ji položit možná trochu

David Svoboda,
historik
a ukrajinista.
(Fotografie převzata
z ČT24.)

drsně. V situaci, kdy americký prezident se chová vůči Rusku, Ukrajině a Evropě tak, jak se chová – existuje pro Ukrajinu, potažmo pro východní a střední Evropu, ještě nějaká naděje? Myslím tím naději na nezávislost na Rusku, na zachování demokratického a proevropského kurzu. Pokud ano, v čem ta naděje spočívá?

Historie je neuzavřený proces a to, co o věcech příštích mohu soudit dnes, je zákonitě do velké míry podmíněno mou nevědomostí. Čas mě možná usvědčí z pošetilosti. Tedy: neopírám svou naději o to, že věci kolem nás dobře dopadnou, ale že my sami budeme mít vnitřní sílu vytrvat, pokud dopadnou špatně. Rusko je křehká, hluboce nezdravá jednotka, která se vydala na pochod proti směru času. Mám důvod se domnívat, že se vnitřně zhroutí, že

jeho temná mise nedojde naplnění. Je to ale naděje v pravém smyslu slova? V roce 1944 nikdo nepochyboval, že třetí říše prohraje. Přesto válka v Evropě, o Asii nemluvě, právě tehdy kulminovala těmi nejděsivějšími činy. Všechno se tedy jednou v dobré obrátí. Jde jen o to, zda my se toho dožijeme.

David Svoboda je český historik a ukrajinista, který se specializuje na moderní dějiny Ukrajiny, ukrajinsko-polské vztahy a vývoj ukrajinského nacionalismu. Ve veřejném prostoru bývá častým komentátorem dění na Ukrajině, přináší historický kontext k aktuálním událostem a upozorňuje na složitost procesu národní sebeidentifikace v tomto regionu.

Rozhovor vedl Matěj Čihák.

Zprávy z unitářské knihovny v Praze

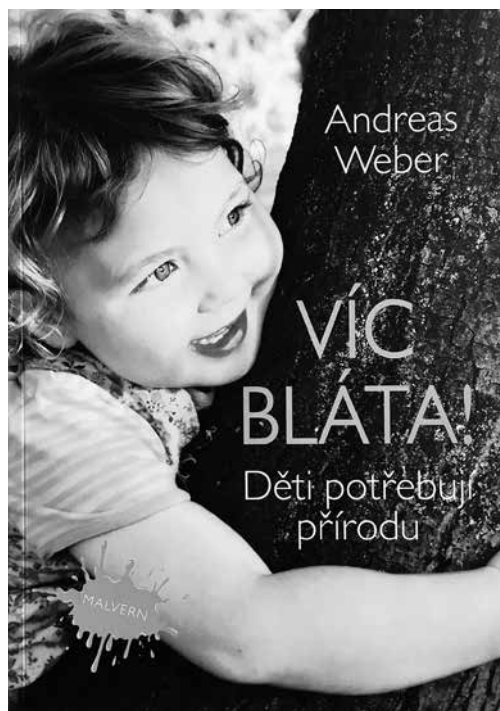
Dvacátý osmý díl

Bohdan Chlíbec, Kristýna Ledererová Kolajová

PRÁCE PRO MLÁDEŽ, UNITÁŘSKÁ TEOLOGIE

„Dětství je to, co z nás dělá lidi.“

(Alison Gopnik)¹

Andreas Weber, *Víc bláta! Děti potřebují přírodu*. Z němčiny přeložila Radana Mišustina. Praha: Malvern 2015, 158 s.

Víc bláta! Andrease Webera je působivou obhajobou nezastupitelné role přírody v životě dítěte. Filozof, biolog a otec dvou dětí přesvědčivě ukazuje, že autentický kontakt s rostlinami, zvířaty a živly

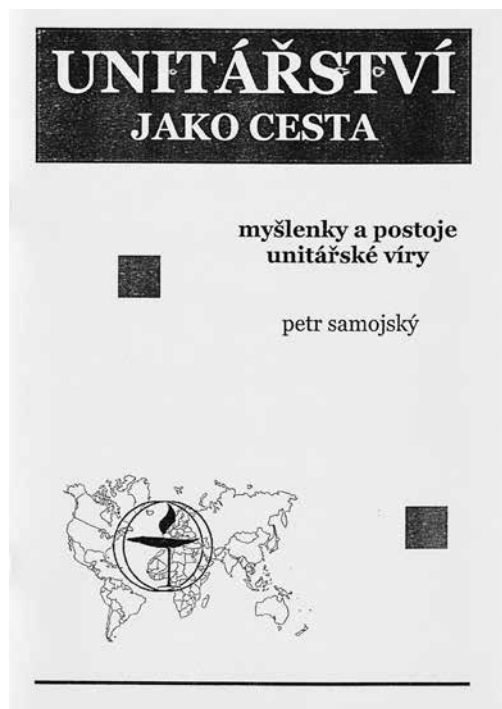
není jen volnočasovým zpestřením, ale základní podmínkou zdravého vývoje. Děti, které mohou zkoumat svět mimo digitální obrazovky, rozvíjejí schopnost empatie, představivosti a tvořivosti – kvalit nezbytných pro plnohodnotný a radostný život. Weber rodiče vybízí, aby svým dětem dopřáli svobodu hrát si, objevovat a zakoušet skutečnost všemi smysly, protože právě tato „škola života“ je cennější než osvojování si izolovaných faktů.

Stephen Lingwood, *Některé základní prvky unitářské teologie*. Z angličtiny přeložila Ruth J. Weiniger. Praha: Unitářská akademie NSČU 2019, 10 s., edice Obzory, řada Teologie, sešit 2.

¹ Andreas Weber, *Víc bláta! Děti potřebují přírodu*, Praha: Malvern 2015, s. 35.

Text představuje úvodní přehled klíčových rysů unitářské teologie, jak je formuluje britský teolog Stephen Lingwood. Autor se zamýšlí nad tím, co tvoří společný základ unitářské víry, jak lze chápat vztah mezi tradicí a současností a jak se teologické myšlení unitářů odlišuje od jiných náboženských směrů.

Petr Samojský, *Unitářství jako cesta: Myšlenky a postoje unitářské víry*, Praha: NSČU 2003, 28 s.

Brožura vysvětluje základní hodnoty a kvality unitářství originálním stylem: postupně jednou větou, jedním odstavcem, jednou kapitolou, a konečně deseti výstižnými kapitolami.

KRÁTKÝ ROZHOVOR A DVĚ KNIHY O NĚM

Nakladatelství EMAN vedené evangelickým farářem Tomášem Trusinou vydalo během posledních dvou let zajímavé publikace, které se týkají důležitého segmentu pastorační práce v praxi: tématu krátkého rozhovoru. Tedy dovednosti rychle a správným způsobem reagovat na podnět někoho, kdo vás

požádá o radu, byť třeba v pro vás nejméně vhodném prostředí i čase.

První z nich, knížku Timma H. Lohseho *Krátký rozhovor v pastorační a poradenství*, vydalo v roce 2023 již podruhé, a v závěru loňského roku pak vyšlo dílo *Můžu na chvíli? Impulzy pro dobré rozhovory ve škole* od Britty Möhringové a Thomase Schlütera. Všichni tři autoři pocházejí z německého evangelického prostředí, Timm Lohse je farář, Britta Möhringová školí učitele náboženství se zaměřením na pastorační péči a Thomas Schlüter vystudoval teologii, fyziku a pedagogiku a dnes se věnuje pastorační práci na vestfálském pedagogickém institutu.

Obě knihy mají podobný rozsah a nejsou příliš dlouhé. Díky stejnému tématu se v některých věcech překrývají, ale přesto zejména začínajícím duchovním a studentům naší Akademie vřele doporučuji mít je obě, protože se každá zaměřuje na jiné prostředí (farnost versus škola), tedy logicky i na jiné věkové skupiny (zjednodušeně řečeno dospělí versus mládež a dospívající), a proto i na trochu jiné oblasti otázek a problémů, s nimiž může někdo přijít. A hned v úvodu chci podotknout, že obě knihy jsou cenným zdrojem rozšíření obzorů i pro ty z nás, kteří nehodlají být duchovními! Každého už někdy někdo požádal o radu a zcela jistě ještě mnohokrát požádá. Pak se velmi hodí mít alespoň základní vhled do toho, jak by měl postupovat profesionál, protože spolehnout se pouze na svou intuici a laické zkušenosti může znamenat, že onoho člověka povedeme v principu naprosto mylně, nebo ho třeba i v dané chvíli odmítneme.

To jsem se již dotkla jednoho z největších přínosů obou knih: obě čtenáře pobízí – neboj se situací krátkého rozhovoru: neomlouvej se, že teď není vhodná chvíle nebo nemáš čas, neodkládej schůzku na pozdější termín... Protože drtivá většina těch, kteří vás žádají o radu, pozornost či první krok, to bytostně potřebuje právě teď. I když je to třeba mezi dveřmi, uprostřed početné společnosti, nebo i když vědí, že právě spěcháte. Naopak, často právě toto jsou důvody, proč onu chvíli volí. Na obou knihách je skvělé, že nenabízejí jen

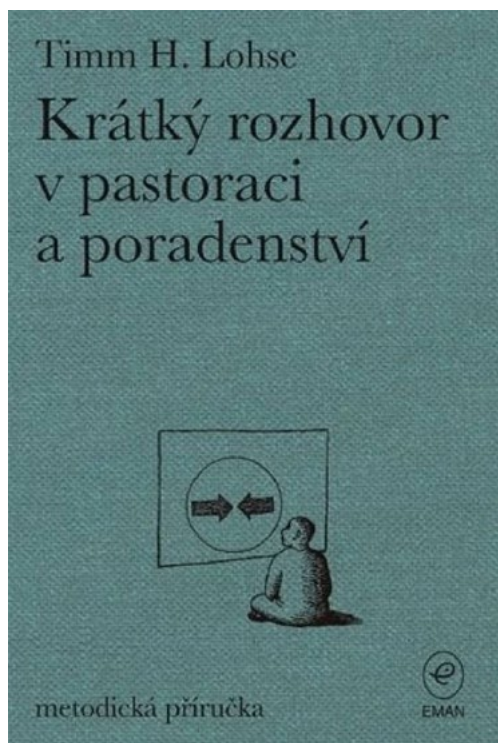
teorii, ale jsou plné desítek metodicky pestrých příkladů jednotlivých rozhovorů (včetně rozborů a zdůvodnění správných i zavádějících cest) a také obsahují tréninková cvičení pro čtenáře. Naučí vás, jak poslouchat, abyste nepřeslechli klíčová slova a dokázali tak správně formulovat první otázku, na konkrétních situacích ukážou zvláštní zákonitosti i pasti a úskalí krátkých rozhovorů. Všechny popsané situace samozřejmě vedou k jedinému cíli: Jak se zaměřit nikoli na problémy dané osoby, ale na její možnosti a zdroje, jak neradit, ale navést k hledání řešení, a nabízejí i rozsáhlou

inspiraci k tomu, jak a kdy rozhovor správně ukončit. V Lohseho knize navíc najdete také zamyšlení nad terminologií téhle zvláštní oblasti pastorační práce, a to včetně problematiky českých pojmů.

Obě zmiňované knížky jsou velmi dobře psané, přečtete je za pár hodin – a potom, věřím, se k nim budete dlouhodobě vracet. V českém prostředí je k dispozici jen málo kvalitní literatury věnované pastorační práci takovým způsobem, že je v podstatě nadde-nominační, univerzálně použitelná. Tato díla mohou tedy jen doporučit.

Britta Möhring a Thomas Schlüter, *Můžu na chvíli? Impulzy pro dobré rozhovory ve škole*. Z němčiny přeložila Monika Žárská. Praha: Tomáš Trusina, nakladatelství EMAN 2024, 128 s.

Timm H. Lohse, *Krátký rozhovor v pastorači a poradenství. Metodická příručka*. Z němčiny přeložila Monika Žárská. Benešov: Tomáš Trusina, nakladatelství EMAN 2014, 163 s.

Tvůrčí život | ČASOPIS ČESKÝCH UNITÁŘŮ | Ročník 14, 2025, číslo 4**Vydává:**

Náboženská společnost českých unitářů, Karlova 186/8, 110 00 Praha 1, IČ: 00460524
Vychází 5x ročně. Nyní i online na www.tvurcizivot.cz.

Redakce:

Kristýna Ledererová Kolajová, Kateřina Höferová

Jazyková korektura:

Jarmila Colombo

Grafická úprava a sazba:

Tomáš Dušek – PunxPress

Tisk:

ON tisk, s. r. o., Křesomyslova 384/17, 140 00 Praha 4

Kontakt:

kristyna-ledererova@unitaria.cz

Registrováno pod č. MK ČR E 20775.

ISSN 2336-1107

Informace o našich autorech najdete na webu NSČU, v sekci Tvůrčí život, podsekcí O autorech: unitaria.cz/tvurci-zivot/autori.

Za původnost a věcnou správnost příspěvků odpovídají autoři. Obsah příspěvků nemusí souhlasit se stanoviskem vydavatele. Všechna práva k obsahu příspěvků náležejí autorům a jakékoli jejich další užívání musí být v souladu s autorským zákonem.

Obrázek na první straně obálky: Spiritualita a nové technologie © pixabay.com.

Obrázky na třetí straně obálky: Z letního tábora Viriditas © KLK; Pouť do Radomyšli © OŠS

Obrázek na čtvrté straně obálky: Práce pro mládež © pixabay.com.

